

002
Regulaminy i instrukcye.

01962

100. 1332
Część I.

Regulamin wojsk pieszych.

Różdział I.

Musztra.

Kraków 1913.

Nakładem Polskiego Skarbu Wojskowego, Związków i Drużyn Strzeleckich i Wydawnictwa „Życie” (Spółka nakładowa „Książka”) Kraków, Rynek 44.

Składy główne: S. A. Krzyżanowski, Kraków; The Polish Book Importing Co Inc., New-York.

01962

Regulamin wojsk pieszych.

Regulaminy i instrukcye.

Część I.

Regulamin wojsk pieszych.

Rozdział I.

Musztra.

Kraków 1913.

Nakładem Polskiego Skarbu Wojskowego, Związków i Drużyn Strzeleckich i Wydawnictwa „Życie” (Spółka nakładowa „Książka”) Kraków, Rynek 44.

Składy główne: S. A. Krzyżanowski, Kraków; The Polish Book Importing Co Inc., New-York.

TREŚĆ.

Rozdział I.

Musztra.

Wstęp.

Strona

Zasady ogólne musztry	3
Rozkazy	5
Zachowanie się i postępowanie dowódców	10

Żołnierz — sekcja (zastęp).

§ 1. Szkoła rekruta	14
a) Zasady ogólne	14
b) Instruktorzy	15
c) Nauka rekrutów	15
§ 2. Postawa żołnierza — formowanie rzędu	17
§ 3. Zwroty głowy i ciała, zmiana postawy	19
§ 4. Marsze	21
a) Zasady ogólne	21
b) Marsz frontowy	24
c) Marsz skrzydłowy	25
d) Marsz skośny	26
§ 5. Chwyty broni	27

	Strona
§ 6. Ładowanie i strzelanie	30
a) Zasady ogólne	30
b) Ćwiczenia żołnierza	31
c) Ćwiczenia sekcji (zastępu)	37
§ 7. Szkoła tyraliera	39
§ 8. Postawa oficerów. Oddawanie honorów. Sztan-	
darowi. Dobosze. Trębacze	48
Postawa oficerów i podoficerów	48
Oddawanie honorów	49
Postawa i oddawanie honorów przez sztan-	
darowych, doboszy i trębaczy	51

Pluton.

I. Pluton w szyku zwartym.

§ 9. Uszykowanie	52
§ 10. Zarządzenia pomocnicze przy szykowaniu	
i w marszu	58
§ 11. Dwójki i czwórki	59
§ 12. Marsze	61
§ 13. Zmiany szyków	63
§ 14. Chwyty broni	64
§ 15. Ogień plutonu w szyku zwartym	66

II. Pluton w walce.

§ 16. Formowanie linii tyralierskiej	68
§ 17. Poruszenia linii tyralierskiej	73
§ 18. Ogień	76
a) Zasady ogólne	76
b) Ogień plutonu w linii tyralierskiej	83
§ 19. Szturm	85

Kompania.

I. Kompania w szyku zwartym.

§ 20.	Zasady ogólne	86
§ 21.	Uszykowanie	87
§ 22.	Rozkazy do uszykowania, marszów, chwytów broni	92
§ 23.	Formowanie szyku rozwiniętego z kolumny	93
§ 24.	Formowanie kolumny	95
§ 25.	Formowanie kolumny półkompaniami	98
§ 26.	Dwójki i czwórki	99
§ 27.	Formowanie linii plutonów	100
§ 28.	Formowanie schodów	101
§ 29.	Marsze	102

II. Kompania w walce.

§ 30.	Uwagi ogólne i formacje bojowe	103
§ 31.	Poruszenia i zmiany formacji bojowej	109
§ 32.	Ogień	112
	a) Ogień kompanii w szyku zwartym	112
	b) Ogień kompanii w linii tyralierskiej	114
§ 33.	Szturm	115
§ 34.	Zasady kształcenia bojowego kompanii	116

Batalion.

I. Batalion w szyku zwartym.

§ 35.	Zasady ogólne	118
§ 36.	Uszykowanie	120
	Szyki frontowe	120
	Szyki kolumnowe	121

	Strona
§ 37. Wyrównywanie frontu	123
§ 38. Zmiany uszykowania	123
§ 39. Czwórki i dwójki	127
§ 40. Marsze	128

II. Batalion w walce.

§ 41. Ogólne uwagi i formacya bojowa	129
§ 42. Ogień	132
§ 43. Szturm	133
§ 44. Kształcenie batalionu	133

Pułk.

§ 45. Pułk w szyku zwartym	135
§ 46. Pułk w walce	136
§ 47. Wykształcenie pułku	138

Brygada.

§ 48. Zasady ogólne	138
§ 49. Brygada w walce	139

Parady.

§ 50. Zasady ogólne	140
§ 51. Przyjmowanie zwierzchników	140
§ 52. Defilada	143
§ 53. Salwa honorowa	145
Sygnaly trąbkowe	147

Rozdział I.

Musztra.

Wstęp.

Piechota jest najważniejszym rodzajem broni — jest ona podstawą wojska. Na bagnietach jej spoczywa chwała dokonanych zwycięstw i zapowiedź nowych bohaterstw. Nie strasznym dla niej żaden wróg, żaden teren i przeszkody. Zawsze i wszędzie, w dzień i w nocy w każdej porze roku, może staczać z wrogiem boje i być pewną chwały zwycięstwa, jeśli w sercach jej gorze niekląmana miłość Ojczyzny i sławy, pewność i zaufanie we własne siły, oraz chęć walki i żądza zwycięstwa.

Głównym środkiem walki piechoty jest **ogień karabinowy**, rozstrzyga zaś walkę — **bagnet**.

Najważniejszą zaletą armii jest **dyscyplina**. Ona to spaja dzisiejszą szeroką linię bojową w jedną całość w najróżnorodniejszym terenie, wśród różnych okoliczności. Stwarza z całej linii bojowej jedno ciało i prowadzi ją do wytkniętego celu prosto i niezachwianie. Daje pewność bezwzględного wykonania rozkazów i świadomość jednolitości działania.

Duch działania zaczepnego, wytrzy-

małość i wykształcenie bojowe są temi zaletami, które piechocie wśród najbardziej niesprzyjających warunków zapewniają zwycięstwo. Piechota, aby dojść do celu — do zwycięstwa, musi pokonywać nieraz długotrwałe trudy, znosić wycieńczenie, głód i niedostatek. Ażeby zaś sprostać swemu zadaniu w boju, musi być śmiałą i wytrwałą, musi posiadać zimną krew i brawurę, a zawsze cechować ją winna ufność do swych wodzów i pogarda śmierci.

Straszną i krwawą jest chwila przełomowa dzisiejszego boju, gdy zwycięstwo waha się to na jedną, to na drugą stronę. W naprężeniu tej chwili dzielnie wytrwać i złamać opór nieprzyjaciela jest obowiązkiem piechoty.

Duch działania zaczepnego, zrodzony z ofiarnej miłości Ojczyzny, powinien przejąć duszę każdego żołnierza — stać się niezłomną zasadą.

Szczęśliwy wynik boju nie zawsze zależy od przewagi liczebnej; nawet liczebniejszego nieprzyjaciela pokona ta armia, która idzie do boju z hasłem: „Naprzód!”

Wspólność działania jest najpewniejszym środkiem do osiągnięcia zwycięstwa. Niech każdy z nas — żołnierz czy dowódca — wykonuje rozumnie rozkazy swych przełożonych, niech będzie samodzielnym w zakresie wytkniętego zadania, niech ofiarnie z narażeniem choćby życia niesie pomoc towarzyszom, niech zawsze myśli tylko o pokonaniu wroga, a zwycięstwo stale towarzyszyć będzie naszym sztandaram.

Zasady ogólne musztry.

1. Kształcenie wojskowe w czasie pokoju ma na celu wychowanie i przygotowanie armii do wojny. Wykształcenie armii polega na wyrobieniu w żołnierzach tężyzny moralnej, wytrzymałości fizycznej i sprawności technicznej, jakoteż na zaszczepieniu w duszach ich zaufania do dowódców.

2. Należy wymagać od żołnierza bezwzględności posłuszeństwa, karności i uwagi we wszelkich okolicznościach, oraz, o ile tego zachodzi potrzeba, zupełnego wyteżenia sił.

3. Szczególny nacisk kłaść należy na spokój, porządek oraz na dokładne i ściśle wypełnianie rozkazów i poleceń.

4. Surowa szkoła musztry jest podstawą całego wykształcenia żołnierza, najlepszym środkiem do wyrobienia w nim silnej woli, dzielności fizycznej i duchowej oraz karności.

Po każdym ćwiczeniu należy przerobić parę zwrotów, chwyków itp. w szyku zwartym, wymagając przytem jak największej dokładności. To samo należy też zastosować w czasie ćwiczeń, ile razy da się zauważyć zmęczenie i wyczerpanie. Po powrocie z ćwiczeń należy zarządzić defiladę lub conajmniej dziarski przemarsz przed dowódcą.

5. Głównym celem wszelkich ćwiczeń powinna być ich przydatność i użyteczność w boju. Dlatego też ze wszystkich gałęzi wychowania wojskowego najważniejsze są te, które żołnierza przygotowują do boju. Tylko ta piechota dorośnie do swych zadań, która wykształci się w zupełności w szykach bojowych i potrafi je bez

schematyzowania zastosować we wszelkich okolicznościach, która umie wytrwale maszerować, spokojnie i celnie strzelać oraz ogień swój umiejętnie wyzyskać.

6. Prostota działań w boju zapewnia nam powodzenie. Należy zatem przerabiać stale i dokładnie te tylko ćwiczenia, których cechą główną jest prostota i niezbędność. Teoretyczne pouczenia ograniczać należy do rzeczy niezbędnych.

7. Żołnierzy należy kształcić stopniowo, zmieniając przedmiot ćwiczeń, gdyż zbyt długie zajmowanie żołnierzy jednym ćwiczeniem przytępią uwagę i nuży.

Wymagania stawiane żołnierzom należy stopniowo zwiększać, w ten sposób przyzwyczajając ich do przyszłych trudów wojennych.

Wyzyskując zalety jednostek, przyzwyczajając do myślenia i samodzielności (przez objaśnianie celu każdego szyku, przeciwdziałania nieprzyjaciela, oraz wyjaśnianie sytuacji żołnierzom) ułatwiamy i pogłęwiamy wykształcenie. Nadto w ten sposób przyzwyczajają się żołnierzy do dawania sobie rady nawet wtedy, gdy im braknie dowódców. Pouczenia żołnierzy, jak mają postępować w takich chwilach, powinny być także przedmiotem ćwiczeń.

8. Jak najczęściej należy przeprowadzać ćwiczenia oddziałami, wzmocnionymi na stopę bojową.

9. Należy pilnie przestrzegać wszystkich przepisów regulaminu, jednakże nie wykonywać ich mechanicznie, lecz celowo przystosowywać do warunków.

Przepisane regulaminem szyki i odległości muszą być stale stosowane. Nie przewidziane w regulaminie szyki mogą być zadysponowane w razie potrzeby w boju.

Dzięki temu wojsko będzie odpowiednio wyzyski-

wać warunki terenu, ułatwiając przytem kierownictwo dowódcom.

10. Wszelkie odstępstwa od prostoty i naturalności, przesadne schematyzowanie i pedanterya są niedopuszczalne.

Rozkazy.

11. Sposób i forma wydania rozkazu wywierają wielki wpływ na wolę podwładnego. Posłuszeństwo wojska jest w ściślejszej zależności od sposobu rozkazywania. Niepewność i słabość w rozkazywaniu pociąga za sobą osłabienie posłuszeństwa.

12. Każdy rozkaz powinien być jasny, możliwie krótki, zwięzły i stanowczy. Złym jest rozkaz, gdy się w nim znajduje chociażby jeden zbyteczny wyraz.

Nim wyda się rozkaz, należy sobie dokładnie wyjaśnić cel jego, by uniknąć zmieniania i odwoływania raz wydanego rozkazu.

13. Wyjaśnienie sytuacji, które o ile możności należy podać już przy wydawaniu pierwszego rozkazu, winno podwładnym stać się wytyczną działań, zaś osobiste ich zdolności i inicjatywa powinny im dozwolnić działać w myśl zamiarów zwierzchnika nawet wówczas, gdy nie będą otrzymywać dalszych rozkazów ani instrukcyi. Ta stała ciągłość musi cechować wszelkie bojowe działania piechoty.

14. Komendy (rozkazy wykonawcze) mają być przez żołnierzy natychmiast wykonywane. Wszystkie komendy są ściśle określone regulaminem, który podaje również sposób ich wykonania. Zmieniać ich nie wolno.

15. Komendy winno się wydawać, szczególnie w czasie boju, spokojnie i ostro, lecz nie głośniej, niż tego

okoliczności wymagają. Każda komenda składa się z **zapowiedzi i części wykonawczej**. W zapowiedzi umieszczamy wszystkie potrzebne objaśnienia, tak, że może się ona składać z kilku zgłosek lub wyrazów, część zaś wykonawcza składa się tylko z jednego wyrazu lub zgłoski, po której następuje wykonanie komendy. Zapowiedź należy podawać głośno, tak, ażeby ją wszyscy słyszeli, nie akcentując specjalnie żadnego wyrazu, następnie należy uczynić krótką pauzę i energicznie oraz wyraźnie podać część wykonawczą.

Części wykonawcze komend oznaczone są w regulaminie **tlustym** drukiem.

W czasie pauzy między zapowiedzią a częścią wykonawczą komendy, nie wolno udzielać żadnych napomnień ani wskazówek.

16. Rozkazy, podane w regulaminie w formie przykładów, należy podawać w naturalnym porządku.

W zapowiedzi komendy określenie kierunku nastąpić powinno bezpośrednio przed lub po podaniu celu działań, przyczem o ile możliwości należy używać wyrażen, zawartych w regulaminie.

Jeżeli rozkaz odnosi się do pewnej części jednostki, to nazwę tej jednostki należy podać na początku zapowiedzi np.: „*n-ta sekcya (zastęp)*“, „*n-ty pluton (kompania)*“, „*czołowa półkompania*“ i tp.

Gdy poruszenie lub zmiany szyku mają być wykonane przez wszystkie części danej jednostki samodzielnie ale jednocześnie, zapowiadamy: „*plutonami*“, „*kompaniami*“ itp.

17. W celu poprawienia błędów lub źle wykonanej komendy podaje się komendę:

„Wróć!”

po której należy powrócić do poprzedniej postawy.

18. Sygnały (na trąbie, bębnie, świstawce lub chorągiewką) podaje się tylko na rozkaz dowódcy.

19. W czasie bitwy, szczególnie w terenie trudnym do przebycia, gdy wszelkie inne środki kierownictwa są nie do użycia, dowódca całości może nakazać sygnały dźwiękowe, jakie uzna za odpowiednie, uciekać się jednak należy do tego środka tylko w ostateczności, celem uniknięcia nieporozumień.

Zazwyczaj w czasie bitwy używa się tylko sygnałów dźwiękowych: „do szturm”, „bezpiecznik” i „zbiórka”.

20. „Zawołania” są to sygnały, zapomocą których samodzielnie występujące oddziały nawoływać mogą swe części.

Wzywana część oddziału odpowiada na „zawołanie” powtórzeniem sygnału.

21. **Świstawką** można dawać tylko sygnał: „Bezpiecznik” (krótkie, urywane gwizdy); zresztą można używać świstawki do zwoływania oddziałów, nie będących w ogniu (zapomocą jednego długiego gwizdu).

22. „Znaki” służą do dopełnienia lub zastąpienia rozkazów głosowych. Należy je podawać dokładnie i wyraźnie. Odbiorca rozkazu, wydanego zapomocą znaku, potwierdza zrozumienie go przez podniesienie ręki do góry i przez powtórzenie znaku, poczem po otrzymaniu znaku wykonawczego (znak: „Marsz”) wypełnia rozkaz.

Następujące znaki są stałe:

„Bacność” — podnieść rękę do góry i chwilę wytrzymać.

„Marsz” lub „Stój” podnieść rękę do góry i szybko opuścić.

„*Biegiem*“ — powtórzyć kilka razy ruch: „*Marsz*“.

„*Odkrycie wroga*“ — wywijanie czapką (chustką, gałęzią) ponad głową.

Znak wykonania po zapowiedzi: „*W tyraliery*“ — rozpostarcie obu ramion w bok.

„*Zbiórka*“ — zwróciwszy się frontem do oddziału, do którego się znak odnosi — wyrzucić ramiona w bok i następnie skrzyżować na piersiach. Znak powyższy może służyć do przywołania pojedynczych żołnierzy, zastępuje też komendę: „*Łącz*“.

„*Naprzód*“ zastąpiony być może przez komendę: „*Marsz*“.

„*Padnij*“ wskazać ręką ku ziemi względnie przypaść do ziemi.

„*Strzelać*“, „*Bagnet na broń*“, „*Bagnet zdejm*“ naśladować odpowiednie ruchy, w danym razie przy pomocy szabli.

Wyciągnięcie ramion w bok bez uprzedniego dania zapowiedzi: „*W tyraliery*“ oznacza — *przyjąć front równoległy do pozycji ramion*.

Kierunek oznaczamy przez wyciągnięcie ramion w daną stronę.

„*Szyk rozwinięty*“ — kilkurazowe ruchy wzniesionej ręki na prawo i na lewo.

Celem uniknięcia nieporozumień co do oznaczenia tego znaku, można go podawać tylko oddziałom, nie będącym w linii bojowej.

„*Przedłużenie linii tyralierskiej*“ — znak: „*Baczność*“ później: „*W tyraliery*“ i poziome wyciągnięcie ręki w kierunku jednego ze skrzydeł. Gdy przedłużenie ma być połączone ze skokiem, dodać znak „*Marsz*“.

„*Zgęszczenie linii tyralierskiej*“ — znak „*Baczność*“,

później wysunięcie obu ramion poziomo przed siebie i wskazanie na pewną część linii.

Jeśli dowódca ma zamiar wyzyskać zgęszczenie dla poruszenia linii tyralierskiej z miejsca, dodaje kilkakrotnie znak: „Marsz“.

Gdy 2 plutony kompanijnej (2 kompanie batalionowej) rezerwy mają być użyte do tego samego celu, znak: „Baczność“ daje się, podnosząc obydwie ramiona.

23. Gdy rozkazy nie mogą być dawane bezpośrednio, możemy do komunikowania ich (piśmiennie lub ustnie) użyć jeźdźców, cyklistów lub pieszych ordynansów, względnie adjutantów. Również można używać sygnalizacji telefonicznej lub optycznej, zwłaszcza na polu walki.

24. Wszystkie szarże muszą znać i używać odpowiednio do potrzeby także w czasie ćwiczeń następujących skrótów, dawanych chorągiewkami sygnałowymi, chustami itp. zatkniętymi na lufie, bagnecie lub szabli, albo też latarniami.

Mogą być one dawane i w pozycji leżącej.

Skróty te należy podawać alfabetem strzeleckim, alfabetem Morsego jedynie za poprzednim porozumieniem.

Przy dawaniu ich należy baczyć na uniknięcie nieporozumień, mogących powstać wskutek przejęcia sygnałów przez sąsiednie oddziały.

oa — „jesteśmy rażeni ogniem naszej artylerii“ — daje się z linii bojowej w kierunku rezerwy.

ok — „jesteśmy rażeni ogniem naszych karabinów ręcznych lub maszynowych“ — z linii bojowej w tył.

s — powtarzane, znaczy „stój“.

ambr — „amunicji brak“ lub „amunicji dostarcza

się“, zależnie od tego, czy podaje się od przodu do tyłu, czy też odwrotnie.

aa — „atak“ (szturm) — jako zapowiedź dla rezerw lub linii tyralierskiej, zależnie od podania z linii ku tyłowi lub odwrotnie.

wtr — „wytrwać w ogniu“.

np — „naprzód“ — służy zarówno dla rezerw, jak i dla linii tyralierskiej, oddziałów w szyku zwartym i t. p.

Te same znaki mogą być podawane znacznie krócej za pomocą różnokolorowych chorągiewek względnie latarni. (Patrz Reg. sł. pol. Dod. 1. „Sygnalizacya optyczna“, str. 23).

Gdy odbiorca zrozumiał sygnał, daje znak „zrozumiano“, zataczając ręką (czapką, gałęzią) wielkie koło przed sobą.

25. Krótkie rozkazy mogą być powtarzane kolejno (np. „Przestań strzelać“) wzdłuż całej linii bojowej przez wszystkich żołnierzy, lub podawane zapomocą rozstawionych łączników oraz przez przenoszenie względnie przerzucanie kartek z rozkazem wzdłuż linii.

26. Komendanci mogą zwrócić na siebie uwagę swych podwładnych przez danie sygnału „Baczność“.

27. Ustalać znaczenie i czynić odpowiedni wybór znaków i sygnałów, nieprzewidzianych przez regulamin, mogą w razie potrzeby dowódcy, bacząc jednak, by nie zachodziły nieporozumienia.

Zachowanie się i postępowanie dowódców.

28. Dowódcę powinny cechować następujące zalety: spokój, stanowczość, pewność siebie, powaga, poczucie karności i bezstronność. Te przymioty wpłyną na wy-

robienie dlań szacunku u podwładnych, umożliwią mu pozyskanie wpływu na nich. Poza to każdy dowódca powinien się odznaczać zimną krwią, która jedynie pozwoli mu wyzyskać powyższe zalety w najkrytyczniejszych chwilach walki, a więc wtedy, gdy żołnierze bezwiednie ulegają wpływowi zdecydowanej postawy dowódcy i gdy najłżejsze wahanie z jego strony oraz brak potrzebnej energii, mogą spowodować zupełne rozprzężenie w szeregach i utratę władzy nad nimi. Oficer winien zawsze być nauczycielem, przewodnikiem i wzorem dla żołnierzy.

29. Dowódcy nie powinni wkraczać w zakres działań swoich podwładnych, pamiętając o tem, że będzie to w boju prawie niewykonalnem, a wskutek tego w rozstrzygającej chwili mogą stracić panowanie nad wojskiem, jeśli podwładnych już w czasie pokoju nie nauczą samodzielności.

30. Zarówno podczas ćwiczeń, jak i podczas walki dowódcy nie mają ściśle określonego stanowiska. Zajmują miejsce tam (względnie tak się poruszają), by mogli łatwo kierować swym oddziałem, obserwować teren i przeciwnika oraz zachować łączność z bezpośrednim zwierzchnikiem.

31. W marszu znajduje się dowódca w czasie zbliżania się do nieprzyjaciela z zasady przy wysuniętym w jego stronę oddziale ubezpieczającym. Na miejscach, z których jest dobry widok, może zatrzymywać się od czasu do czasu i obserwować okolicę za pomocą szkieł. Powinien troszczyć się o to, by wszystkie meldunki i rozkazy były mu na czas dostarczane.

Otrzymane wiadomości w połączeniu z własnymi spostrzeżeniami dowódcy, dadzą mu pojęcie o sytuacji, pozwolą wydać na czas pierwsze rozkazy i wpły-

wać na to, by zarządzenia podwładnych dowódców nie stały w sprzeczności z jego zamiarami. Gdy warunki pozwalają, może powołać do siebie dowódców tych jednostek, którym chce wydać rozkazy. Przywoływanie dowódcy oddziału, który już zetknął się z nieprzyjacielem, jest bezwarunkowo niedopuszczalnem.

32. W czasie walki udają się dowódcy tam, skąd najłatwiej mogliby kierować swymi oddziałami, starając się zarazem, by utrzymanie łączności z nimi nie przedstawiało wielkich trudności. Dla dowódcy oddziałów, znajdujących się w pierwszej linii, najważniejszą rzeczą jest możność dobrego obserwowania terenu. Gdzie własnem okiem dosięgnąć nie może, winien wysłać odpowiednich wywiadowców. Również powinien dowódca baczyć na utrzymanie łączności z podwładnymi i zwierzchnikami oraz z sąsiednimi oddziałami.

33. Odpowiedni podział czynności między osoby, będące do dyspozycji dowódcy (w celu utrzymania łączności, służby wywiadowczej, pieczy nad dostarczaniem amunicyi, taboru i t. d.), ułatwia pracę, zapewnia spokój i pewność dowódcy.

34. Im wyższym jest dowódca, tem rzadziej powinien zmieniać swoje stanowisko. Opuszczając je, winien postarać się, by rozkazy, meldunki i wiadomości mogły doń w dalszym ciągu dochodzić.

35. W razie rozdzielenia oddziału na drobniejsze jednostki, prowadzi dowódca jednostkę, której przypadło najważniejsze zadanie.

36. Każdy dowódca winien swego zastępcę dokładnie uwiadomić o sytuacji i wtajemniczyć go w swoje zamiary tak, by ten w razie potrzeby mógł natychmiast objąć dowództwo.

Gdy dowódca tak oddali się od oddziału, że nie może nim bezpośrednio kierować, obejmuje dowództwo nawet bez rozkazu jego zastępcy.

Kiedy jednak istnieje niebezpieczeństwo, dowódcom nie wolno opuścić oddziału swego ani na chwilę.

37. Ze względu na spoczywające na nim obowiązki, nie wolno dowódcy oddziału narażać się bez potrzeby; może to uczynić tylko wówczas, gdy okoliczności wymagają jego obecności lub osobistego wkroczenia na zagrożonym punkcie.

38. Jeźdźcy w obrębie skutecznego ognia muszą zsiąść z koni i szukać ukrycia, o ile na to pozwalają względy kierownictwa lub obserwacyi.

Grupy oficerów, ordynansów i t. p. znajdujących się bez zasłony na linii bojowej, dają nieprzyjacielowi bardzo dobry, wyraźny cel.

Niekryty sztab na zdala widocznych punktach zdąży przedwcześnie nasze zamiary.

Żołnierz — sekcya (zastęp).

§ 1. Szkoła rekruta.

a) Zasady ogólne.

39. Użyteczność i wartość żołnierza zależy od staranności i dokładności jego wychowania wojskowego od pierwszej chwili służby. Kształcenie zatem rekruta jest obowiązkiem ciężkim lecz zaszczytnym tych szarż, którym pieczę nad wyszkoleniem młodych żołnierzy powierzono.

40. Rekruta w miarę możności należy ćwiczyć pojedynczo, przechodząc stopniowo do musztry w seceyi (zastępie) i plutonie.

41. Czas i rodzaj ćwiczeń winien być dostosowany do sił fizycznych rekruta, które należy stopniowo wyrabiać i przygotowywać do wymagań służby pod bronią. Należy pamiętać, że przesadne, nieusprawiedliwione potrzebą wymagania, przechodzące niewyrobrane jeszcze siły fizyczne rekruta, zniechęcają w wysokim stopniu i mogą przyczynić się do osłabienia karności.

42. W parze z kształceniem sił fizycznych rekruta musi iść rozbudzenie w nim czynnika moralnego i kształcenie żołnierskiego charakteru.

43. Żarliwe umiłowanie spraw ojczystych, sumienne wypełnianie swych obowiązków, dążność do szlachetnej rywalizacyi z kolegami w nabywaniu wiadomości,

wytrwałości oraz świadomość, że wszelkie dzieła stwarzają tylko wspólne uporeczywe wysiłki jednostek, powinny być cechami żołnierskiego charakteru.

b) Instruktorzy.

44. Rekrutów należy łączyć o ile możności razem w odrębne jednostki pod wodzą doświadczonego oficera, wyjątkowo podoficera. Dowódcy rekrutów należy dodać odpowiednią ilość szarż niższych (instruktorów) do pomocy.

45. Na instruktorów rekrutów wyznaczać należy szarże doświadczone, sumienne, taktowne, pogodnego usposobienia, lecz, w miarę potrzeby, stanowcze i bezwzględne.

46. Dowódca, któremu powierzono wykształcenie rekrutów, powinien dodane mu do pomocy szarże przygotować do służby, udzielając potrzebnych im wskazówek, oraz przerabiając z nimi te rzeczy, których uczyć potem będą rekrutów.

47. W razie ćwiczeń bojowych rekrutów, dodawać należy dowódcy dla zaznaczania przeciwnika potrzebną ilość starszych żołnierzy z odpowiednimi przyrządami.

c) Nauka rekrutów.

48. Szkoła rekruta stanowi podstawę wykształcenia żołnierza. Dlategoż dowódca, któremu powierzono wykształcenie rekrutów, powinien czynić wszelkie wysiłki, by dać rekrutom, na zasadzie przemyślanego przez siebie planu, odpowiednią podstawę żołnierskich wiadomości.

49. Ćwiczenia w postawie, zwrotach i marszach, uzupełniane w miarę możliwości ćwiczeniami gimnastycznymi, stanowiąc będą początek szkoły rekruta.

50. Po uzyskaniu przez rekrutów odpowiedniej sprawności fizycznej, przystąpić należy do ćwiczeń w sekcji (zastępie) i do zaznajomienia rekrutów z używaniem broni.

51. Równocześnie w czasie wolnym od ćwiczeń w polu, należy udzielać rekrutom nauki o regulaminie służby wewnętrznej, regulaminie służby wartowniczej i o zasadach organizacyi wojsk.

52. Wiadomości o higienie żołnierza, sposobie pakowania ryszunka oraz utrzymania go w porządku będą przedmiotem dalszej nauki.

53. Rekruci powinni znać swoich bezpośrednich przełożonych i wiedzieć, jak się mają wobec nich w różnych okolicznościach (przy oddawaniu honorów, meldowaniu itd.) oraz wobec swoich kolegów zachowywać.

54. Wszelka nauka, udzielana rekrutom, tylko wówczas wyda korzystne rezultaty, jeżeli wzbudzać będzie u nich żywe zainteresowanie. Dlatego metoda nauki powinna być dostosowana do poziomu umysłowego rekruta i możliwie często podawana systemem poglądowym.

55. Przy ćwiczeniach w musztrze i w chwytach broni należy wprzód pokazać rekrutom sposób wykonywania danych ruchów.

56. W ćwiczeniach należy wymagać z całą surowością dokładnego i ścisłego wykonywania szczegółów.

Równoczesność i równomierność wykonywanych ruchów wtedy tylko ma wartość, a raczej wtedy dopiero da się osiągnąć, gdy każdy z osobna dokładnie oraz sprawnie swe ruchy wykonuje.

§ 2. Postawa żołnierza — formowanie rzędu.

57. Postawę zasadniczą przybiera żołnierz na komendę:

„Baczność!”

Zestawiwszy razem obcasy, żołnierz rozsuwa końce stóp na długość własnej stopy. Głowę wznosi naturalnie do góry, wzrok zwraca przed siebie, prostując swobodnie tułów i kolana. Opuściwszy ręce, zwraca dłonie ku udom, małymi palcami dotyka szwów spodni, zgiąwszy swobodnie resztę palców.

Ciężar ciała spoczywa na środku stóp.

58. Swobodniejszą postawę, nie ruszając jednak lewej stopy z miejsca, przyjmuje żołnierz na komendę:

„Spocznij!”

Po tej komendzie jednak nie wolno żołnierzowi bez wyraźnego pozwolenia rozmawiać, palić i tp.

Ustawienie żołnierzy obok siebie w jednej prostej linii, w odstępie szerokości dłoni, nazywamy **rzędem**, ustawienie zaś jeden za drugim **szeregiem**. W rzędzie rozróżniamy **front** — kierunek zwrócenia rzędu — **prawe i lewe skrzydło**. W szeregu rozróżniamy **czoło** (część prowadzącą) i **tył szeregu**.

Odległości w linii rzędu zwiemy **odstępami**, w linii szeregu **dystansami**.

Na skrzydłach rzędu oraz w środku stawia się szarże lub wyćwiczonych żołnierzy. Są to tzw. **szarże skrzydłowe** oraz **środek**. Trębacz (dobosz) staje za lewym skrzydłem w dystansie 120 cm.

60. Z grupy luźnej żołnierzy formuje się rząd na komendę:

„Baczność! Żołnierz (podoficer) X środek! Stawaj w rząd!”

Wskazany żołnierz (podoficer) staje na 2 kroki przed dowódcą, reszta żołnierzy ustawia się szybko w rząd po jego prawej i lewej stronie wedle wzrostu — wyżsi na prawo niżsi na lewo, przybierając postawę zasadniczą.

61. Dowódca wyrównuje linię rzędu komenderując:

„Równaj!”

Żołnierze, nie wychylając głowy i nie występując z linii rzędu, zwracają głowę ku środkowemu żołnierzowi (podoficerowi) i wyrównawszy wedle niego linię rzędu, zwracają znowu oczy przed siebie.

62. Wedle żołnierza (podoficera) stojącego na prawem (lewem) skrzydle wyrównują żołnierze linię rzędu na komendę:

„Równaj w pra-wo (le-wo)!”

Skrzydłowy z wskazanej strony stoi cały czas na „Baczność!”, patrząc prosto i nie zwracając głowy.

63. Komenda:

„Równanie w prawo (lewo)! Szarże (n kroków) — marsz!”

ewentualnie:

„Stój! Równaj w pra-wo (lewo)!”

Na „Szarże, marsz“ występują obie szarże skrzydłowe na oznaczoną ilość kroków, ewentualnie zatrzymują się na komendę: „Stój!” poczem wykonują zwrot we wskazaną w zapowiedzi stronę. Dowódca sprawdza krycie i równanie, poczem na komendę: „Równaj w prawo (lewo)” wszyscy żołnierze występują naprzód i dochodzą do linii szarż, dzieląc dwa ostatnie kroki na kilka drobniejszych; doszedłszy, zatrzymują się i równają we wskazaną stronę. Szarże skrzydłowe na komendę: „Równaj” wracają do poprzedniego frontu.

64. Celem uzyskania między żołnierzami w rzędzie większego odstępu od normalnego, komenderuje się:

„Luzuj!”

Środkowy żołnierz stoi na miejscu, reszta żołnierzy rozstępuje się szybko w prawo i lewo na odstęp jednego kroku, równając na środkowego.

65. Jeżeli odstępy mają być większe niż jeden krok należy szerokość odstępu w krokach określić:

„Na n... kroków — luzuj!”

66. Wedle żołnierza stojącego na lewym (prawym) skrzydle, luzuje się rząd na komendę:

„Luzuj w pra-wo (lewo)!”

67. Na komendę:

„Łącz!”

żołnierze zluzowanego rzędu łączą do środka, względnie do żołnierza, stojącego na prawym (lewym) skrzydle, o ile została wydana komenda:

„Łącz w pra-wo (lewo)!”

68. Żołnierze występują z szeregow na komendę:

„Rozejść się!”

§ 3. Zwroty głowy i ciała, zmiana postawy.

69. Na komendę:

„W prawo (lewo) — patrz!”

zwracają żołnierze, nie poruszając ramion, głowę i oczy we wskazanym kierunku, poczem na komendę: **„Baczność!”** zwracają znowu głowę przed siebie.

70. Zwrot wykonuje żołnierz na pięcie tej nogi, która się znajduje po stronie nakazanego zwrotu, odbija się przytem palcami drugiej nogi, którą szybko po zwrocie dostawia do pierwszej.

71. Na komendę:

„*W prawo (lewo) — zwrot!*“

obraca się żołnierz w prawo (lewo) o 90 stopni.

72. Na wykonanie pół zwrotu (o 45 stopni) podaje się komendę:

„*Na prawo (lewo) — wskos!*“

73. Po całym zwrocie powracamy do poprzedniego szyku na komendę:

„*W prawo (lewo) — front!*“

po półzwrocie zaś na komendę:

„*Na — wprost!*“

74. Zmianę frontu na wprost przeciwny wykonujemy na komendę:

„*W tył — zwrot!*“

Żołnierz wykonuje zwrot, obracając się na lewo. Po dokonaniu zwrotu w tył, skrzydła rzędu zmieniają odpowiednio do nowego frontu swe nazwy.

75. Na komendę:

„*Kłęknij!*“

wykonuje żołnierz zwrot na prawo wskos, cofa prawą nogę nieco w tył i klęka na prawe kolano. Lewa noga od stopy do kolana zachowuje położenie pionowe. Lewa ręka ze złożonymi palcami, oparta na lewym kolanie. Prawa ręka opuszczona.

76. Na komendę:

„*Padnij!*“

żołnierz, wykonawszy zwrot na prawo wskos, klęka szybko na prawe kolano, poczem opierając się na lewej ręce, kładzie się nieco ukośnie w prawo na brzuch i piersi.

77. Na komendę:

„*Powstań!*“

żołnierz szybko wstaje.

§ 4. Marsze.

a) Zasady ogólne.

78. Wytrwałość w marszu jest bardzo ważną zaletą piechoty. Należy więc położyć nacisk na umiejętne ćwiczenie żołnierzy w maszerowaniu. Od początku trzeba ćwiczyć w utrzymywaniu kroku w marszu i w zachowaniu odpowiedniego tempa.

79. Tempo zwyczajnego marszu wynosi 115 kroków na minutę, w biegu zaś 160 kroków na minutę. Długość kroku w marszu zwyczajnym wynosi 75 cm.

80. Biegiem maszeruje się tylko w razie koniecznej potrzeby.

81. Marsz w kierunku frontu zwie się marszem frontowym. Marsz, wykonany po zwrocie w kierunku skrzydła (na prawo lub lewo), zwie się marszem skrzydłowym.

82. Przed rozpoczęciem marszu na dalszą przestrzeń lub w razie zmiany kierunku, należy podać kierunek, w którym marsz ma się odbywać.

83. Określa się kierunek przez wymienienie widocznego przedmiotu (drzewa, wieży itp.), ku któremu skierowuje się marsz lub pewnej linii (drogi, wału itp.), wzdłuż której marsz ma być wykonany.

84. Za zachowanie nakazanego kierunku odpowiedzialna jest w marszu frontowym szarża prawoskrzydłowa, w marszu skrzydłowym szarża czołowa.

85. Szarże, wedle których należy utrzymywać kierunek, równanie (krycie) i tempo, zwą się szarzami kierunkowymi.

86. Jeśli dowodzący sam ma nadawać kierunek, zapowiada:

„*Za mną!*“

Wówczas szarża kierunkowa prowadzi za nim rząd.

87. Komenda, nakazująca wykonanie marszu brzmi: (*W kierunku...*) *sekcya (zastęp) — marsz!*“ Żołnierze rozpoczynają marsz, występując równocześnie lewą nogą.

88. Na komendę:

„*Sekcya (zastęp) — stój!*“

żołnierze wykonują nogą, która w chwili wydania komendy znajdowała się w tyle, jeszcze jeden krok naprzód i zatrzymawszy się, dostawiają do niej drugą nogę.

89. Ćwicząc żołnierzy w maszerowaniu, należy początkowo przyzwyczaić ich do utrzymywania powolnego tempa, stosując ćwiczebny krok, przyczem przy ćwiczeniu pojedynczego żołnierza, żołnierz liczy wraz z dowódcą poszczególne tempa. Przy musztrze rzędu tylko dowodzący liczy tempa.

90. Na komendę:

„*Ćwiczebny krok — marsz!*“

żołnierz na pierwszą część komendy zakłada ręce w tył, na drugą rozpoczyna marsz, przyczem na „raz“, podane przez dowódcę, żołnierz zgina nogę lewą w kolanie tak, by stopa, opierając się palcami o ziemię przy śródpięciu prawej nogi, była prostopadła do ziemi. Wyprostowując następnie lewą nogę, by goleń była przedłużeniem uda, stopa zaś znajdowała się równolegle do ziemi, podaje tułów nieco naprzód i szybko stawia lewą nogę, wysunawszy ją jeszcze nieco, na ziemię. Ciężar ciała spoczywa obecnie na lewej nodze, zaś prawa zostaje wyciągnięta w tyle i oparta palcami

o ziemię. Po krótkiej przerwie w tej pozycji, dowódca podaje „dwa“, poczem żołnierz prawą nogą czyni krok naprzód.

Na komendę: „*Stój!*“ żołnierz przystawia będącą w tyle nogę do przedniej, opuszcza ręce i przyjmuje postawę zasadniczą. Rozpoczęcie marszu i zatrzymanie należy w krótkich przerwach często powtarzać.

91. Dla ćwiczenia można też podawać komendę:

„*W miejscu — marsz!*“

poczem żołnierze, nie opuszczając miejsca, wybijają takt nogami i utrzymują tempo.

92. Dla ćwiczenia żołnierzy w utrzymywaniu tempa należy w czasie ćwiczeń w maszerowaniu kazać trębaczowi (doboszowi) trąbić (bębnić) marsz. Celem zaś nauczania żołnierza maszerowania po linii prostej, dowódca staje na kilkadziesiąt kroków przed żołnierzem i poleca do siebie maszerować.

93. W czasie marszu na komendę:

„*Krótki — krok!*“

żołnierze zmniejszają o połowę długość kroku i dopiero na komendę:

„*Zwykły — krok!*“

wracają do pełnego kroku.

94. W razie potrzeby zmiany kroku, żołnierz na na komendę:

„*Zmień — krok!*“

dostawia szybko nogę znajdującą się w tyle do obcasa przedniej i przednią występuje powtórnie.

95. Gdy nie należy iść równym krokiem, dowódca komenderuje:

„*Wikłaj — krok!*“

zaś gdy zachodzi potrzeba ujednostajnienia kroku:

„*Równaj — krok!*“

96. Marsz w tył (tylko na krótką przestrzeń) wykonuje się na komendę:

„(N—kroków) w tył — **marsz!**“

żołnierze występują w tył lewą nogą, stawiają kroki o połowę krótsze, końcami stóp zlekka ciągnąc po ziemi. Na komendę:

„**Stój!**“

cofają nogę, będącą na przedzie, jeszcze o pół kroku w tył i dostawiwszy do niej drugą, zatrzymują się.

97. Komenda na rozpoczęcie biegu brzmi:

„**Sekcyja (zastęp) biegiem — marsz!**“

żołnierze na zapowiedź podają tułów nieco naprzód i zginają ręce w łokciach. Na część wykonawczą komendy rozpoczynają bieg z lewej nogi.

98. W czasie ćwiczeń w maszerowaniu należy często zatrzymywać rząd, zmieniać kierunek marszu, nakazywać zwrot głową, maszerować krótkim i zwykłym krokiem i wykonywać chwyty broni, przy czem chwyty wykonuje się w takt marszu, rozpoczynając pierwszy chwyt na lewą nogę.

92. W czasie marszu wykonuje się zwroty w prawo na palcach lewej, zwroty w lewo na palcach prawej nogi, z chwilą gdy ona dotknie ziemi, poczem drugą nogą rozpoczyna się marsz w nowym kierunku.

b) Marsz frontowy.

100. Na komendę:

„(W kierunku.....) **Sekcyja (zastęp) — marsz!**“

żołnierze rozpoczynają lewą nogą marsz. Oczy skierowują wprost przed siebie względnie na przedmiot, do którego marsz ma być skierowany, od czasu do czasu bacząc na zachowanie równania i przepisanych odstępów.

101. Luzowanie i łączenie wykonuje się w marszu tak samo jak na miejscu. Środkowy względnie skrzydłowy maszeruje nawprost, pozostali żołnierze biorą nakazane odstępny.

c) Marsz skrzydłowy.

102. Marsz skrzydłowy wykonuje się na komendę:

„*W prawo (lewo) — zwrot!*“

(„*W kierunku...*“) *Sekcja (zastęp) — marsz!*“
zaś w czasie marszu frontowego:

„*W prawo (lewo) — zwrot!*“

poczem szarża na przodzie maszerująca, po zwrocie idzie zwykłym krokiem, reszta żołnierzy skraca krok, aż do uzyskania potrzebnej do pełnego kroku przestrzeni.

103. Na komendę:

„*Stawaj w pra—wo (lewo)!*“

szarża, na przedzie czoła maszerująca, zatrzymuje się i wykonuje pełny zwrot w nakazanym kierunku. Reszta żołnierzy dochodzi aż do uzyskania przepisanych odstępów, następnie kolejno wykonuje również nakazany zwrot.

104. W czasie marszu po wykonanej komendzie:

„*W prawo (lewo) front!*“

rząd pozostaje rozluźniony, o ile nie nakazano łączenia.

105. Po zwrocie rzędu w prawo (lewo) (po utworzeniu szeregu), rozwinięcie w kierunku czoła w miejscu następuje na komendę:

„*W rząd na prawo (lewo) wskos (w kierunku . .) — marsz!*“

Żołnierze, prócz szarży czołowej, która stoi na miejscu, wykonują na pierwszą część komendy zwrot

na prawo (lewo) wskos, na komendę zaś „marsz!“ dochodzą do linii nowego frontu, zachowując równanie i odstęp.

106. Podczas marszu półzwrot wykonuje się bez zatrzymania, szarża czołowa bierze „*krótki krok*“ i porusza się we wskazanym kierunku. Pozostali żołnierze wchodzi na linię nowego frontu, zachowując równanie i odstęp.

106. Podczas marszu wykonuje się półzwrot bez zatrzymania, szarża czołowa bierze „*krótki krok*“ i porusza się we wskazanym kierunku. Pozostali żołnierze wchodzi na linię nowego frontu, biorą „*krótki krok*“ aż do komendy „*zwykły krok*“.

107. Rozwinięcie się w rząd z miejsca w kierunku czoła następuje na komendę:

„*W rząd na prawo (lewo) wskos (w kierunku . . .) sekcya (zastęp) — marsz!*“

Szarża czołowa rusza z miejsca krótkim krokiem, reszta maszeruje zwykłym, skraca go po dojściu do frontu, wreszcie na komendę „*Zwykły krok!*“ rusza naprzód zwykłym krokiem.

108. Jeżeli maszerujące czoło ma się zatrzymać, nim reszta żołnierzy dojdzie do linii nowego frontu, wydaje się komendę:

„*Czoło — stój! (klęknij! padnij!)*“

d) Marsz skośny.

109. Marsz skośny z miejsca wykonuje się na komendę:

„*Na prawo (lewo) wskos! Sekcya (zastęp) — marsz!*“
zaś w czasie marszu na komendę:

„*Na prawo (lewo) — wskos!*“

poczem każdy żołnierz, wykonawszy półzwrot, maszeruje w nowym kierunku. Marsz ten stosuje się tylko na krótkiej przestrzeni.

110. Na komendę:

„*Na — wprost!*“

żołnierze zwracają się w kierunku dawnego marszu.

e) Zachodzenie.

111. Zachodzenie wykonuje się pod dowolnym kątem, z zasady jednak nie większym, jak 90 stopni.

112. Komenda do zachodzenia z miejsca brzmi:

„*Na prawo (lewo) zachodzić! sekcya (zastęp) — marsz!*“

Szarża znajdująca się na skrzydle, około którego obraca się cały rząd, porusza się drobnym krokiem po łuku, którego średnica wynosi 2 kroki, bacząc, by żołnierze najbliżsi nie stosowali zbyt długiego kroku i nie łamali przez to linii frontu.

Szarża znajdująca się na skrzydle przeciwnem, maszeruje zwykłym krokiem początkowo wprost przed siebie, potem zaczyna zachodzenie, nie tracąc czucia z sąsiadem i bacząc, by najbliżsi żołnierze utrzymywali czucie wzajemne.

113. Na komendę:

„*Na prawo (lewo) — zachodź!*“

wykonuje się zachodzenie w czasie marszu.

§ 5. Chwyty broni.

114. Chwyty broni należy wykonywać sprawnie i szybko, poruszając tylko rękami; reszta ciała pozostaje nieruchomą.

115. Na komendę:

„*Za — broń!*“

żołnierze występują z rzędu, biorą karabiny ze stojaków (kozłów) i wracają na swoje miejsca.

116. Na komendę:

„*Odstaw — broń!*“

stawiają żołnierze karabiny na miejsce.

117. Zwyczajnie w marszu i w czasie krótkich postojów trzyma się karabin na rzemieniu na prawem ramieniu. Prawa ręka ujmuje rzemień między kciukiem a resztą palców w ten sposób, iż łokieć jest zgięty pod kątem prostym. W marszu trzyma się karabin podobnie, przyczem w czasie zwrotów, celem uniknięcia wahań karabina, należy go z lekka przycisnąć łokciem.

Bezpiecznik zawsze zamknięty, celownik normalnie złożony.

118. W czasie dłuższego stania na miejscu bierze się, na komendę, karabin do nogi. Karabin stoi przy prawym boku, dotykając biodra, przedni koniec kolby na równej linii z palcami nóg. Prawa ręka, wyciągnięta naturalnie, trzyma karabin tak, że kciuk obejmuje nakładkę górną (lufę), reszta palców złożona leży z przodu nakładki.

Do biegu bierze się karabin w rękę.

119. Na komendę:

„*W rękę — broń!*“

z postawy „*na ramię broń*“ zdejmuje się karabin z ramienia, nie opuszczając go do ziemi, trzema chwytami: 1) ręką prawą posuwa się po pasie do góry tak, aby pas zawisł na kciuku, jednocześnie lewa ręka ujmuje karabin za rowki chwytowe podając karabin nieco naprzód; 2) prawa ręka wyrzuca karabin naprzód i ujmuje go powyżej celownika. Ramię z przedramieniem tworzy kąt prosty. Lewa ręka nie zmienia

pozycji; 3) prawa ręka opuszcza karabin w dół tak, by kolba nie dotykała ziemi. Lewa ręka wraca do boku. Wylot lufy odchylony od ramienia na szerokość dłoni.

120. Na komendę:

„*Do nogi — broń!*“

Z postawy „*na ramię broń*“, bierze się karabin z ramienia, wykonując „*w rękę broń*“, następnie lekko opuszczając karabin do ziemi, i trzymając według p. 118.

Z postawy „*w rękę broń*“ stawia się karabin lekko na ziemi.

121. Z postawy „*do nogi broń*“ lub „*w rękę broń*“ bierze się karabin na ramię na komendę:

„*Na ramię — broń!*“

trzech chwytami: 1. prawą ręką podnosi się karabin blisko ciała przed jego środkiem w ten sposób, że górny bączek sięga wysokości brody, przyczem lewa ręka ujmuje karabin za rowki chwytowe. 2. prawa ręka chwyta za ramię tuż koło górnej sprzączki. 3. prawą ręką zarzuca się karabin na ramię i opuszcza się ją po pasie, trzymając jak w p. 117.

122. Na komendę:

„*Bagnet na — broń!*“

z postawy „*na ramię broń*“ „*w rękę broń*“ lub „*do nogi broń*“ prawa ręka przenosi karabin przed tułów lufą na zewnątrz (przy karabinie Manlichera M. 95 — nakładką na lewo) lewa zaś obejmuje karabin na górnym końcu łoża, poczem obie ręce stawiają karabin zwolna na ziemię między stopy. Ręka prawa chwyta następnie za rękojeść bagnetu, dobywa go z pochwy, podnosi końcem do góry, a ostrzem na prawo (przy karabinie M. 95 ostrzem na lewo), zasadza rowek rękojeści na zaczepkę, a kółko poprzeczki na lufę tak,

by zatrząsk zaskoczył. Potem prawa ręka obejmuje karabin powyżej celownika, obie ręce podnoszą karabin nieco do góry, następnie bierze się go na ramię, w rękę lub do nogi.

123. Na komendę:

„*Bagnet — zdejm!*“

stawia się karabin przed środek ciała lufą na lewo (przy karabinie M. 95 nakładką na wewnątrz). Prawa ręka obejmuje rękojeść bagnetu tuż pod poprzeczką. Lewą rękę posuwa się do góry aż do końca łoża, kciuk naciska silnie zatrząsk, prawa ręka zdejmuje bagnet z lufy i chowa go do pochwy, następnie karabin bierze się na ramię, do nogi lub w rękę.

Przy nasadzania lub zdejmowaniu bagnetu w marszu, zawiesza się karabin na lewym przedramieniu.

124. Na komendę:

„*Do ataku — broń!*“

przenosi się karabin zwrócony lufą (nakładką) na prawo, przed tułów; ręka lewa chwyta karabin powyżej celownika, prawa ujmuję szyjkę kolby. Jednocześnie z tem robi żołnierz pół zwrotu na prawo. Następnie obie ręce przenoszą karabin na prawą stronę tak, by kabłąk znalazł się poniżej prawego biodra, lewa ręka przed brzuchem, a prawa (ramię i przedramię) przyciśnięta do prawej strony ciała.

125. Do ataku bierze się karabin z nasadzonym bagnetem, przyczem koniec bagnetu przypada na wysokość oka.

§ 6. Ładowanie i strzelanie.

a) Zasady ogólne.

126. Żołnierz powinien być najdokładniej obznajony z wszelkimi chwytami, potrzebnymi przy ładowa-

niu i użyciu broni we wszelkich warunkach i pozycjach.

127. Szczególny nacisk należy kłaść na ćwiczenia żołnierzy w składaniu się z karabina, celowaniu i strzelaniu w pozycjach leżącej i klęczącej.

128. Bezpiecznik otwiera się tylko bezpośrednio przed strzelaniem lub otwarciem zamka. Iglica w karabinie nienaładowanym — opuszczona.

129. Przed walką rozmieszcza żołnierz dostarczoną mu amunicję w możliwie wygodny sposób (w torbie, w kieszeniach i t. p.), by mieć ją pod ręką. Dopiero w razie wyczerpania amunicyi podręcznej, używa się amunicyi z lewej ładownicy. Amunicya prawej ładownicy stanowi ostateczną rezerwę amunicyjną żołnierza.

b) Ćwiczenia żołnierza.

130. Na zapowiedź:

„Ładować!”

z postawy „do nogi broń” lewa ręka, jeśli potrzeba, otwiera lewą ładownicę.

Na komendę:

„Ładuj — **broń!**”

żołnierz czyni zwrot na prawo wskos, odstawiając prawą nogę w tył i w bok na długość stopy, podnosi karabin prostopadle przed prawy bok, z lufą (nakładką) w tył zwróconą tak wysoko, by prawa ręka znajdowała się na wysokości ramienia, lewa ręka chwytła jednocześnie za rowki chwytowe tak, by cztery palce chwyciły za prawe wyżłobienie, a duży palec za lewe. Następnie lewa ręka pochyla naprzód karabin w ten sposób, że lufa schylona jest na szerokość dłoni niżej od

położenia poziomego. Prawa ręka obejmuje szyjkę kolby. Rzemień zwisa wolno.

Prawa dłoń ujmuje rączkę zamka, kciukiem otwiera bezpiecznik i silnem pociągnięciem w tył otwiera zamek. Następnie należy podnieść wylot lufy w górę, prawą ręką bierze się łożdkę nabojów i wkłada ją, naciskając kciukiem, do pudełka ładunkowego, poczem dłonią prawej ręki ujmuje się znowu rączkę zamka i silnem pchnięciem zamyka się go; następnie zamyka się prawym kciukiem bezpiecznik. Prawa ręka chwyciła karabin powyżej lewej. Żołnierz wraca do pozycji zasadniczej, bierze broń do nogi, zamykając w razie potrzeby ładownicę.

Pojedyńczymi nabojami ładuje się karabin, kładąc je prawą ręką na platformie sprężyny podającej.

131. W postawie „na ramię broń“ na zapowiedź: „ładować“, otwiera się lewą ładownicę obiema rękami. Na komendę: „ładuj broń“, żołnierz, wykonując zwrot na prawo wskos czyni chwyt „w rękę broń“. Prawą nogę odstawia na długość stopy w tył i w bok. Wyrzuca naprzód karabin tak, że lufa schylona jest na szerokość dłoni niżej od położenia poziomego. Prawa ręka obejmuje szyjkę kolby itd. jak w punkcie 130 Po naładowaniu karabina bierze się go na ramię i jeśli potrzeba, zamyka obydwoma rękoma ładownicę.

132. Na komendę:

„*Gotuj -- broń!*“

przyjmuje się postawę, jak na komendę „ładuj broń“ (jak w p. 130 przed otwarciem zamka), nastawia się, jeśli potrzeba, celownik, otwiera bezpiecznik i ładuje karabin, o ile nie jest naładowany, nie podnosząc jednak lufy do góry. Prawa ręka obejmuje szyjkę kolby, palec wskazujący naturalnie wyprostowany,

spoczywa na zewnątrz kolby. Prawe przedramię wzdłuż prawej strony kolby. Wzrok i broń zwrócone w kierunku celu.

133. Na zapowiedź:

„*Strzelać!*“

otwiera się, jeśli potrzeba, ładownicę jak na zapowiedź: „*Ładować*“ następnie komendant określa krótko i jasno cel, odległość, na jaką ma być nastawiony celownik i — jeśli zachodzi tego potrzeba (np. gdy pozycja nieprzyjacielska jest zamaskowana) — punkt celowania. Np.:

„*Strzelać! Wprost pod lasem piechota! 8 set.*

Gotuj broń!“

„*Strzelać! Wskos na lewo artylerya 10 set. Celować w prawo na pół frontu artyleryi. Gotuj broń!*“

134. Żołnierz składa się do strzału w sposób następujący:

Obiema rękami podnosi karabin do góry na wysokość ramion i przyciska kolbę do prawego ramienia, przyczem łokieć prawej ręki wznosi mniej więcej na wysokość prawego ramienia. Lewą ręką podtrzymuje karabin, przyczem może oprzeć lewe ramię o ciało. Głowę pochyla nieco naprzód i w bok i opiera o kolbę, gdy strzela na krótki dystans. Tułów pozostaje nieruchomy. Ciężar ciała spoczywa równomiernie rozmieszczony na stopach nóg.

Celując, żołnierz zamyka lewe oko, silnie przyciska karabin prawą ręką do ramienia, lewą ręką podnosi go w kierunku celu, następnie średnim członem palca wskazującego ściąga powoli cyngiel. W czasie ściągnięcia cyngla prawa ręka, silnie ujmując szyjkę kolby, nie porusza się. Oddawszy strzał, żołnierz kładzie ponownie palec wskazujący na kabłąk, bierze broń od

oka, otwiera zamek, jeśli potrzeba ładuje broń i zamyka zamek.

135. Gdy żołnierz nabędzie zupełnej sprawności w składaniu się z karabina w kierunku prostym, należy go uczyć składania się w kierunku skośnym na prawo i lewo. W tym celu żołnierz, stojąc w pozycji „gotuj broń“ i nie ruszając nóg z miejsca, wysuwa lub cofa nieco, zależnie od kierunku, prawe ramię i składa się z karabina.

136. Strzelając na większe odległości, trzeba kolbę tem więcej zniżyć a szyję prostować, im wyżej nastawiony jest celownik.

137. Gdy cel, do którego się strzela, znajduje się wyżej, należy składając się z karabina cofnąć nieco tułów, jeśli cel znajduje się niżej, należy tułów nieco pochylić naprzód.

138. W składaniu się do strzału należy ćwiczyć się także karabinem z nadzianym bagnetem.

139. Przez częste ćwiczenie powinien żołnierz nabrać jak największej pewności i sprawności w składaniu się z karabina, w celowaniu i ściąganiu cyngla we wszystkich pozycjach, szczególnie leżącej. Używanie przy tem ćwiczebnych naboju umożliwi ćwiczenia w ładowaniu.

140. Na komendę:

„Cel!”

żołnierz składa się z karabina do strzału, na komendę:

„Pal!”

żołnierz, zginając spokojnie i silnie palec wskazujący, oddaje strzał.

141. Komenda:

„Od oka — broń!”

Na jej część pierwszą („do oka“) żołnierz przekłada

palce z cyngla na kabłąk, na drugą część wraca do postawy „gotuj broń“.

142. Celem przerwania ognia wydaje się komendę:

„*Bezpiecznik!*“

komendę tę zastąpić może sygnał gwizdawką — kilkakrotnie powtórzony gwizd — poczem ogień musi być natychmiast przerwany. Żołnierz zamyka bezpiecznik, pozostając w pozycji: „*Gotuj broń*“.

143. Otwarcie ponowne ognia po wskazaniu w razie potrzeby celu, nakazuje dowódca komendą:

„*Dalej strzelać!*“

poczem żołnierz kontroluje, względnie nastawia celownik, otwiera bezpiecznik i strzela.

144. Na komendę:

„*Bezpiecznik, celownik zwykły!*“

żołnierz zaprzestaje zupełnie ognia, zamyka bezpiecznik, składa celownik i bierze broń do nogi, w rękę lub na ramię, stosownie do dalszej komendy.

Następnie, jeśli potrzeba, amunicję w ładownicach należy uzupełnić, ładownice zamknąć.

145. Do strzelania z kolana lub leżąc wydaje się komendę po zapowiedzi: „*Strzelać*“ przed lub po określeniu celu.

Na komendę:

„*Z kolana — broń!*“

klęka żołnierz jak w p. 75, przysiadając na prawej pięcie i gotując broń do strzału. Wylot lufy karabina na szerokość dłoni niżej linii pionowej. Lewe przedramię spoczywa na lewym udzie.

Przy składaniu się z broni w pozycji „*Z kolana broń*“ żołnierz opiera wygodnie łokieć lewy na udzie. Lewa ręka obejmuje przednią połowę pudełka ładunkowego.

146. Na komendę:

„Leżąc — **broń!**“

żołnierz przybiera szybko pozycję jak w p. 76 nieco skośnie w kierunku strzału tak, że nogi są skierowane nieco na lewo i żołnierz wygodnie może złożyć się, opierając się łokciami o ziemię i zwracając oczy oraz broń w kierunku celu.

Składając się z broni w pozycji leżącej, żołnierz powinien oprzeć karabin, zrobiwszy sobie podkładkę.

147. Z pozycji leżącej (klęczącej) powstaje żołnierz na komendę:

„**Bezpiecznik! Celownik zwykły! Powstań!**“

148. Na komendę:

„**Rozładuj — broń!**“

wykonuje się „*Gotuj broń*“ i wyjmuje naboje. Lewym kciukiem, trzymając go nad otworem pudełka ładunkowego, by przeszkodzić wypadnięciu naboju, otwiera powoli zamek, prawą wyjmuje i chowa naboje. Następnie, naciskając prawym kciukiem sprężynę czepika, wyjmuje się prawą ręką i chowa łódkę.

Jeśli magazyn nie dość się wysunie, by go można ująć, należy palcem prawej ręki, wsuniętym w dolny otwór pudełka ładunkowego, łódkę podnieść, lewym kciukiem przytrzymać i prawą ręką wyjąć i schować.

W końcu zamyka się zamek, powoli spuszcza iglicę i zamyka bezpiecznik; poczem bierze się broń na ramię.

Po wzięciu karabina na ramię, jeżeli w rozładowanym karabinie było mniej niż 5 naboji, wyjmuje się je wszystkie z łódki i osobno przechowuje. Jeżeli w karabinie było 5 naboji (z tego jeden w lufie), uzupełnia się łódkę oddzielnie rozładowanym nabojem i chowa pełną łódkę do ładownicy.

149. Na komendę:

„*Do przejrzenia — broń!*“

żołnierz przybiera postawę „*Ładuj broń*“ otwiera bezpiecznik i zamek, prawą ręką ujmuje szyjkę kolby, obiema rękami podnosi karabin tak, aby kolba przylegała do piersi z prawej strony, a lufa była spuszczonej w dół, poczem ręka prawa wraca do boku.

Przeglądający broń sprawdza czy karabiny są rozładowane, jeżeli zaś weźmie karabin od żołnierza, ten opuszcza lewą rękę do boku. Odbierając z powrotem karabin żołnierz przybiera dawną postawę.

c) Ćwiczenia sekcji (zastępu).

150. Po dokładnem wyćwiczeniu żołnierza we władaniu bronią i zaznajomieniu go z zasadami strzelania, należy przystąpić do ćwiczeń w ładowaniu i strzelaniu w sekcji (zastępie).

151. Na zapowiedź: „*Strzelać*“ szarże skrzydłowe stają za rzędem, zwracając uwagę na żołnierzy.

152. W sekcji (zastępie) oddaje się ogień pojedynczy lub salwowy, przyczem ćwiczyć należy żołnierzy w oddawaniu ognia we wszelkich pozycjach, szczególnie leżącej.

153. Front rzędu powinien być odpowiednio dostosowany do kierunku, w jakim się strzela.

154. Na komendę:

„*Ogień pojedynczy! Strzelać!*“

każdy żołnierz z osobna tak długo strzela, dopóki widzi cel lub padnie komenda, nakazująca zaprzestania ognia.

155. Reguluje się chyżość ognia pojedynczemi komendami:

„*Wolniej strzelać!*“ i „*Prędzej strzelać!*“

156. Gdy zachodzi konieczność jak największego przyspieszenia chyżości ognia, wówczas na komendę:

„*Paczkami!*“

każdy żołnierz ładuje i strzela, o ile widzi cel, możliwie najszybciej.

157. Przed rozpoczęciem ognia salwowego określamy w zapowiedzi rodzaj salwy (salwa, salwa próbna, salwa wolna, salwa honorowa).

158. Salwa wolna różni się od salwy zwykłej tem, że po komendzie „*Pal!*“ każdy żołnierz strzela dopiero wówczas, gdy należycie uchwyci cel.

159. Na zapowiedź:

„*Salwa honorowa!*“

otwierają żołnierze lewą ładownicę, o ile przedtem broń nie była naładowana; na komendę:

„*Gotuj — broń!*“

gotują żołnierze broń i jeśli trzeba. ładują. Na komendę:

„*W górę — cel!*“

składają się do strzału, podnosząc karabin ukośnie do góry, tak, że można patrzeć przez szczyrbinę i muszkę, nie podnosząc głowy i nie zmieniając postawy tułowia, poczem na komendę: „*Pal!*“ strzelają, opuszczają karabin do postawy „*Ładuj broń*“ i zamknąwszy bezpiecznik, biorą na ramię broń i zamykają ładownicę. Szarże skrzydłowe pozostają na swoich miejscach i nie oddają salwy.

§ 7. Szkoła tyraliera.

160. Najważniejszym szykiem bojowym piechoty jest linia tyralierska. Żołnierz walczący w linii tyralierskiej, zwie się **tyralierem**. Grupa tyralierów bezpośrednio dowodzona, tworzy sekcję (zastęp).

161. W warunkach nowoczesnej walki tyralierskiej jest żołnierz niejednokrotnie zdany na własną umiejętność zachowania się w boju, to też do ćwiczeń w rozwijaniu linii tyralierskiej przystąpić należy wtedy dopiero, gdy poszczególni rekruci dokładnie zrozumieją obowiązki i sposób zachowania się tyraliera.

162. Celem zwiększenia zainteresowania rekrutów do nauki i pokazania im, na początek sposobem pogładowym, walki w linii tyralierskiej oraz sposobów zachowania się poszczególnych tyralierów, dobrze będzie przeprowadzić przy pomocy wyćwiczonych już sekcji (zastępów) (plutonów), atak na nieprzyjaciela w łączności z wyzyskaniem terenu i uzyskaniem przewagi ognia, następnie zajęcie odpowiedniej pozycji i obronę przed atakującym nieprzyjacielem.

163. Rekrut powinien zrozumieć istotę ataku i obrony.

Niezdecydowanie lub cofanie się w ogniu nieprzyjacielskim zawsze doprowadza do zguby i straty, natomiast stanowcze i zdecydowane parcie naprzód na nieprzyjaciela uwieńcza zawsze powodzenie. Zmuszony do obrony, żołnierz zachować powinien zimną krew i wytrwale bronić swej pozycji, świadomy, że będzie on dla nieprzyjaciela tem groźniejszy i tem większe mu zada straty, im nieprzyjaciel bardziej się zbliży. Cierpliwie wyczekując odpowiedniej chwili do uderzenia wręcz na nieprzyjaciela, żołnierz broni swej

pozycyi do ostatniego choćby naboju, zdecydowany w ostateczności bagnetem przeważać szalę zwycięstwa na swoją stronę.

164. Z chwilą, gdy rekrut zrozumie skutki działania broni palnej, umie ją naładować i strzelać z wszelkich pozycyi, należy zacząć uczyć go zajmować odpowiednią pozycyę do strzelania i umiejętnego wyzyskania terenu.

Celem wyzyskania terenu dla żołnierza, jest umożliwienie sobie jak najwygodniejszego i najskuteczniejszego użycia broni palnej. Osłona przed nieprzyjacielem jest rzeczą drugorzędną. Należy więc uczyć rekruta jak wszelkie nierówności terenu (rowy, mury, krzaki, żywopłoty) wyzyskać można przedewszystkiem, by móżdż zająć dobrą pozycyę, wygodnie się złożyć z broni i mieć dobre pole ostrzału,

165. Instruktor ucząc rekruta, nie powinien kierować każdym jego krokiem, lecz udzieliwszy mu ogólnych pouczeń, zdać własnej pomysłowości rekruta zachowanie się w szczegółach. Należy przyzwyczajać rekruta do tego, by nauczył się samodzielnie oceniać okoliczności i sposób swego zachowania się w boju do nich dostosować.

166. Tyralierowi zostawia się zupełną swobodę w zachowaniu postawy, poruszaniu się i sposobie noszenia karabinu. Jeżeli chce mieć obie ręce wolne, może przewiesić karabin przez szyję. Jeżeli jest możliwe nagle zetknięcie się z nieprzyjacielem, nakłada się bagnet na broń.

167. Doszedłszy do pozycyi strzeleckiej, tyralier natychmiast gotuje się do strzału, przyczem stara się o ile możności oprzeć karabin o podpórkę. Gdy otrzy-

ma rozkaz do strzelania, nastawia celownik, otwiera bezpiecznik i strzela.

168. Po przeciwczeniu pojedynczych rekrutów w zachowaniu się tyralierów, przystąpić należy do ćwiczeń w rozwijaniu linii tyralierskiej w seceyi (zastępie). Umiejętność walki w grupie w ten sposób, by jeden tyralier nie przeszkadzał drugiemu, zachowanie jednolitości w działaniu i równoczesne postępowanie za przykładem dowódcy, oto zasady rozwijania linii tyralierskiej w seceyi (zastępie). Pojedynczo walczyć będzie tyralier tylko w wyjątkowych wypadkach, dlatego należy ćwiczyć należycie tyralierów w walce grupowej.

W końcu ćwiczyć należy rekrutów w służbie patroli bojowych i w służbie połączeń.

169. Ćwiczenia tyralierów przeprowadzać należy na odpowiednim terenie, oraz odpowiednio do potrzeby zaznaczać przeciwnika.

170. Wymaganie równoczesności i równomierności w postępowaniu tyralierów mija się zupełnie z celem, jednak tyralierzy muszą się przyzwyczaić do ścisłego postępowania za przykładem dowódcy.

171. Następujące **zasady zachowania się w boju** należy wpajać w żołnierzy ustawicznie, wyzyskując każdą nadającą się do tego sposobność: a) powodzenie w boju zdobywa wojsko wówczas, gdy umie broń palną możliwie najlepiej wyzyskać, oraz gdy zachowuje zimną krew i dyscyplinę nawet w chwilach groźnego niebezpieczeństwa.

b) Rozpoczyna się ogień na rozkaz dowódcy.

Patrolom bojowym i pojedynczym żołnierzom wolno strzelać tylko wtedy, gdy pojawienie się wroga żadnym innym środkiem nie może być sygnalizowane, kiedy tylko za pomocą strzałów można uniemożliwić działanie nieprzyjacielskim patrolom lub pojedynczym wywiadowcom, oraz gdy niema innego środka obrony własnego życia.

c) Powodzenie w walce zależy od dobrego strzelania. Żołnierz nie powinien zbyt spieszyć się w strzelaniu, zaś przy szybkim nawet strzelaniu nie strzelać bez dokładnego mierzenia.

Tempo strzelania, jeśli rozkaz ściślej go nie określa, reguluje żołnierz zależnie od okoliczności, przyczem pilnie obserwuje wroga oraz śledzi skutki swych strzałów. Jeśli na ogień nieprzyjacielski nie może lub nie wolno mu odpowiadać, musi wytrwać spokojnie nawet w ogniu nieprzyjacielskim.

Gdy kierownictwo ustanie, każdy żołnierz samodzielnie stara się strzelać skutecznie i nieprzerwanie.

d) Żołnierze wzajemnie powinni sobie pomagać w obserwowaniu nieprzyjaciela i w śledzeniu skutków własnego ognia i swoje spostrzeżenia w tym kierunku meldować dowódcy przez nawoływanie.

e) Ogień należy przerwać, skoro tylko padnie rozkaz lub zniknie cel.

f) Amunicję należy oszczędzać, trudno jest bowiem uzupełniać ją w boju, piechota zaś bez amunicji nie może użyć najważniejszego swego narzędzia walki.

Ranni żołnierze oddają w miarę możliwości sami swym towarzyszom amunicję, którą odbierać też na-

leży poległym lub niezdolnym do boju żołnierzom (patrz Rozdz. II. § 226).

g) przez szybkie i zdecydowane posuwanie się do nieprzyjaciela naraża się żołnierz tylko krótki czas na strzały nieprzyjacielskie, przyczem swój własny ogień czyni coraz bardziej skutecznym.

W większej odległości od nieprzyjaciela linia tyralierska posuwa się naprzód nieprzerwanie. W obrębie skutecznego ognia nieprzyjacielskiego porusza się szybkim krokiem skokami od jednego do drugiego przystanku (zasłony). Silnie ostrzeliwane przestrzenie mija się pędem lub biegiem. Gdzie niema zasłon, żołnierze, kładąc się na ziemi, zmniejszają cel dla nieprzyjaciela.

Niekiedy, idąc naprzód, żołnierze będą musieli się schylać, posuwać na kolanach, lub pełzać.

Jeżeli na pozycyi, zajętej do strzelania, trzeba się podnieść, żołnierz czyni to szybko, wychylając się przytem tylko tyle, ile potrzeba.

W boju używa się łopatkki na rozkaz dowódcy. Tylko pojedynczo występujący tyralier może się w walce bez rozkazu okopywać.

h) Strzelając, żołnierz stara się o najskuteczniejsze wyzyskanie broni palnej; ochrona przed ogniem nieprzyjacielskim jest rzeczą drugorzędną.

Nawet najlepszą zasłonę musi żołnierz upuścić bez wahania, gdy otrzyma taki rozkaz lub gdy skuteczny ogień z poza niej jest niemożliwy.

Jeśli żołnierz spostrzeże szarżę i ko-

legów swoich przed sobą, musi natychmiast ogień przerwać i ruszać za nimi.

i) Mając posunąć się naprzód i z poza zasłon (z przestanku), wszyscy tyralierzy szybko zrywają się i ruszają.

k) Niejednokrotnie będzie można złamać siłę wroga tylko bagnetem. W ręku dzielnego żołnierza, pałającego ochotą do starcia się wręcz z nieprzyjacielem i pewnego swego powodzenia w walce na białą broń, bagnet stanie się często zarówno w ataku jak i obronie, bronią nader skuteczną, często umożliwiającą zadanie wrogowi ostatecznego ciosu.

l) Przeciw cofającemu się wrogowi należy wyzyskać w całej pełni niszczące działanie ognia.

m) Bez rozkazu żołnierzowi w boju cofać się nie wolno.

Jeśli odwrót został nakazany, żołnierzowi nie wolno cofnąć się dalej, niż to rozkaz dowódcy określił; na komendę „*Stój!*” żołnierz natychmiast się zatrzymuje i frontem zwraca do wroga.

n) Wśród tyralierów w boju mogą powstać znaczne ubytki wskutek strat. W chwilach takich żołnierz musi zdobyć się na męski hart wytrwania, zwyciężą bowiem ci, którzy wytrwają dłużej w nieprzyjacielskim ogniu.

Powyższych zasad zachowania się w boju należy uczyć żołnierzy nie na pamięć, lecz przez ustawiczne wpajanie ich w umysły przy każdej nadarzającej się sposobności.

Wyzyskując każdą sposobność do wzwyczajenia

żołnierzy do dyscypliny bojowej, należy także na ćwiczeniach surowo przestrzegać, by żołnierze na rozkaz strzelania, składali się prawidłowo i celowali.

172. Wykształcenie strzeleckie należy dawać żołnierzowi od samego początku z jak największą uwagą i starannością. Wyrobienie w żołnierzu zupełnej gotowości, sprawności oraz zamiłowania do strzelania, krzewienie oraz umacnianie w nim zrozumienia konieczności umiejętnego wykorzystania broni palnej, jest podstawą wykształcenia żołnierza na dobrego strzelca.

Żołnierz stać się musi myślącym, karnym i czynnym strzelcem, który dowódcy swemu, przez umiejętne wykonywanie jego rozkazów nawet w groźnych chwilach boju, ułatwia kierownictwo ogniem i w wypadkach, gdy jest sam na sobie zdany, umie samodzielnie z korzyścią użyć broni palnej.

Trafna ocena odległości wpływa na skuteczność ognia. Umiejętność oceniania odległości zdobyć można przez ustawiczne ćwiczenie w tym kierunku przy każdej sposobności (w przerwach w czasie ćwiczeń itp.).

173. Gdy rekruci umieją już obchodzić się z bronią i rozwijać oraz walczyć w linii tyralierskiej, należy rozpocząć ćwiczenia polowe w strzelaniu ślepymi nabojami.

W tym celu rozstawia instruktor na znane mu odległości pojedynczych żołnierzy lub sekcye (zastępy) poza zasłonami i poleca im na umówione sygnały na miejscu lub w ruchu pokazywać się. Żołnierzy jako cele rozstawia się w rozmaitym terenie, przy czem instruktor określa, czy i kiedy mają oni strzelać.

Pouczany żołnierz gotuje broń. Z chwilą, gdy na znak instruktora dany cel się ukaże, ma żołnierz ocenić odległość, w jakiej się cel pokazał, oraz podać, czy ze względu na możliwość trafienia będzie strzelał lub nie.

Instruktor potwierdza lub poprawia ocenę, poczem żołnierz nastawia celownik, celuje i strzela.

Na wszelkie szczegóły przy tych ćwiczeniach (wyzyskanie terenu, ocenę odległości, nastawianie celownika, składanie się z broni, celowanie, ściąganie cyngla) należy zawsze zwracać uwagę i omawiać je.

Gdy żołnierz w tych ćwiczeniach nabrał pewnej wprawy, należy omawiać te szczegóły już po oddaniu przezeń strzału.

Samodzielnie walczący tyralier strzela tylko w granicach prawdopodobieństwa celnego strzału, instruktor pokazuje mu też dalsze cele.

Należy jednak pouczyć żołnierza, że owe granice prawdopodobieństwa celnego strzału muszą być brane pod uwagę przez pojedynczego żołnierza, że zaś strzały większej ilości żołnierzy razem strzelających nawet w mniejsze cele lub na większą odległość są celne.

Im powyższe ćwiczenie będzie dokładniejsze i im bardziej ono w żołnierzu będzie rozwijać i pogłębiać zmysł trafnej oceny, tem bardziej przygotowuje ono żołnierza do warunków bojowych.

Podobne ćwiczenia w strzelaniu przy pomocy kapsli nie zastąpią wprawdzie ćwiczeń w terenie, lecz przyczynią się do postępów w kształceniu strzeleckiem żołnierza.

174. Nauki **szermierki bagnetem** należy, zwłaszcza młodemu żołnierzowi, udzielać w sposób wzbudzający jego zainteresowanie do tych ćwiczeń, przyczem na-

leży uwzględniać i wyzyskiwać indywidualne umiejętności i sposoby staczania walki. Uczyć żołnierza należy błyskawicznego i energicznego działania, co jest ważniejsze, niż dokładne wykonywanie ruchów, zasłon czy pchnięć.

Częste ćwiczenia w walce na bagnety żołnierzy między sobą, nauczą ich inicjatywy i dodadzą zaufania do własnej umiejętności używania białej broni. Wymienione zalety są w walce na bagnety nieodzowne.

Ćwiczenia w szermierce bagnetem urządzać też należy w terenie, przyczem odpowiednie zaopatrzenie ćwiczebne usunie wszelkie możliwe niebezpieczne strony tych ćwiczeń.

175. Odpowiednie **zachowanie się w nocy** wymaga również ćwiczenia, które należy rozpocząć już przy nauce rekrutów. Ćwiczenia te wymagają odpowiedniego terenu, niektóre jednak mogą się odbywać na zwyczajnych placach musztry.

Podstawę do późniejszych ćwiczeń nocnych dają następujące ćwiczenia:

Ćwiczenia wzroku, ocena wyrazistości i odległości (wpływ barwy powierzchni ziemi, odzienia, tła; o zmroku, w świetle księżyca, w ciemną noc).

Ćwiczenia słuchu, różnice w odgłosie maszerujących oddziałów na różnym terenie lub z wiatrem i przeciw wiatrowi. Zastosowanie środków, zdradzających zbliżanie się nieprzyjaciela (puste puszki z konserw, suche gałęzie, szkło).

Oryentowanie się w nocy (wedle gwiazd, przy pomocy kompasu, wedle sygnałów świetlnych, według przedmiotów zauważonych za dnia).

Użycie broni bez hałasu (nasadzenie bagnetu, ładowanie).

Cichy marsz bez, następnie z bronią i z rynsztunkiem, unikanie wszelkiego szmeru, w rozmaitym terenie, zachowanie się w świetle reflektorów.

Zachowanie łączności zapomocą sznurów, łączników, sygnałów świetlnych (ślepe latarki). Służba patrolowa, zachowanie kierunku, przechodzenie przez rozmaite tereny, przemykanie się przez linię nieprzyjacielskich placówek lub między patrolami, zauważenie oznak obecności lub zbliżania się nieprzyjaciela, odnoszenia i przynoszenia raportów, zachowanie się w ogniu, cofanie się, zbiórka rozprószonych patroli (żołnierzy) na oznaczonym punkcie.

Służba placówek; rozstawienie wart, zachowanie w razie zbliżenia się nieprzyjacielskich patroli lub większych oddziałów, zachowanie się w ogniu lub gdy się nieprzyjaciel przemyka, odsyłanie raportów (meldowanie).

Techniczne roboty w nocy; użycie łopat, zachowanie się wobec atakującego nieprzyjaciela, zachowanie się w ogniu, w razie oświetlenia; szybkie i ciche usuwanie przeszkód i t. p.

§ 8. Postawa oficerów. Oddawanie honorów. Sztafardowi. Dobosze. Trębacze.

Postawa oficerów i podoficerów.

176. Postawa oficerów, zastępców oficerów i podoficerów jest taka jak żołnierzy.

177. Oficerowie dobywają szabel wtedy, gdy żołnierze znajdować się mają w postawie „Bacność!“ Po komendzie „Spocznij!“ oficerowie chowają szable do pochew.

178. W boju dobywa oficer szabli tylko dla jej faktycznego użycia (w czasie ataku konnicy, szturm, do obrony osobistej itp). zresztą komenderuje z szablą w pochwie.

179. Oficer pieszy trzyma szablę w następujący sposób: w prawej ręce lekko w łokciu zgiętej kciuk i palec wskazujący obejmują rękojeść, stykając się ze sobą. Reszta palców zgięta opiera się o rękojeść. Klinga szabli prosto wzniesiona do góry, grzbietem dotyka prawego barku, kosz szabli dotyka prawego uda. Lewa ręka trzyma pochwę swobodnie tak, by nie przeszkadzała przy poruszaniu się.

180. Oficer na koniu trzyma szablę w połowie rękojeści kciukiem, palcem wskazującym i średnim prawej ręki, reszta palców zgięta dotyka rękojeści. Szablę opiera się czapką rękojeści o prawe udo. Klinga wznosi się wprost do góry, na szerokość dłoni odchyłona od ramienia.

Oddawanie honorów.

181. Żołnierz bez broni na ramieniu oddaje honory wojskowe:

a) przez przybranie postawy zasadniczej, zwrot głowy i oczu w kierunku tego, któremu honory oddaje, gdy obie ręce ma zajęte lub gdy nie ma czapki na głowie.

b) przez przybranie postawy, zwrot głowy i oczu i salutowanie, gdy ma czapkę na głowie lub tylko jedną rękę zajętą.

Salutuje się, przykładając wyprostowane palce wskazujący i średni prawej ręki do daszka czapki. Reszta

palców prawej ręki złożone. Ramię odchyłone od ciała pod kątem prostym w bok*).

Żołnierz patrzy wprost w oczy tego, komu oddaje honory.

182. W czasie jazdy, gdy żołnierz siedzi, oddaje honory jak w p. 181, nie wstając z miejsca. Jeśli trzyma karabin wykonuje tylko zwrot głową.

183. Żołnierz z bronią na ramieniu oddaje honory przez zwrot głowy i oczu, przesunięcie prawej ręki w dół po pasie i ujęcie szyjki kolby.

184. Żołnierze uszykowani oddają honory na komendę:

„*W prawo (lewo) — patrz!*“

przyczem, jeśli nie mają broni, czynią tylko zwrot głowy i oczu (patrz p. 14).

185. Żołnierz meldując (raportując), staje na 3 kroki przed przełożonym, oddaje honory, melduje, następnie odchodząc znowu oddaje honory.

186. Żołnierz z bronią na ramieniu, mając meldować (składać raport) w izbie (miejscu zamkniętem), bierze przed wejściem broń w rękę, staje na 3 kroki przed przełożonym, stawia broń do nogi i melduje (składa raport).

187. Zastępcy oficerów i podoficerowie oddają honory jak żołnierze.

188. Zastępcy oficerów i podoficerowie uzbrojeni w szablę, dobywają jej w tych wypadkach, gdy to czynią oficerowie. Mając dobytą szablę, oddają honory przez zwrot głowy i oczu.

*) Uczęc żołnierzy salutowania, można nakazywać salutowanie na komendę:

„*Salutuj w pra-wo (le-wo!)*“

189. Z szablą w pochwie oddają oficerowie honory, jak żołnierze.

190. Dobytą szablą oddaje oficer honory wraz ze zwrotem głowy i oczu w następujący sposób:

1. prawą ręką podnosi szablę do góry rękojeścią na wysokość twarzy. Klinga wznosi się prosto do góry, kciuk spoczywa na wewnętrznej stronie rękojeści.

2. prostując naturalnie prawe ramię, przenosi szablę na prawą stronę w ten sposób, że kabłąk jest oddalony na szerokość dłoni od uda, klinga odchylna nieco w prawo, koniec szabli pochylony ku ziemi.

191. Wracając do postawy, oficer powtarza szablą pierwszy chwyt jak przy salutowaniu, następnie przenosi szablę na prawą stronę.

192. Oficer na koniu salutuje szablą jak w p. 190 i 191.

Postawa i oddawanie honorów przez sztandarowych, doboszy i trębaczy.

193. Sztandarowy trzyma sztandar zwyczajnie na lewym ramieniu, lewą ręką ujmując drzewce. Lewy łokieć dotyka ciała.

194. W czasie stania na miejscu na komendę „Spocznij!” lub „Do nogi broń!” stawia się sztandar drzewcem na ziemi obok palców prawej stopy.

195. Oznaczając kierunek marszu, idąc do szturm lub oddając honory, chwytą sztandarowy obiema rękami za drzewce sztandaru, wznosi go w górę tak, że koniec drzewca dochodzi na wysokość pasa, o który się wspiera, przyczem lewa ręka znajduje się na wysokości oczu, prawa przy końcu drzewca. Przy oddawaniu honorów sztandarowy, wzniosłszy sztandar do góry, czyni ponadto zwrot głowy i oczu.

196. Oznaczając punkt zbiórki, sztandarowy wzniosłszy sztandar do góry, pochyła go następnie w prawo i trzyma drzewce równolegle do linii frontu zbiórki.

197. Dobosz trzyma na rzemieniu bęben, pochyłony na prawą stronę, zaś pałki ujęte palcami rąk, trzyma nad bębniem w gotowości do uderzenia.

W marszu, gdy bębnić nie trzeba, dobosz może za pomocą odpowiedniego rzemienia zawiesić bęben na prawem ramieniu spodem bębna do ciała. W czasie stania na komendę: „*Spocznij!*“ dobosz stawia bęben na ziemi u nóg wierzchem bębna na zewnątrz. Pałki wkłada do rurek na rzemieniu do noszenia bębna.

198. Trębacz pieszy nosi trąbkę przewieszoną na sznurze z prawego ramienia na lewy bok, chwytając trąbkę do trąbienia w lewą rękę.

Gdy nie używa trąbki, przewiesza ją na piersiach lub plecach (tornistrze) przez odpowiednie ściągnięcie i skrócenie sznura zapomocą węzła. Trębacz używa karabinu jak inni żołnierze.

199. Trębacz konny ma przewieszoną trąbkę z lewego ramienia na prawy bok. Trąbkę trzyma w prawej ręce.

200. Dobosz, trębacz konny i pieszy bez broni oddają honory przez zwrot głowy i oczu.

Pluton.

I. Pluton w szyku zwartym.

§ 9. Uszykowanie.

201. Żołnierzy w plutonie szykuje się w dwa rzędy. Każdorazowo stojący na przedzie rząd nazywa się pierwszym, stojący z tyłu drugim.

Dystans między rzędami wynosi 120 cm.; liczy się od linii obcasów pierwszego do linii obcasów drugiego rzędu.

Żołnierze pierwszego rzędu biorą odstępy od prawego skrzydła, żołnierze drugiego rzędu kryją za nich.

202. Dwaj żołnierze, stojący w dwurzędzie jeden za drugim, tworzą rotę. Dwie obok siebie stojące roty tworzą czwórkę. Żołnierz 1-go rzędu, za którym nie stoi żołnierz 2-go rzędu tworzy ślepą rotę.

203. Pluton dzieli się na sekye (zastępy). Jedna sekya (zastęp) winna liczyć najmniej 4 roty; pluton, liczący ponad 16 rot dzieli się na 4, liczący 12—15 rot na 3, zaś liczący 8—11 rot na 2 sekye (zastępy). Szarż nie zalicza się do rot, ani do czwórek.

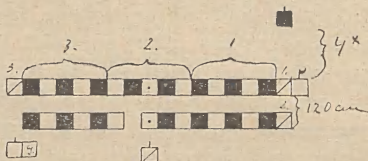
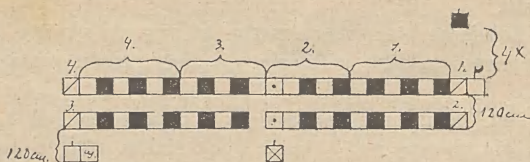
W warunkach pokojowych może być pluton, liczący mniej niż 8 rot, podzielony na 2 sekye (zastępy). Sekye (zastępy) otrzymują przy pierwszym uszykowaniu plutonu kolejne numery, licząc od prawego skrzydła i stale je zatrzymują.

204. Podział na plutony i sekye (zastępy) winien być o ile możności stałym zarówno w czasie wojny, jak pokoju; bez istotnej potrzeby nie należy go zmieniać.

205. Dowódcą plutonu jest niższy oficer, zastępca oficera lub wyższy podoficer. W czasie wojny każdy pluton posiada stale, w czasie pokoju w razie potrzeby, „podoficera za frontem“.

206. Z pośród pozostałych szarż plutonu (z wyjątkiem sierżantów) należy wyznaczyć: dowódców dla każdej sekcyi (zastępu), względnie szarże skrzydłowe i roty środkowe (ze zbywających podoficerów, starszych lub dobrze wyćwiczonych żołnierzy). Do-

wódca plutonu stoi 4× przed prawym skrzydłem plutonu.

- Dowódca plutonu.
- Sztandarowy.
- Sierżant
- ▧ Podoficer za frontem.
- ▧ Sekeyjny (zastępowy).
- Rota środkowa.
- ▣ Grajek.

UWAGA. W czasie parad należy obstać wszystkie miejsca czterech szarż skrzydłowych, z resztą do plutonu, złożonego z dwu sekcji (zastępów), należy przydzielić 2 szarże skrzydłowe.

„Podoficer za frontem“ stoi za rotą środkową. Trębacz i dobosze oraz oceniacze odległości stoją za le-

wem skrzydłem: najbliżej lewego skrzydła oceniacze odległości, dalej ku środkowi trębacze i dobosze. Sierżant staje za szarżami lewego skrzydła. Sztandarowy staje na prawem skrzydle w pierwszym rzędzie. Sierżant i podoficer za frontem nie są obowiązani do zachowania stale swoich miejsc.

207. Ustawia pluton najstarszy rangą po dowódcy plutonu podoficer. W tym celu komenderuje:

„Baczność! (N-ty pluton baczność!) Żołnierz (podoficer) N środek! Stawaj — w rząd!”

Żołnierze z bronią na ramieniu formują rząd podług p. 60.

Szarże oraz rota środkowa stają jeden obok drugiego wedle starszeństwa od lewego ku prawemu, zwróceniem frontem do żołnierzy na 2× przed prawem skrzydłem. Trębacze stają na dystansie 120 cm. za lewem skrzydłem. Ustawiający pluton komenderuje:

„Rozlicz!”

Żołnierze powtarzają jeden drugiemu od prawego ku lewemu skrzydłu: „raz“, „dwa“ w ten sposób, że pierwszy żołnierz z prawego skrzydła, zwróciwszy głowę do swego sąsiada z lewej mówi mu głośno i wyraźnie swój numer „raz“, tamten zaś podaje swój numer „dwa“ następnemu, który znów podaje dalej „raz“ i t. d. Po rozliczeniu oznacza się jednego żołnierza, mającego liczbę „dwa“, jako środek. Przy następnem formowaniu dwurzędu pierwsi utworzą pierwszy rząd, drudzy — drugi rząd.

Z rzędu formuje się dwurząd na komendę:

„W dwurząd — w tył!”

drudzy zaskakują za swoich sąsiadów z prawej strony z wyjątkiem żołnierza, wyznaczonego jako środek, który czeka, aż podejną do niego żołnierze, wyznaczeni

jako rota środkowa i wtedy dopiero zaskakuje na swe miejsce w drugim rzędzie.

W obu rzędach żołnierze łączą, doskakując bokiem do roty środkowej, drugi rząd kryje i wyrównuje dystans. Trębacz kryje na lewoskrzydłową rotę.

208. Podoficer ustawiający pluton sprawdza krycie w rotach i wydziela w razie potrzeby ślepą rotę na lewo od roty środkowej; wskazawszy na żołnierza w pierwszym rzędzie mówi: „ślepa rota“, przyczem żołnierz drugiego rzędu odskakuje w lewo, co również czynią wszyscy jego sąsiedzi z lewej strony. W plutonie może być tylko jedna ślepa rota i ma się ona znajdować zawsze po lewej ręce roty środkowej.

Teraz dzieli się pluton na sekcyje (zastępy), od prawego do lewego skrzydła i w razie potrzeby przydziela się do nich zbywających podoficerów i starszych żołnierzy. Potem oddziela się czwórki. Pierwsze dwie roty tworzą pierwszą, dwie następne drugą czwórkę i t. d. Rotę środkową liczy się jak każdą inną.

Po podziale występują sekcyjni (zastępowi) przed swoje sekcyje (zastępy), wyznaczają swoich zastępców i udają się następnie zarówno jak i pozostałe szarże skrzydłowe na swoje miejsca. Każdy żołnierz musi znać swego sekcyjnego (zastępowego) i jego zastępcę oraz swych sąsiadów i wiedzieć, którzy z nich należą razem z nim do jednej czwórki.

209. Po ustawieniu plutonu, podoficer zdaje raport dowódcy. W tym celu udaje się na prawe skrzydło plutonu, występuje $2\times$ przed front, robi w lewo zwrot komenderuje: „*Bacność! Pluton w prawo (lewo) patrz!*“ czyni front na prawo i melduje ilość ludzi, poczem komenderuje: „*Bacność!*“ i udaje się na

swoje miejsce. Dowódca plutonu sprawdza uszykowanie i wyznacza sprawnego podoficera lub starszego żołnierza z 2—4 ludźmi, jako patrol bojowy plutonu, oraz jednego oceniacza odległości, jako ordynansa.

210. W plutonie komendę:

„*Rozejść się!*“

wykonuje się jak w rzędzie (p. 68).

211. Rozchodzenie i zbiórkę plutonu, odnajdywanie przez żołnierzy swych miejsc należy często ćwiczyć, kładąc przytem silny nacisk na zachowanie spokoju.

212. Pluton zbiera się tylko w dwurzędzie na komendę (znak): „*N-ty pluton! (w kierunku . . .) — zbiórka!*“ gdy zwykłym krokiem, lub:

N-ty pluton! (W kierunku . . .) biegiem — zbiórka!“ gdy ma się ją wykonać biegiem.

Dowódca plutonu staje na wybranem miejscu, lub porusza się we wskazanym kierunku.

Wszyscy żołnierze (rota środkowa przede wszystkim:) udają się do niego najkrótszą drogą, poczem rota środkowa staje na 2× za dowódcą i bierze „*Na ramię broń!*“. Reszta żołnierzy szybko i spokojnie staje na swoich miejscach, równając do roty środkowej.

213. Zbiórkę należy ćwiczyć w najróżnorodniejszych warunkach, wyzyskując teren i osłony, z plutonami o różnorodnym składzie, z wydzieleniem części lub nawet wszystkich szarż. Przy szykowaniu plutonu należy baczyć, by żołnierze naprzód wyrównali, przyjęli odstępy, następnie dopiero w razie potrzeby dzieli się pluton.

§ 10. Zarządzenia pomocnicze przy szykowaniu i w marszu.

214. Na komendę:

„Równaj w pra-wo (lewo)!“

żołnierze pierwszego rzędu zwracają głowy i zwrok we wskazaną stronę, biorą odstęp i równają, żołnierze zaś drugiego rzędu kryją i biorą dystans.

215. Na komendę: *„Baczność!“* wszyscy zwracają głowę wprost.

„Równanie szarż!“ wykonuje się jak w p. 63. Na komendę:

„Równanie w prawo (lewo) szarże n kroków — marsz!“

występują tylko szarże skrzydłowe pierwszego rzędu i niosący sztandar, następnie na komendę:

„Równaj w pra-wo! (lewo)!“

występują jednocześnie oba rzędy, dzieląc ostatni krok na kilka drobniejszych, biorąc krycie i dystans.

216. Zmiany kierunku w miejscu odbywa się według p. 71 i 72.

Luzowanie i łączenie wykonuje się rotami analogicznie, jak w sekcji (zastępie) (p. 64 i 67).

217. Na komendę:

„W rząd — wprzód!“

w czasie marszu zarówno jak i w miejscu pierwszy rząd luzuje na jeden krok od środka, a szarże i żołnierze drugiego rzędu wstępują, gdy tylko utworzy się miejsce, do pierwszego rzędu z lewej strony swej pół roty.

Na komendę:

„W dwurząd — w tył!“

zaskakują szarże i żołnierze 2-go rzędu za swych są-

siadów z prawej. Roty łączą do środkowej roty, o ile nie było innego rozkazu, w miejscu przez doskakiwanie bokiem, w ruchu skośnie maszerując.

218. „*Kłęknij!*“ „*Padnij!*“ „*Powstań!*“ wykonuje się jak w rzędzie. Przy „*Padnij!*“ pierwszy rząd winien wystąpić krok naprzód, by zrobić miejsce dla drugiego rzędu.

Po powstaniu drugi rząd zbliża się na przepisany dystans i kryje.

219. Dla odwrócenia frontu stosujemy komendę:

„*W tył — zwrot!*“

Ślepa rota przechodzi po odwróceniu frontu dwoma krokami do obecnego pierwszego rzędu. Żołnierze którzy stali poza frontem, pozostają na swych miejscach, stojąc teraz przed frontem. Przechodzą za front tylko na rozkaz dowódcy, lub na zapowiedź: „*Strzelać!*“ i cofają się za skrzydła lub za front, zależnie od tego, czy biorą udział w strzelaniu.

220. Przy ćwiczeniach plutonu nie powinno się czynić żadnej różnicy między 1-ym a 2-im rzędem. Po odwróceniu frontu zmieniają skrzydła i rzędy swe nazwy.

§ 11. Dwójki i czwórki.

221. Dwójki i czwórki można formować zarówno w miejscu, jak w czasie marszu.

222. Na komendę:

„*W czwórki w prawo (lewo) — zwrot!*“

w każdej czwórce rota, stojąca z wskazanej strony, wykonuje odpowiedni zwrot, jednocześnie druga rota ukośnym ruchem zaskakuje przy zwrocie w prawo — z lewej, przy zwrocie w lewo — z prawej strony swego sąsiada. Szarże czołowe występują jeden krok

naprzód i w lewo (prawo), szarże tylne na krok w lewo (prawo).

Przy nieparzystej ilości rot, rota pojedyncza na skrzydle zachowuje się jak sąsiedne szarże. Sztandarowy wstępuje między szarże skrzydłowe. W dwójkach szarża drugiego rzędu*) występuje na zewnątrz.

223. Na komendę:

„W dwójki — w tył!”

cofają się żołnierze, którzy zaskakiwali przy tworzeniu czwórek na swoje miejsca.

W marszu szarże czołowe idą dalej zwykłym krokiem. Pierwsza czwórka idzie bez przerwy dalej, a zaskakująca dawniej rota zostaje w tyle.

Następnie czwórki skracają krok, odpowiednie roty pozostają w tyle; wszyscy idą zwykłym krokiem, skoro uzyskają potrzebną przestrzeń, poczem żołnierze szeregu prawego biorą w stosunku do żołnierzy lewego przepisane odstępy.

224. Na komendę:

„W czwórki — wprzód!”

żołnierze tylnej roty każdej czwórki wchodzą na linię pierwszej roty, stawiając jeden krok wprzód i w lewo; szarże i pojedyncze roty postępują podług p. 222.

Jeśli poprzednio pluton maszerował dwójkami tak, że żołnierze obu szeregów łączyli do siebie, winny przednie roty każdej czwórki zluzować w lewo, a tylne roty wstąpić w odpowiednie luki.

225. Przy formowaniu czwórek w czasie marszu luzują żołnierze przednich rot każdej czwórki tyle, by mogły wstąpić w utworzone luki roty tylne. Czoło

*) Przy szykach dwójkowych i czwórkowych nazywamy pierwszym (drugim) rzędem ten, który był nim przy początkowym uszykowaniu.

idzie krótkim krokiem. Gdy wszystkie czwórki uzyskały należyty dystans, dowódca plutonu komenderuje: „*Zwykły — krok!*“

226. Na komendę:

„*W szereg — w tył!*“

którą podaje się tylko w czasie marszu przy dwójkach, lewy czołowy żołnierz maszeruje dalej zwykłym krokiem. Żołnierze drugiego rzędu stosownie do miejsca zachodzą za swych sąsiadów i idą krótkim krokiem, aż uzyskają przestrzeń, potrzebną do zwykłego kroku. Z czwórek żołnierze sami bez osobnej komendy formują najpierw dwójkę, następnie szereg.

227. Na komendę:

„*W czwórki — wprzód!*“ lub

„*W dwójki — wprzód!*“

stopniowo żołnierze formują dwójki i czwórki. Czoło skraca krok. Po dołączeniu ostatniej dwójki lub czwórki dowódca plutonu rozkazuje:

„*Zwykły — krok!*“

228. Na komendę:

„*Padnij!*“

w czwórkach, zewnątrzni żołnierze każdej czwórki występują jeden krok na zewnątrz. Obaj prawi żołnierze każdej czwórki kładą się ukośnie w prawo, dalej obaj lewi ukośnie w lewo.

§ 12. Marsze.

229. Marsze oraz zatrzymywanie się, a także chwytty bronią wykonuje się podobnie jak w sekcji (zastępie). Zamiast: „*Sekcja (zastęp)!*“ komenderuje się: „*Pluton!*“.

230. W marszu frontowym jest szarża prawoskrzydłowa w pierwszym rzędzie odpowiedzialną za zacho-

wanie kierunku. Zachowanie kierunku może być nakazane również rocie środkowej lub szarży na lewym skrzydle.

W marszu dwójkami (czwórkami) prowadzą szarże czołowe. W marszu skośnym szarża wysunięta najbardziej naprzód w kierunku marszu.

231. W marszu skośnym dwójkami (czwórkami) zachowuje kierunek szarża najbardziej wysunięta naprzód i występuje w tym celu w formacjach czwórkowych do linii żołnierzy zewnętrznego szeregu. Po przejściu do pierwotnego kierunku wraca na swoje miejsce.

232. W marszu frontowym żołnierze drugiego rzędu zachowują dystans i krycie.

233. W marszu dwójkami muszą żołnierze drugiego rzędu po drugim kroku dołączyć się do rzędu pierwszego.

234. W marszu czwórkami każda czwórka równa i łączy do skrajnego prawego żołnierza.

Głębokość kolumny czwórkowej nie powinna być większą, niż szerokość frontu plutonu w dwurzędzie. Żołnierze frontowi łączą do znajdującej się obok nich dwójki lub czwórki.

235. Przy zachodzeniu w dwurzędzie, żołnierze drugiego rzędu zachowują krycie i dystans; znajdujący się najbliżej punktu obrotu występuje nieco w bok.

Żołnierz, stojący w punkcie obrotu, porusza się po kole o średnicy 4 kroków (promieniu 2 kroków) oraz skraca odpowiednio krok.

236. W dwójkach lub czwórkach, natychmiast po podaniu nowego kierunku, czoło zachodzi i maszeruje wprost w wyznaczonym kierunku. Każda następna dwójka lub czwórka dochodzi do tego samego miejsca

i tam dopiero zachodzi, stosując się do nowego kierunku.

§ 13. Zmiany szyków.

237. Z dwójek i czwórek może pluton przejść w dwurząd w kierunku czoła lub skrzydeł.

238. Dla sformowania dwurzędu w miejscu w kierunku czoła, komenderujemy:

„*W dwurząd na prawo (lewo) wskos — marsz!*“
 podając ewentualnie przed słowem „marsz“ kierunek linii nowego frontu. Wykonanie podług p. 105. Szarża czołowa wewnętrzna stoi w miejscu, zewnętrzna zachodzi za nią. Każdy rząd wykonuje zajście oddzielnie, żołnierze drugiego rzędu zachowują krycie i dystans. Jeśli jest tylko jedna szarża na przedzie, postępuje ona jak powyżej szarża wewnętrzna. Z czwórek formuje się dwurząd w sposób następujący: W kolumnie czwórkowej prawe dwójki wchodzi w linię pierwszego rzędu, lewe dwójki w linię drugiego rzędu. Szarże skrzydłowe zachowują się jak przy formowaniu dwurzędu z dwójek.

239. Z miejsca wykonuje się analogicznie komendę:

„*W dwurząd na prawo (lewo) wskos. Pluton — marsz!*“

240. Odpowiednia komenda w czasie marszu brzmi:

„*W dwurząd na prawo (lewo) — wskos!*“

241. Gdy zarządzone dwurząd w chwili, gdy czoło dosięga wyjścia z ciaśniny, zaczyna ono natychmiast wykonanie komendy, następne zaś dwójki i czwórki zaraz po wyjściu na szerszy teren.

242. Dla zatrzymania czoła postępujemy podług p. 107.

243. Dla utworzenia rzędu z dwójek bez zmiany czoła komenderujemy :

W marszu: „*W rząd na prawo (lewo) — wskos!*“

W miejscu: „*W rząd na prawo (lewo) wskos — marsz!*“

Z miejsca: „*W rząd na prawo (lewo) wskos pluton — marsz!*“

Każda dwójka idzie naprzód i zachodzi, zachowując się jak pojedynczy żołnierz.

244. Dla zwrócenia frontu z czwórek w kierunku skrzydła, służy komenda zarówno w miejscu, jak w marszu:

„*W lewo (prawo) — front!*“

Lewi (prawi) żołnierze każdej dwójki wykonują zwrot w lewo (prawo), prawi (lewi) jednocześnie zaskakują (w marszu zachodzą) na linię nowego frontu.

245. Z dwójek formujemy front podług p. 73 i 104. Tylny rząd przyjmuje odpowiedni dystans i kryje.

§ 14. Chwyty broni.

246. Wyćwiczenie żołnierza w robieniu bronią należy ukończyć w plutonie. Później ograniczamy odpowiednie ćwiczenia tylko do wypadków najniezbędniejszych, przestają one bowiem być produktywnymi.

247. Chwyty broni wykonuje się podług § 5. Szarże wykonują je taksamo jak szeregowcy.

248. Na komendę:

„*W kozły — broń!*“

każda czwórka ustawia karabiny w kozły w następujący sposób:

W czwórce lewy żołnierz pierwszego rzędu stawia swój karabin lewą ręką na ziemię przed prawą stopą swego lewego sąsiada — lufą (nakładką wprzód) w pra-

wo; prawą ręką bierze karabin od swego sąsiada i stawia na 1× przed swoją lewą stopą, lufą (nakładką) w lewo. Oba karabiny pochyla się ku sobie tak, by się koźliki ich skrzyżowały. Prawy żołnierz pierwszego rzędu (czwórki) dostawia karabin żołnierza za nim stojącego do już ustawionych, łącząc go z nimi zapomocą koźlika.

Następnie dostawia karabin lewego żołnierza drugiego rzędu. Karabiny skrzydłowych podoficerów dostawiają do koźłów najbliższej stojący żołnierze.

Na komendę:

„*Rynsztunek — **złóź!***“

wszyscy cofają się o jeden krok, rynsztunek układa się rzędem za koźłami; tak, że tornistry (plecaki) każdej rotę leżą jeden na drugim. Torbę boczną i manierkę składa żołnierz tylko za osobnem zezwoleniem. Na komendę:

„*Rynsztunek — **wdziej!***“

żołnierze szybko nakładają rynsztunek.

249. Na komendę:

„*Za — **broń!***“

najpierw biorą żołnierze karabiny oparte, następnie z koźłów, unosząc je lekko do góry, poczem przybierają postawę „*Do nogi broń!*“.

250. Gdy po złożeniu broni w koźły zakomenderowano: „*Rozejść się!*“, to na komendę lub znak: „*Zbiórka!*“ czy „*Biegiem zbiórka!*“ mają się żołnierze ustawić za koźłami w takim szyku, w jakim stali przy ustawianiu koźłów, czekając na rozkaz: „*Rynsztunek — wdziej!*“ i „*Za broń!*“.

251. Wskazanem jest ćwiczenie żołnierzy w szybkim zdejmowaniu i nakładaniu rynsztunku.

§ 15. Ogień plutonu w szyku zwartym.

252. Chwyty broni, potrzebne przy ładowaniu i strzelaniu, wykonuje się według § 5, podobnie jak w seceyi (zastępie).

253. Na komendę:

„Ładować!“ „Ładuj broń!“ lub „Gotuj broń!“ a także:

„Rozładuj — broń!“ i

„Do przejrzenia — broń!“

występują żołnierze drugiego rzędu prawą nogą wprzód i w prawo, następnie lewą nogą krok naprzód, starając się wejść jak najbliżej w odstęp między żołnierzami pierwszego rzędu. Szarże ładują i strzelają razem z żołnierzami.

Podoficer plutonowy i trębacz na komendę: „Ładuj!“, „Rozładuj!“ i „Do przejrzenia broń!“ (trębacz także na komendę do strzelania) wstępują na miejsce ewentualnej ślepej roty, lub udają się na jedno ze skrzydeł.

254. Po wykonaniu komendy: „Ładuj!“ lub „Rozładuj — broń!“ względnie po komendzie „Na ramię!“ lub „Do nogi — broń!“ i t. d. po strzelaniu lub przejrzeniu broni, oraz po salwie honorowej, drugi rząd szybko odskakuje w tył i w lewo, uzyskując dystans i krycie.

255. Ogień plutonu może być pojedynczy lub salwowy. O ile możliwości dla strzelania w szyku zwartym należy sformować jeden rząd. Jeśli strzelać trzeba w dwurzędzie, może pierwszy rząd leżeć, drugi klęczeć, lub obydwa rzędy mogą klęczeć; może również pierwszy rząd klęczeć a drugi stać, lub mogą stać obydwa rzędy.

Jeżeli obydwa rzędy klęczą, to drugi rząd nie przy-

siada na pięcie i strzela nie opierając łokcia na kolanie. Gdy żołnierze uzbrojeni są w sztucce lub karabiny, może pierwszy rząd leżeć, drugi klęczeć, lub pierwszy rząd klęczeć, a drugi stać.

256. Strzelanie w tych postawach odbywa się po zapowiedzi: „*Ogień pojedynczy!*“ lub „*Salwa!*“ na komendę:

„*Pierwszy rząd — **padnij!***“

„*Drugi z kolana — **broń!***“

lub: „*Z kolana — **broń!***“

„*Pierwszy rząd — z kolana; drugi gotuj — **broń!***“ drugi rząd zbliża się jak najbardziej do pierwszego, wstępując w odstępy jego i przybiera wskazaną postawę. Wskazanie celu, wysokości celownika, oraz w razie potrzeby punktu celowania, winno zwykle poprzedzać tę komendę, jeśli jednak sytuacja wymaga szybkiego ukrycia się, może nastąpić dopiero po komendzie. W razie, jeśli pluton w chwili zapowiedzi: „*Ogień pojedynczy!*“ czy „*Salwa!*“ leży lub klęczy, można np. zakomenderować:

„*Pierwszy rząd — z kolana! Drugi gotuj — **broń!***“

257. Po komendzie:

„*Gotuj — **broń!***“

komendant plutonu może zarządzić ogień salwowy („*Cel! Pal!*“) lub „*Ogień pojedynczy!*“.

Podoficer za frontem (sierżant) ma dopilnować dojścia drugiego rzędu do pierwszego i zupełnego wyzykania odstępów.

W pierwszym rzędzie należy przez żołnierzy drugiego skontrolować nastawienie celownika, składanie się z broni i ujęcie celu; każdy zauważony błąd trzeba natychmiast poprawić. Przy ćwiczeniach w warunkach poko-

jowych jedna z szarż skrzydłowych spełnia w razie potrzeby funkcyę podoficera skrzydłowego.

258. Jeśli pluton ma strzelać z poza jakiejś zasłony, a dla zupełnego jej wyzyskania żołnierze nie mogą zachować jednakowej postawy, dowódca komenderuje tylko: „*W rowie!*“, „*Wzdłuż grobli!*“ i t. p. „*Gotuj broń!*“ poczem z chwilą wydania zapowiedzi, wszyscy żołnierze spieszenie udają się na wskazane miejsce i przybierają stosowną postawę.

259. Dla chwilowego przerwania ognia postępujemy podług p. 142.

260. Dla zupełnego przerwania ognia, jeśli pluton strzelał w dwurzędzie stojąc, komenderuje dowódca: „*Bezpiecznik! Celownik zwykły!*“ „*Do nogi (w rękę, na ramię) — broń!*“

Jeśli któryś rząd strzelał w innej postawie, to dla powrotu do postawy stojącej po „*Bezpiecznik!*“ komenderujemy:

„*Celownik zwykły!*“, „*Powstań!*“

261. Jeśli po przerwaniu ognia pluton ma nadal pozostać w ukryciu, należy nakazać przybranie odpowiedniej postawy.

262. Salwę honorową wykonuje pluton podług p. 159 i 254.

Szarże skrzydłowe pozostają na swych miejscach nie strzelając.

II. Pluton w walce.

§ 16. Formowanie linii tyralierskiej.

263. Pluton powinien szybko, pewnie i spokojnie rozsypywać się w linię tyralierską zarówno w miejscu

jak w marszu, z każdego szyku i w dowolnym kierunku.

264. Rozciągłość linii tyralierskiej zależy od warunków boju i terenu. W pewnych wypadkach tyralierzy muszą zachowywać mniejsze lub większe odstępy, w innych znowu iść prawie zwartym rzędem. Dowódca plutonu oznacza odstępy w linii tyralierskiej. Jeśli nie wyda żadnego rozkazu, żołnierze zachowują odstęp $2\times$.

Podział żołnierzy na całej długości linii tyralierskiej zależy również od warunków. Luźna linia, w której między żołnierzami istnieją znaczne odstępy, utrudnia nieprzyjacielowi celowanie; w terenie przeto otwartym, nie dającym zasłon, żołnierze winni się rozsypać pojedynczo na całym obszarze, przeznaczonym dla plutonu; czasem jednak będzie korzystne ze względu na pole ostrzału i wykorzystanie zasłon, skupianie żołnierzy w pewnych miejscach linii tyralierskiej; dla ułatwienia sekcyjnym (zastępowym) kontroli i wpływu na ludzi, można wyjątkowo zmniejszać odstępy w obrębie każdej sekcji (zastępu), zachowując jednak luki między sekcjami (zastępami).

265. Dowódca plutonu, walczącego samodzielnie, może wydzielić niektóre sekcye (zastępy) jako rezerwę. W innych wypadkach dowódcy plutonów nie wydzielają wcale rezerwy.

266. Rozkaz dla utworzenia linii tyralierskiej ma zawierać w stosownym porządku co następuje:

Kierunek i cel rozwijania, przeciętny odstęp między tyralierami lub rozciągłość frontu, który mają oni

zająć, a także przedmiot i sekcję (zastęp) kierunkową np.:

„*Na prawo wskos! Napad na wzgórze! 1-y pluton w tyraliery! 2-ga sekcya (zastęp) w kierunku sosny na wzgórzu!*“

lub (dla plutonu walczącego w związku z innymi):

„*Nawprost! Obsadzić wzgórze od drogi do gaju! 3-ci pluton w tyraliery! Kierunek w prawo!*“

lub: „*W miejscu, pluton w tyraliery! Kierunek na 3-cią sekcję (zastęp!)*“

lub: „*Obsadzić rów od mostu do wierzby, 2-gi pluton w tyraliery!*“

lub: „*Napad na tę zagrodę! 1-a, 2-a i 4-a sekcya (zastęp) w tyraliery, odstęp 5 kroków! 2-a sekcya (zastęp) w kierunku topoli! 3-a sekcya (zastęp) rezerwa w schodzie na lewo!*“

Jeżeli pluton walczy samodzielnie lub w bardzo różnorodnym terenie, względnie ma zająć grupami większą przestrzeń, może dowódca plutonu dysponować poszczególnymi sekcjami (zastępami) np.:

„*1-a i 3-a sekcya (zastęp) w tyraliery wzdłuż szosy! Odstęp 4 kroki! Prawe skrzydło przy krzyżu! 4-a sekcya (zastęp) przez lasek na lewe skrzydło! 2-a sekcya rezerwa za karczmą!*“

lub: „*Odeprzeć wychodzącego z lasu nieprzyjaciela, pluton w tyraliery! 1-a i 2-a sekcya (zastęp) w kamieniołomie, 3-a koło tych drzew, 4-a w chałupach!*“

albo: „*Nawprost, pluton w tyraliery wprzód na lewo! Odstęp 6 kroków! 4-ta sekcya (zastęp) w zbożu! 1-a i 3-a wzdłuż strumyka! 2-a rezerwa w krzakach!*“

267. Na komendę:

„**Pluton w Tyraliery!**“

sekcyni (zastępowi) wyskakują przed swoje oddziały;

przy rozwijaniu z czwórek lub dwójek stają obok nich. Ogólny kierunek rozwinięcia należy zawsze podawać przed komendą „*w tyraliery*“, lub bezpośrednio po niej, by sekcyjni (zastępowi) od razu wiedzieli, gdzie mają się udać, a ludzie mogli szybko wybiegać w oznaczonym kierunku. Szczególnie ważne będzie to przy rozwijaniu się w ogniu nieprzyjacielskim, by przez szybkie rozsypanie utrudnić nieprzyjacielowi ujęcie celu. Zawsze jednak należy starać się o rozwinięcie linii tyralierskiej jeszcze poza osłoną.

By utworzyć linię tyralierską w tył, należy przedtem odwrócić front.

Również dla tworzenia linii tyralierskiej w kierunku skrzydeł dobrze jest w pierw zwrócić front w daną stronę.

W pewnych warunkach musi sama komenda lub znak „*w tyraliery!*“ wystarczyć do szybkiego, porządnego rozwinięcia.

Rozwinięcie w tyraliery następuje po wydaniu rozkazu na znak „*W tyraliery!*“ (p. 22), dany przez dowódcę plutonu. Dowódca plutonu prowadzi zwykle tę sekcję (zastęp), której przypadło w udziale zachowanie kierunku. Sekcja (zastęp) kierunkowa winna z początku poruszać się wolniej, by umożliwić pozostałym sekcjom (zastępom) szybkie uzyskanie wskazanego frontu. Sekcyjni (zastępowi) doprowadzają zwykle swoje oddziały aż do linii frontu i tam dopiero dają znak do rozsypania się w tyraliery. Dowódcy plutonów i sekcyi (zastępów) winni zależnie od warunków wysunąć się tak przed linię tyralierską, by móc ją odpowiednio kierować. Zwykle wystarcza w tym celu dla sekcyjnych (zastępowych) wysunięcie się przed linię na 3×, dla dowódców plutonów na 10—20×.

268. Dla utworzenia linii tyralierskiej w miejscu rozwija się sekcya (zastęp) kierunkowa na miejscu. Inne sekcye (zastępy) według p. 266.

269. Przy tworzeniu linii tyralierskiej z czwórek lub dwójek wprzód rozwija się następna za czołową sekcya (zastęp) w prawo, inne w lewo od czołowej. Na komendę:

„Pluton w tyraliery wprzód na prawo (lewo)!”

rozwijają się kolejno wszystkie tylne sekcye (zastępy) na prawo (lewo) od czołowej.

270. W linii tyralierskiej nie należy wymagać przepisowej postawy i chwytów, równoczesnych poruszeń itd., gdyż ograniczałoby to pozostawioną każdemu tyralierowi swobodę poruszeń.

271. Dowódca plutonu wysyła dla wywiadów, ubezpieczenia lub utrzymania łączności z sąsiednimi oddziałami odpowiednie patrole (roty) wywiadowców. Dowódcy skrzydłowych sekcji (zastępów) nawet bez osobnego rozkazu wystawiają osłonę skrzydeł.

272. Podoficer za frontem niema w linii tyralierskiej żadnego określonego stanowiska, znajduje się zawsze poza nią. Kontroluje wypełnianie rozkazów i zarządzeń dowódcy plutonu, a zwłaszcza przestrzega, by nikt samodzielnie nie pozostawał w tyle, zaś przy skokach, by wszyscy tyralierzy szybko zrywali się i posuwali naprzód. Sierżant przydzielony do plutonu udaje się do dowódcy plutonu i stosownie do jego wskazówek stara się o utrzymanie łączności i dostarczenie amunicji. Przydzieleni do plutonu trębacz i oceniacz odległości pozostają przy dowódcy plutonu; oceniacz odległości jest jego ordynansem i pomaga w obserwowaniu pola walki, przeciwnika i określaniu odległości.

§ 17. Poruszenia linii tyralierskiej.

273. Chwilę, w której należy rozwinąć linię tyralierską określają: zadanie bojowe, teren i działanie ognia nieprzyjacielskiego.

W terenie pokrytym i poprzerzynanym można często podejść w kolumnie marszowej, wyzyskując osłonięte drogi, w obrębie ognia artyleryjskiego i dalekiego strzału piechoty. W terenie otwartym i bez zasłon trzeba niekiedy bardzo wcześnie, bezpośrednio po wejściu w obręb ognia działowego, tworzyć linię tyralierską, przyczem ewentualnie pojedyncze sekcye (zastępy) mogą iść gromadnie, nie rozsypując się.

274. Sekcyjni (zastępowi) prowadzą swoje oddziały, stosując się do sekcji (zastępu) kierunkowej tak, by nie utracić łączności całej linii tyralierskiej i by poszczególne jej części nie przeszkadzały sobie wzajemnie. Przytem zawsze winni pamiętać o zupełnem wyzyskaniu terenu. Każdą zasłonę należy wyzyskać dla przywrócenia ładu w oddziale.

275. Linia tyralierska porusza się najczęściej wprost naprzód szybkim krokiem; bieg stosuje się, gdy tego wymaga potrzeba szybkiego osiągnięcia jakiegoś ważnego miejsca lub siła nieprzyjacielskiego ognia; możliwość zmian kierunku, zachodzeń, marszów skośnych lub skrzydłowych zależy od istniejących osłon i siły ognia przeciwnika; w obrębie skutecznego ognia możliwość marszów bocznych jest wykluczona.

276. W obrębie skutecznego ognia porusza się linia tyralierska przeważnie skokami, a silnie ostrzeliwane przestrzenie przebywa biegiem. Długość skoku zależy od warunków boju i terenu, i powinna zwykle być tak wymierzona, by można było jednym skokiem osiągnąć

nową pozycję strzelecką, którą o ile możności należy wybrać zawczasu. Ze względu na konieczność szybkiego dojścia na odległość skutecznego strzału karabinowego (około 800×), należy zarządzać skoki tak długie, jak tylko pozwalają na to siły żołnierza i działanie nieprzyjacielskiego ognia.

277. W pewnych wypadkach, zwłaszcza gdy pluton walczy samodzielnie, może być wskazanem przebieganie naprzód nie całym plutonem równocześnie, lecz sekcjami (zastępami) (patrz Rozdział II. p. 66).

W takim razie dowódca plutonu rozkazuje danym sekcjom (zastępom) głosem lub znakiem posunięcie się naprzód, poczem sekcyjny (zastępowy) zarządza skok. Sekcyjni (zastępowi) mogą z własnej inicjatywy wśród sprzyjających okoliczności zarządzić skok na mniejsze odległości. Inicjatywa tego rodzaju jest pożądana i pomaga nieraz do osiągnięcia dobrego wyniku.

Skoki powinny być nieprawidłowe tak co do czasu, w jakim są wykonywane, jak i co do kolejności atakujących sekcji (zastępów).

278. Skok powinno się wykonywać szybko i niespodzianie. Dowódcy nie powinni zdradzać przeciwnikowi swoim zachowaniem zamiaru skoku; stale muszą dbać o uchwycenie takiej chwili, gdy np. skuteczność ognia nieprzyjacielskiego słabnie, lub rośnie siła ognia po naszej stronie.

279. Jeśli na zajętej pozycji żołnierze strzelali, to dla wykonania skoku dowódca plutonu (sekcji, zastępu) rozkazuje wpierw: „*Bezpiecznik!*“, a w razie potrzeby podaje wysokość celownika na najbliższej pozycji ogniowej, poczem komenderuje: „*Naprzód!*“, którą to komendę powtarzają wszyscy sekcijni (zastępowi)

i podoficer za frontem. Wszyscy żołnierze jednocześnie szybko zrywają się i spieszą na nowe stanowisko.

280. W pewnych wypadkach jedynym środkiem, umożliwiającym posunięcie się naprzód, będzie pełzanie lub przebieganie w postawie schylonej, wykonywane małymi grupami, rotami, lub nawet pojedynczo.

281. Cofanie się jest możliwem bez znacznych strat tylko poza obrębem skutecznego ognia piechoty, o ile odwrotowi nie sprzyja specjalnie dogodny teren. Cofać należy się skokami, od jednej zasłony do drugiej, podobnie jak przy posuwaniu się naprzód tak, by nie zasłaniać pola ostrzału oddziałom, znajdującym się z tyłu. Ścigającego nieprzyjaciela trzeba starać się ostrzeliwać ze skrzydła, wyznaczając do tego osobne oddziały. Dowódca powinien stale pamiętać, że w obrębie skutecznego ognia karabinowego wytrwanie na osiągniętej pozycji przyniesie mniejsze straty, niż odwrot. W razie potrzeby należy się okopać na zajmowanej pozycji.

282. Aby uniknąć pomieszania oddziałów, należy w czasie posuwania się, przez utrzymywanie łączności w plutonach, zapobiegać tworzeniu się luk, powstałych w linii wskutek strat. Należy przytem unikać zbytniego zgęszczania linii.

283. Jeżeli okoliczności bojowe pozwalają na zarządzenie zbiórki, powinien każdy dowódca, poczynając od sekcyjnego (zastępowego) zarządzić ją, nie czekając na odpowiedni rozkaz, w celu jak najszybszego przygotowania zwartego oddziału do dyspozycyi zwierzchnika.

§ 18. Ogień.

a) Zasady ogólne*).

284. Osiągnięcie pożądanego wyniku walki ogniowej zależy w pierwszym rzędzie od gotowości bojowej i wykształcenia poszczególnego żołnierza, pozatem od surowej dyscypliny ognia i umiejętnego kierownictwa.

285. Dyscyplina ognia zapewnia dokładne wykonanie wszelkich czynności w walce ogniowej. Może ona zapewnić pomyślny wynik walki wtedy nawet, gdy zabraknie kierownictwa.

286. Od dowódców sekcji (zastępów) wymaga się prócz znajomości zasad omówionych w p. 171 następujących rzeczy: by zwracał baczność uwagę na rozkazy dowódcy plutonu i powtarzał komendy: „*Bezpiecznik!*“ „*Naprzód!*“ i „*Do ataku!*“ ponadto ma powtarzać wszelkie inne rozkazy, jeśli nie zostały one należycie zrozumiane przez żołnierzy;

by kontrolował żołnierzy przy nastawianiu celownika, ujmowaniu celu, korzystaniu z terenu, przerywaniu ognia i używaniu amunicji.

Pozatem jest niezbędne samodzielne i rozumne współdziałanie przy kierowaniu ogniem. Sekcyjni (zastępowi) powinni nawet bez rozkazu wkroczać, gdy żołnierze strzelają zbyt szybko, mogą ostrzeliwać ważne lub nagle ukazujące się cele lub gdy należy wesprzeć posuwanie się sąsiednich oddziałów. Sekcyjni (zastępowi) jakoteż wszyscy żołnierze mają natych-

*) Wskazówki zawarte w rozdziale „a“ odnoszą się do oddziałów różnej wielkości.

miast meldować o wszelkich spostrzeżeniach, mających znaczenie dla kierownictwa ogniem.

287. Kierownictwo ogniem obejmuje:

1. Wybór i przygotowanie pozycji strzeleckiej, określenie nastawienia celownika i rozpoczęcie ognia;
2. Wybór celu (punktu celowania) i rodzaju ognia;
3. Regulowanie siły ognia (zapełnianie luk powstałych wskutek strat, wzmacnianie w porę linii bojowej), przerwanie ognia;
4. Stałą obserwację skuteczności strzałów;
5. Gospodarowanie amunicją i pieczę nad jej dostawieniem.

288. Pozycja strzelecka powinna posiadać dobry obstrzał i pozwalać na możliwe zupełne rażenie całego pola przedniego; nie powinna leżeć zbyt ukośnie do kierunku strzałów, dawać małe, a dla nieprzyjaciela trudne do ujęcia cele (zasłony, maski, tło) oraz nie posiadać w pobliżu żadnych wyraźnie rzucających się w oczy przedmiotów.

Przy obronie należy wyzyskać czas, którym się rozporządza, do należytego rozmieszczenia linii tyralierskiej i odpowiednich przygotowań dla rozpoczęcia ognia.

289. Dokładne określenie odległości ma tem większy wpływ na skuteczność strzałów, im większą jest odległość i im lepiej wojsko strzela.

Odległość określamy mierząc ją krokami, przyrządem do mierzenia odległości lub na podstawie mapy, przez ocenianie na oko lub zasięganie informacyi u obok walczących oddziałów (artylerya podaje odległości w metrach, artylerya rosyjska w sążniach). Podstawę dla późniejszych poprawek osiągniemy, obserwując uderzenia pocisków o ziemię i działanie ich na cel.

Jeśli okoliczności zezwalają na określenie odległości za pomocą wstrzeliwania, należy skoncentrować ogień na pewien określony punkt, lub dający więcej pyłu teren w pobliżu celu. Posługiwać się należy salwami, dawanymi przez całe plutony. Są to tak zwane *salwy próbne*. Stosować w tym celu można salwę zwykłą lub wolną. O ile odległość możemy określić tylko w przybliżeniu lub gdy cel szybko się zbliża, można zarządzić dwa lub więcej nastawień celownika. Przy ostrzeliwaniu szerokiego celu należy ogień z każdym z tych nastawień rozdzielić możliwie na cały front celu zapowiadając np. „*1 rząd 11 set; 2 rząd 14 set!*“ lub „*1-a sekcya (zastęp) celownik 12 set; 2-a i 4-a celownik 14 set!*“

290. Przy ataku należy się zbliżyć do nieprzyjaciela jak najbardziej, nie rozpoczynając ognia. Jeśli już trzeba rozpocząć ogień, należy odrazu postarać się o osiągnięcie przewagi; w tym celu trzeba jak najbardziej wzmocnić linię tyralierską.

W obronie rozpoczyna się ogień, gdy odpowiednie cele dają się zauważyć na odległości skutecznego strzału. Dla mniejszych oddziałów będzie często bardzo korzystne dopuszczenie przeciwnika na małą odległość i nagłe zaskoczenie go ogniem. Jeśli zależy nam na zyskaniu na czasie, możemy zarządzić wczesne rozpoczęcie ognia.

Mało skuteczny ogień jest marnowaniem amunicji, osłabia siły moralne własnych oddziałów, rozzuchwala natomiast przeciwnika.

291. Strzelanie na większe odległości jest wskazane tylko wtedy, gdy wymagają tego warunki bojowe, gdy dobre cele i dokładna obserwacja pozwalają spo-

dziewać się należytego skutku, oraz gdy jest dość amunicyi.

292. Przy wyborze celu należy przedewszystkiem baczyć na jego znaczenie taktyczne. W pierwszym rzędzie należy objąć ogniem cały front nieprzyjacielski, ostrzeliwując nawet mniej widoczne części. W myśl tego należy rozdzielić odcinki strzeleckie; każdy dowódca (żołnierz) wybiera sobie w obrębie odcinka strzeleckiego cel zależnie od miejsca, które zajmuje we własnym froncie, zwykle naprzeciw siebie.

Pewne okoliczności bojowe wymagają jednak skoncentrowania ognia na danym punkcie. Chwilowo więc na nagle ukazujących się wielkich celach (przebiegające rezerwy, atakująca jazda, artylerya, karabiny maszynowe itp.), stale zaś na najniebezpieczniejszych oddziałach nieprzyjacielskich (zbliżające się lub oddalające oddziały) wreszcie tam, gdzie ogień krzyżowy lub ukośny może zwiększyć skuteczność strzałów, lub tam, gdzie zamierza się uderzyć.

Jednem z najważniejszych zadań kierującego ogniem jest wybór chwili, odpowiedniej dla skoncentrowania ognia, by wyzyskać to dla uzyskania przewagi ogniowej na rozstrzygającym punkcie; tutaj jest specjalnie pożądane szybkie, samodzielne działanie dowódców plutonów i sekcji (zastępów).

Najbardziej wstrząsająco działa na nieprzyjaciela zaskoczenie ogniem, zwłaszcza na tyłach lub skrzydle, chociażby wykonane przez stosunkowo nieliczne oddziały.

Częste zmienianie celu zmniejsza skuteczność ognia.

293. Głównym rodzajem ognia jest ogień pojedynczy.

Salw używa się do wstrzeliwania, do walki

we mgle, w lesie i w nocy, wreszcie przy zasadzkach i zaskoczeniach ogniem.

294. Rozpoznanie celu jest często możliwe tylko z pomocą szkieł. Należy ćwiczyć zarówno oficerów, jak i podoficerów w odszukiwaniu takich dobrze ukrytych celów; muszą oni umieć również określić słabo widoczne cele tak jasno i wyraźnie, ujmując je w razie potrzeby między punkty orientacyjne, by można z wszelką pewnością skierować ogień na pożądaną punkt.

295. **Szybkość ognia** stopniuje się zależnie od wymaganej w warunkach bojowych skuteczności, od istniejących celów i zapasu amunicji.

Im większą jest odległość, im mniej widocznym cel i im dłuższe przewiduje się trwanie boju, tem wolniej należy strzelać. W razie ostrzeliwania pojedynczych celów (oficerowie i sztaby, patrole) lub gdy specjalnie należy oszczędzać amunicję, można wyznaczyć dla prowadzenia ognia oddzielne sekcye (zastępy) lub pojedynczych strzelców, podczas gdy reszta przebywa możliwie w ukryciu.

W ogólności szybciej strzelać można:

w razie przewagi liczebnej przeciwnika dla zrównoważenia sił;

w ataku na małe odległości, by szybko pobić nieprzyjaciela;

w obronie, dla odparcia bliskiego ataku, przy pościgu ogniowym;

przy zasadzkach ogniowych i nagłych spotkaniach.

Chwilowo należy zwiększać szybkość ognia :

Jeśli nieprzyjaciel ukazuje większe cele, więc zbliża się lub cofa większymi oddziałami. Dla wsparcia na-

stępujących własnych oddziałów, przyczem trzeba o ile możności ostrzeliwać odcinki, naprzeciw nich się znajdujące.

296. Każdy żołnierz winien sam przystosować szybkość ognia do warunków bojowych, opierając się na swych wiadomościach o ataku i obronie, jednakże dowódcy i podoficerowie plutonowi muszą często regulować szybkość ognia, nawołując: „*Wolniej (bardzo wolno, prędzej, prędko) strzelać!*“

297. W chwilach, gdy siłę ognia trzeba wyteńczyć do najwyższych granic, stosujemy ogień paczkami. W strzelaniu paczkami każdy żołnierz ładuje i strzela jak najszybciej, starając się o ile możności uchwycić cel. Celność strzałów zmniejsza się przez to znacznie, jest jednak zawsze większą, niż przy salwie zwykłej lub nawet wolnej. Ognia paczkami nie można stosować długo, wyczerpuje on bowiem szybko żołnierzy.

298. Jeśli pluton już strzela, to dla przejścia do ognia paczkami, zapowiadamy szybko: „*Paczkami!*“ ewentualnie: „*Jedną (dwie) paczkami!*“, jeśli chcemy ograniczyć ilość wystrzelonych ładunków. Zapowiedź tę powtarzają wszyscy żołnierze. Dla powrotu do zwykłego ognia zapowiadamy: „*Ogień pojedynczy!*“ Jeśli pluton nie rozpoczął jeszcze strzelania, to dla rozpoczęcia ognia paczkami zapowiadamy: „*Paczkami! Piechota na wzgórzu, za drzewem i t. d. Strzelać!*“

299. Ogień paczkami stosuje się zwykle na odległościach, nie przenoszących 500×. Z reguły stosuje się go na ostatniej pozycji strzeleckiej, tuż przed atakiem na bagnety, w obronie celem odparcia ataku. Ponadto ogień paczkami stosujemy w pościgu ogniowym, w zasadzkach, lub w razie nagłego zetknięcia z nieprzyjacielem.

300. Każdy dowódca, posiadający do swego rozporządzenia oddziały rezerwowe, winien dbać o zapełnienie luk w linii ogniowej przez włączenie świeżych sił z rezerw; siłę ognia utrzymać należy stale na poziomie, odpowiadającym celowi bitwy.

301. W wypadkach, gdy oddział prowadzący walkę ogniową traci spokój i żołnierze zaczynają strzelać na oślep, należy przerwać ogień do chwili przywrócenia spokoju i uwagi (p r z e r w a o g n i o w a).

Pozatem należy zaprzestać ognia, jeśli cel niknie, gdy ogień przestaje być skuteczny, gdy osiągnięto zamierzony cel, przed rozpoczęciem skoku lub poruszenia naprzód, kiedy tego wymaga wzgląd na zaoszczędzenie amunicji, wreszcie, gdy można przez to wprowadzić w błąd przeciwnika.

302. Działanie ognia oraz uderzenia pocisków o ziemię trzeba obserwować z pomocą szkieleł. Należy zawsze zwracać uwagę na teren z boku i poza celem leżący, by w odpowiedniej chwili zwrócić ogień na ukazujące się oddziały. Często wskazanem jest wystawianie specjalnych wywiadowców na dobrych punktach obserwacyjnych.

Oceniacze odległości pomagają kierującym ogniem w obserwowaniu skuteczności strzałów. Dowódcy muszą obserwować również skuteczność nieprzyjacielskiego ognia, gdyż porównanie obustronnej skuteczności ognia jest miarodajnem dla prowadzenia boju, możliwości zbliżania się, dla zwiększenia szybkości strzałów oraz dla wzmocnienia linii bojowej.

303. Amunicję należy oszczędzać do ostatniej chwili.

Zasada ta powinna stać się drugą naturą oficerów i żołnierzy; tam jednakże, gdzie można siłą ognia wstrząsnąć nie-

przyjaciela, osłabić lub zniszczyć jego siły moralne, nie wolno zawahać się przed największym zużyciem amunicji.

304. Wszyscy dowódcy, w pierwszym jednak rzędzie dowódcy plutonów i sekcji (zastępów) muszą w każdej chwili wiedzieć o ilości amunicji, jaką ich oddział posiada. Dla wyćwiczenia ich, oraz dla ukazania wszystkim żołnierzom konieczności zatrzymywania amunicji, należy zarządzać ćwiczenia z kontrolowaniem ilości oddanych (markowanych) strzałów i urządzić następnie odpowiednie omówienia.

Dowódcy mają pilnować, by odbierano amunicję niezdolnym do dalszej walki i poległym w boju żołnierzom; winni również wczas zażądać dostarczenia świeżej amunicji.

W pewnych wypadkach można zażądać jej od oddziałów, które świeżo weszły do walki.

Każdy dowódca, od sekcyjnego (zastępowego) począwszy, obowiązany jest natychmiast meldować na tyły linii bojowej o grożącym braku amunicji, ma przytem użyć wszelkich środków.

b) Ogień plutonu w linii tyralierskiej.

305. Dowódca plutonu kieruje ogniem i przestrzega dyscypliny ogniowej; pomaga mu w tych obowiązkach plutonowy. Dowódca może zarządzać według własnego uznania rozpoczęcie ognia, jeśli pluton walczy samodzielnie; jeżeli zaś pluton walczy w związku z innymi oddziałami, prawo otwarcia ognia przysługuje dowódcy plutonu wtedy, gdy konieczność takiego zarządzenia zgadza się z otrzymanym rozkazem, w razie niespodziewanego spotkania się z nieprzyjacielem,

wreszcie wyjątkowo, gdy nadarzy się szczególnie dogodna sposobność do rozpoczęcia ognia.

306. W linii tyralierskiej dowódca plutonu zapowiada: „*Ogień pojedynczy*“, podaje cel, nastawienie celownika i w razie potrzeby punkt celowania, poczem tyralierzy rozpoczynają ogień.

Jeśli można dojść niepostrzeżenie na pozycję strzelecką, należy o ile czas nie nagli, zwłaszcza gdy przeciwnik zajmuje przygotowaną pozycję, poczynić wszelkie zarządzenia co do umożliwienia ukrycia ludzi, by natychmiast po dojściu na pozycję można było rozpocząć skuteczny ogień.

307. Jeśli odległość określamy zapomocą salw, dowódca kompanii zapowiada; „*1-szy pluton salwa próbna!*“ i komenderuje dalej podobnie, jak w szyku zwartym. Po określeniu odległości, zarządza ogień pojedynczy.

308. Przerwanie ognia zarządzamy na komendę:

„*Bezpiecznik!*“

lub na odpowiedni znak gwizdkiem (p. 21). Komendę i gwizd powtarzają wszystkie szarże, ponadto żołnierze jeden drugiemu wzdłuż całej linii tyralierskiej.

Jeśli komenda ma dotyczyć tylko części linii tyralierskiej zapowiadamy: „*Nty pluton bezpiecznik!*“

Ogień należy natychmiast przerwać, karabiny, w razie potrzeby, naładować, bezpieczniki zamknąć. Żołnierze pozostają gotowi do strzału, o ile dowódca nie nakaże ukryć się.

309. Dla dalszego prowadzenia ognia na tej samej pozycji lub po skoku, wystarcza po podaniu, w razie potrzeby, nowego celu i nastawienia celownika, komenda:

„*Dalej strzelać!*“

310. Dowódcy sekcji (zastępów) wybierają swoje miejsca w ten sposób, by mogli obserwować skuteczność strzałów i zapewnić sobie dostateczny wpływ na swych ludzi. Zwykle najlepiej odpowiedzą tym zadaniom, gdy będą się znajdować w linii tyralierskiej.

311. Sekcyjni (zastępowi) dbają o spokojne i prawidłowe wykonywanie rozkazów dowódcy plutonu. Stale winni świecić przykładem żołnierzom i podniecać ich do walki; strzelają tylko wtedy, gdy to nie przeszkadza kierownictwu ognia.

§ 19. Szturm.

312. Osiągnięcie przewagi w walce ogniowej przygotowuje zwycięstwo i może nawet wystarczyć do jego osiągnięcia. Zwykle jednak dla rozstrzygnięcia walki trzeba zachwianego, ale jeszcze trzymającego się na pozycji nieprzyjaciela wyprzeć stamtąd śmiałym uderzeniem i rozgromić go ostatecznie bagnetem.

W samodzielnych działaniach plutonu wybór chwili szturmowania zależy w zupełności od dowódcy plutonu. W walce kompanii patrz „Kompania w walce“.

313. Odległość, z której rozpoczynamy szturm, zależy w zupełności od warunków bojowych, siły żołnierzy i siły nieprzyjacielskiego ognia. Zwykle nie może ona przenosić długości jednego skoku i winna być tak wymierzona, by można odrazu, nie wyczerpując sił, dosięgnąć wroga.

Przy ćwiczeniach w czasie pokoju długość skoku w szturmie nie powinna przenosić 100×.

314. Przed atakiem należy, jeśli potrzeba, podać komendę:

„*Bagnet na — broń!*“

dość wcześniej i w taki sposób, by ogień nie został przerwany, lub zbyttno osłabiony. Żołnierze nakładają więc bagnety kolejno.

Komenda do szturmuj brzmi:

„*Bezpiecznik! Do szturmuj!*”

„*Naprzód! Hurra!*”

Wszyscy biegną co sił na nieprzyjaciela, krzycząc „*Hurra!*”. Trębacz i dobosz grają bezustannie „*Szturm!*”. Jeśli chcemy nieprzyjaciela zaskoczyć znienaacka, podaje się okrzyk: „*Hurra!*” i sygnał: „*Do szturmuj!*” dopiero w ostatniej chwili.

W samodzielnie walczącym plutonie należy zostawić pewną część do wsparcia szturmuj ogniem.

Jeśli nieprzyjaciel próbuje odeprzeć nasz szturm, urządzając również atak na bagnety, należy go natychmiast powstrzymać silnym ogniem.

315. W walce pierś w pierś każdy żołnierz winien zadawać jak najwięcej pchnięć. Przedewszystkiem należy napadać na najuporeczywszych wrogów. Szarżę okrzykami zachęcają żołnierzy do walki. Zwycięzcą jest ten, w czyich rękach zostanie plac boju, zwyciężonym, kto go będzie musiał opuścić.

316. Uciekającego nieprzyjaciela należy ścigać ogniem. Bezplanowa gonitwa jest wzbroniona.

Kompania.

I. Kompania w szyku zwartym.

§ 20. Zasady ogólne.

317. Dowódca musi zawsze panować nad swą kompanią, by we wszelkich okolicznościach móż bez straty czasu przyjmować formacje, jakich wymagają okoliczności.

Musztwę kompanii powinna cechować prostota oraz celowość szyków i poruszeń. Bezcelowe, możliwe do wykonania tylko w czasie pokoju, sztuczki oraz skomplikowane zmiany szyku i frontu są niedopuszczalne.

318. Kompania dzieli się na 4 plutony; jeżeli jednak [liczy mniej, niż 24 rot, dzieli się na 3, jeżeli mniej, niż 18 rot, na 2 plutony.

319. Dwa plutony stanowią półkompanię; półkompanię prowadzi się jak kompanię, używając tylko w zapowiedzi słowa „*półkompania*“ zamiast „*kompania*“.

320. Dowódcy plutonu są odpowiedzialni za prowadzenie plutonu. Mogą oni zmieniać swe miejsca według własnego upodobania i udawać się tam, skąd będą mogli najlepiej kierować plutonem i zwracać uwagę na dowódcę kompanii; w razie potrzeby mogą przywoływać swe plutony.

321. Ochrona sztandaru należy do tego plutonu, któremu sztandar powierzono.

§ 21. Uszykowanie.

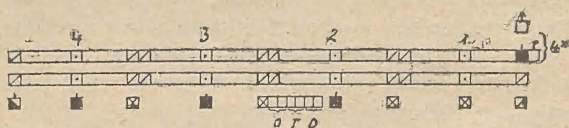
322. Kompania staje w szyku rozwiniętym lub w kolumnie (patrz tablica).

Jeżeli w składzie kompanii znajduje się podoficer (sierżant) gospodarczy, pionierzy, telefoniści, sanitaryusze, tragarze rannych i ordynansi, stają oni od prawej ku lewej ręce na podwójnym dystansie (240 cm.) za lewym skrzydłem kompanii (czwartego plutonu), w razie potrzeby w dwurzędzie.

323. Przy pierwszym uszykowaniu kompanii stają plutony według swych numerów służbowych, w szyku rozwiniętym od prawego ku lewemu skrzydłu, w kolumnie od czoła ku tyłowi.

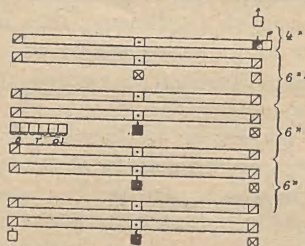
324. W czasie marszów plutony (półkompanie) otrzy-

Szyk rozwinięty.

- ☐⁺ Dowódca kompanii
- „ plutonu
- ☐ Sztandarowy
- ☐ Sierżant
- ⊗ Podoficer za frontem
- ⊗ Sekcyjny (zastępowy)
- ☐ Rota środkowa
- ☐ O. oceniacze odległości. —
T. Trębacze. — D. Dobosze.

Kolumna.

mują numery zależnie od miejsca, jakie w danem uszykowaniu i danej chwili zajmują, licząc jak wyżej.

325. Jeśli zachowanie kierunku nie zostało specjalnie określone, są szarże prawoskrzydłowe w kolumnie szarżami kierunkowemi.

326. Sztandarowy może opuścić swe miejsce tylko na rozkaz dowódcy kompanii.

327. Jeśli sierżant nie dowodzi żadnym plutonem, przydziela się go za front kompanii, przyczem posiada on te same obowiązki względem całej kompanii, co „podoficer za frontem“ względem plutonu.

328. Po pierwszym uszykowaniu kompanii, dowódcy plutonów meldują dowódcy kompanii o ilości ludzi, oddając przepisane honory i po zakomenderowaniu „Baczność“, „Spocznij“, wracają na swoje miejsca.

329. Dowódca kompanii zarządza w razie potrzeby wyrównanie liczby żołnierzy w każdym z plutonów oraz, jeśli potrzeba, nowy podział plutonów i wyznaczenie rot środkowych, dalej wyznaczenie dwóch trębaczy oraz oceniacza odległości, którzy z chwilą, gdy kompania przejdzie do formacyi bojowej, pozostają obok niego, jako ordynansi.

330. Jeżeli w kompanii brak potrzebnej ilości żołnierzy do sformowania 4 plutonów, należy kolejno jeden z plutonów w całości rozpuszczać i przydzielać jego żołnierzy do pozostałych plutonów.

331. Oprócz szyków, wskazanych poniżej, może dowódca kompanii nakazać przyjęcie dowolnego szyku, zależnie od warunków boju i terenu. Regulamin zawiera możliwie wiele przykładów różnych uszykowań kompanii, nie krępuje jednak dowódców kompanii w wyborze innych, jeśli je uważają za odpowiedniejsze.

W szyku rozwiniętym często jest bardzo wskazanem zarządzenie odstępów między plutonami, przez to bowiem ułatwia się marsze, a dowódcy plutonów znajdują więcej sposobności do samodzielnego i celowego wyzyskania terenu.

Jeśli jakaś kompania może w każdej chwili być zmuszoną do rozwinięcia się z kolumny ku skrzydłu, może dowódca nakazać zachowanie między plutonami dystansu pełnego rozwinięcia.

Dla zmniejszenia głębokości kolumny, zarządza się często kolumnę półkompaniami.

Jeżeli szerokość drogi pozwala na zastosowanie szerokiego szyku marszowego, zarządza się odpowiednie uszykowanie. Najczęściej maszerują obok siebie dwie półkompanie lub kompanie w kolumnach czwórkowych.

Wszyscy żołnierze pozafrontowi wstępują na czoło lub tył kolumny, względnie do ślepej lub pojedynczej roty.

332. Szyk rozwinięty pozwala na natychmiastowe użycie wszystkich karabinów do ognia frontowego; słabemi jego stronami są skrzydła; straty w ogniu nieprzyjacielskim są umiarkowane; szyk rozwinięty jednak przedstawia szeroki cel, oraz utrudnia kierownictwo i marsze. Stosuje się go dla wyzyskania długich osłon.

Do właściwości kolumny należą: możność użycia $\frac{1}{4}$ karabinów do ognia frontowego, zdolność do szybkiego rozwinięcia się zarówno w kierunku czoła, jak i skrzydeł; kolumna łatwiej porusza się oraz zmienia kierunek, niż szyk rozwinięty, przedstawia mniejszy, chociaż głębszy cel. Używa się jej w zasadzie przy zbiórce kompanii oraz dla marszu na polu bitwy poza

obrębem skutecznego ognia. W razie spodziewanego ataku jazdy od skrzydła zarządza się między plutonami dystans pełnego rozwinięcia.

Kolumna półkompagniami jest szykiem pośrednim między kolumną a szykiem rozwiniętym. Dystans między kompaniami wynosi w zasadzie $6\times$; tego rodzaju kolumnę zarządza się dla marszu w terenie otwartym, celem zmniejszenia głębokości kolumny.

Plutony, maszerujące w dowolnym szyku na równej wysokości, z odstępami pełnego rozwinięcia, tworzą linię plutonów, która przedstawia szyk bardzo ruchliwy, dość łatwo zmieniający kierunek, nadto dający małe i niegłębokie cele. Zarządza się to uszykowanie celem dobrego wyzyskania terenu. Linię plutonów w czwórkach używa się zwłaszcza przy przechodzeniu przez las. W razie potrzeby mogą dowódcy plutonów zarządzić u siebie marsz sekcjami (zastępami) na równej wysokości.

333. Zbiórka kompanii odbywa się zwykle w kolumnie; jeżeli kompania ma się zebrać w innym szyku, określa się to w zapowiedzi.

Zbiórkę wykonuje się na komendę (znak):

„*N-ta kompania!* — **Zbiórka!**“

albo „*biegiem zbiórka*“, względnie w razie potrzeby „*Kompania w kierunku ... biegiem **zbiórka!***“ lub „*w szyku rozwiniętym **zbiórka!***“

Jeżeli poszczególne plutony znajdują się w pobliżu miejsca nakazanej zbiórki kompanii, ustawiają się podług numerów służbowych. W kolumnie staje dowódca pierwszego, w szyku rozwiniętym, dowódca drugiego plutonu na $2\times$ za dowódcą kompanii, względnie na wyznaczonem przez niego miejscu. Jeśli plutony znajdują się w większej odległości od miejsca zbiórki,

należy je zebrać w czasie marszu i w szyku zwartym przyprować na właściwe miejsce. Dowódca plutonu, który najpierw dojdzie do miejsca zbiórki, staje na 2× za dowódcą kompanii lub na wyznaczonym miejscu, pozostałe plutony ustawiają się kolejno według czasu przybycia, względnie kierunku swego marszu. Przy zbiórce kompanii w szyku rozwiniętym, dochodzące na miejsce zbiórki plutony ustawiają się po obu lub po jednej stronie już ustawionego plutonu.

§ 22. Rozkazy do uszykowania, marszów, chwytów broni.

334. Równanie, równanie szarż, luzowanie i łączenie, zarówno jak zwroty, wykonuje się na komendę dowódcy kompanii podobnie jak w plutonie.

W kolumnie występują na komendę:

„*Równanie w prawo (lewo)! Szarże — marsz!*“
tylko szarże pierwszego rzędu 1-go plutonu i sztandarowy.

Na komendę:

„*Równaj w pra-wo! (lewo!)*“

wszystkie plutony występują równocześnie naprzód, dowódca plutonów sprawdza dystans, postawę i równanie, dowódca kompanii sprawdza krycie rot.

335. Po zmianie frontu ma się rzecz z kompanią podobnie jak z plutonem.

336. Chwyty broni oraz salwę honorową wykonuje równocześnie cała kompania na rozkaz swego dowódcy.

337. Zapowiedzi dowódcy kompanii, nakazujące zmianę uszykowania, odnoszą się do dowódców plutonów. Ci, po rozkazie dowódcy kompanii: „*Marsz!*“

(w miejscu lub z miejsca *) prowadzą swe plutony na wskazane miejsca w sposób określony regulaminem. Dla połączenia zmiany uszykowania z równoczesnem posunięciem z miejsca całej kompanii, wstawia się przed komendą „marsz“ słowo „kompania“. Dla odpowiedniego wykonania zmiany uszykowania, może dowódca kompanii przy komendzie lub w czasie jej wykonania zapowiedzieć: „biegiem“. Również może nakazać plutonowi, na który formuje się dany szyk, maszerować ciągle zwykłym krokiem, dodawszy przy komendzie lub w czasie wykonania zapowiedź: „zwykły krok“ względnie nakazać mu zatrzymanie się; w takich razach następne plutony, po dojściu na miejsce, stosują się do tegoż plutonu.

§ 23. Formowanie szyku rozwiniętego z kolumny.

338. Szyk rozwinięty z kolumny plutonowej wprzód (w kierunku czoła) formuje się na zapowiedź dowódcy kompanii:

„Rozwinięty!“

lub

„Rozwinięty wprzód na prawo (lewo)!“

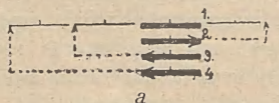
W miejscu formują na rozkaz dowódcy plutonu: w pierwszym wypadku 2-gi pluton czwórki w prawo, 3-ci i 4-ty w lewo (Rys. a), w drugim wypadku 2-gi, 3-ci i 4-ty pluton czwórki w prawo (lewo) (Rys. b). Poczem dowódca kompanii rozkazuje: „Marsz!“ Dowódcy 2-go, 3-go i 4-go plutonu prowadzą swe plutony równolegle do frontu

*) Zmiany uszykowania można wykonywać w marszu, w miejscu nie posuwając całej kompanii naprzód oraz z miejsca, jeżeli jednocześnie ze zmianą uszykowania wyruszamy naprzód.

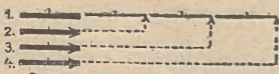
poczem wydają komendę: „*W prawo (lewo) front!*“ i wchodzi w linię frontu.

W marszu zachowuje się 2-gi, 3-ci i 4-ty pluton jak powyżej, 1-szy pluton na rozkaz dowódcy kompanii idzie krótkim krokiem lub staje.

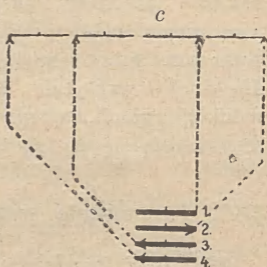
Z miejsca rusza cała kompania, jeżeli dowódca kompanii zamiast komendy „*Marsz!*“ podaje „*Kompania marsz!*“ 1-szy pluton maszeruje wówczas krótkim krokiem.

a

b

339. W wypadkach, gdy ma być sformowany szyk rozwinięty wzdłuż pewnej linii dalej ku przodowi, dowódcy plutonów prowadzą je w skośnym marszu na wskazane miejsce (Rys. c), o ile tylko nie sprzeciwiają się skośnemu marszowi względny na wyzyskanie terenu.

340. Dla sformowania szyku rozwiniętego w kierunku czoła z kolumny czwórkowej, dowódca kompanii nakazuje w pierw sformowanie kolumny plutonowej (p. 345), następnie zaś sformowanie szyku rozwiniętego.

341. Dla sformowania szyku rozwiniętego z kolumny plutonowej w kierunku skrzydła, komenderuje dowódca kompanii:

„*Dystans n kroków (pełnego rozwinięcia)!*“

Plutonami na prawo (lewo) za-chodź!“ (w marszu).

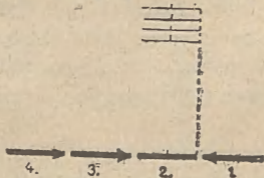
albo: „*zachodzić — marsz!*“ (w miejscu).

albo: „*zachodzić kompania — marsz!*“ (z miejsca).

Plutony biorą wskazany dystans i zachodzą w podaną stronę. Gdy już cała kompania przez zachodzenie poszczególnych plutonów znajdzie się w szyku rozwiniętym, dowódca kompanii zatrzymuje ją lub podaje kierunek marszu i w razie potrzeby wyrównuje.

§ 24. Formowanie kolumny.

342. Kolumnę formujemy z szyku rozwiniętego w miejscu, w czasie marszu, oraz z miejsca wprzód, z reguły na 2-gi pluton.

Na zapowiedź dowódcy kompanii:

„*Kolumna!*“

komenderują: dowódca 1-go plutonu „*W czwórki w lewo zwrot*“, dowódcy 3-go i 4-go plutonu „*W czwórki w prawo zwrot*“, poczem dowódca kompanii wydaje komendę:

w miejscu: „*Marsz!*“

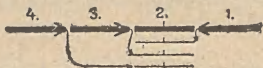
z miejsca: „*Kompania marsz!*“

2-gi pluton tworzy czoło kolumny. Stoi on w miejscu lub też rusza naprzód (ewentualnie idzie dalej). Reszta plutonów wchodzi w kolumnę w ten sposób, że za 2-gim staje 1-szy pluton, za nim 3-ci i 4-ty. Po uzyskaniu krycia komenderują dowódcy plutonów:

„*W prawo (lewo) front!*“, a uzyskawszy przepisany dystans:

„*Pluton stój! (krótki krok)*“.

O ile zmiana formacji odbywa się w miejscu, zachodzą plutony na odpowiedni dystans za front, poczem następują komendy: „*Stój!*“ „*W prawo (lewo) front!*“

343. Celem sformowania kolumny na 1-szy, 3-ci lub 4-ty pluton, podaje się zapowiedź:

„*Kolumna na n-ty pluton!*“

Wskazany pluton postępuje, jak wyżej 2-gi pluton, inne stosownie do miejsca, jakie względem niego zajmują. Najpierw zachodzi za niego pluton z tej samej półkompanii, licząc półkompanię od prawego skrzydła, następnie inne.

344. Z szyku rozwiniętego w kierunku skrzydeł formuje się kolumnę na komendę dowódcy kompanii:

„(W kierunku . . .) *Plutonami na prawo zachodź!*“
(w marszu).

„ . . . zachodzić — *marsz!*“ (w miejscu).

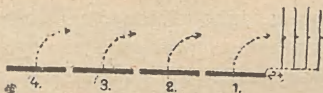
„ . . . zachodzić! *Kompania — marsz!*“ (z miejsca).
a po zajęciu:

„*Kolumna! 1-szy pluton — stój!*“ (w miejscu).

albo:

„*Kolumna! 1-szy pluton krótki — krok!*“ (z miejsca
lub w marszu),

przyczem inne plutony dochodzą na przepisany dystans i stają, względnie biorą krótki krok. Zwykły krok przywraca odpowiednia komenda dowódcy kompanii.

345. Z kolumny czwórkowej w kierunku czoła formuje się kolumnę plutonową na komendę:

„Kolumna wprzód na prawo (lewo)!”

Na prawo (lewo) — **wskos!**“ (w marszu).

„ . . . wskos — **marsz!**“ (w miejscu),

„ . . . wskos! Kompania — **marsz!**“ (z miejsca).

Każdy pluton tworzy dwurząd w kierunku czoła, poczem pierwszy pluton staje lub bierze krótki krok, inne dochodzą na przepisany dystans.

346. Z kolumny czwórkowej w kierunku skrzydeł formuje się kolumnę plutonową w marszu na komendę:

„(W kierunku . . .) Kolumna w prawo (lewo)!”

poczem czołowy pluton na komendę swego dowódcy wykonuje w prawo (lewo) front i maszeruje w zmie-

nionym kierunku, inne plutony, po dojściu na miejsce plutonu czołowego, postępują analogicznie.

Przy wykonywaniu tej komendy w miejscu, komenderuje dowódca kompanii: „*Marsz!*“ poczem pluton 2-gi, 3-ci i 4-ty zachodzą kolejno za 1-szy, stojący w miejscu.

Jeżeli powyższa zmiana formacyi ma się odbyć z miejsca, komenderuje dowódca kompanii: „*Kompania — marsz!*“ Wykonanie jest analogiczne jak w marszu.

Jeśli powyższą komendę poprzedzi zapowiedź „*Na n-ty pluton*“, przybiera najpierw front w nakazanym kierunku wymieniony w zapowiedzi pluton, następnie inne, zarządziwszy w razie potrzeby „*W tył zwrot!*“, później zaś dopiero „*Front!*“

§ 25. Formowanie kolumny półkompaniami.

347. Kolumnę półkompaniami można formować z szyku rozwiniętego lub z kolumny plutonowej, wprzód lub w kierunku skrzydła. Dowódca kompanii wydaje zapowiedzi, analogiczne do odpowiednich zapowiedzi przy kolumnie plutonowej i szyku rozwiniętym. Komendę nad półkompaniami obejmują: dowódca 1-go plutonu nad 1-szą półkompanią, dowódca 4-go plutonu nad 2-gą półkompanią. Jako przykład mogą służyć następujące zapowiedzi:

Dla utworzenia z kolumny plutonowej kolumny półkompaniami wprzód wydaje dowódca kompanii komendę:

„*Kolumna półkompaniami wprzód na prawo (lewo)!*“ poczem 2-ga półkompania staje po wskazanej stronie pierwszej.

Z szyku rozwiniętego formujemy kolumnę półkompaniami na komendę:

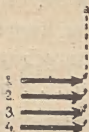
„Kolumna półkompaniami na pierwszą (drugą)!“
wskazując w ten sposób półkompanię czołową.

§ 26. Dwójki i czwórki.

348. Z szyku rozwiniętego kompanii formuje się dwójki i czwórki według § 11. W kolumnie czwórkowej tworzą szarże, znajdujące się między plutonami, własną czwórkę.

Wyznaczeni poza front kompanii pozostają na swych miejscach. Wymienieni w p. 322 maszerują za tyłem kompanii.

349. W marszu po sygnale „Spocznij“ maszeruje za tyłem każdej kompanii sierżant oraz oficer lub chorąży, inni dowódcy maszerują przed czołem lub za tyłem kompanii. Przed kompanią czołową batalionu maszeruje oficer, który reguluje tempo marszu.

350. Z kolumny plutonowej formuje się kolumnę czwórkową (dwójkową) na komendę:

„Kolumna czwórkowa (w kierunku . . .)! W czwórki w prawo (lewo) **zwrot!** N-ty pluton — **marsz!**“

Jeżeli marsz ma się odbywać w dawnym kierunku mówimy w zapowiedzi

„Kolumna czwórkowa wprzód!“

Jeżeli w kierunku skrzydła

„Kolumna czwórkowa w prawo (lewo)!“

Po komendzie „*zwrot*“ wszystkie plutony formują czwórki w prawo (lewo), po komendzie „*marsz*“ maszeruje wskazany pluton w podanym kierunku, za nim zaś kolejno inne plutony.

351. Przejście z kolumny czwórkowej (dwójkowej) w plutonową w kierunku czoła wykonuje się wedle p. 345.

352. Kolumnę plutonową w kierunku skrzydła formuje się z kolumny czwórkowej (dwójkowej) według p. 346.

353. Szyk rozwinięty w kierunku czoła kolumny czwórkowej formuje się wedle p. 340. W kierunku skrzydła zaś przez odpowiednią zmianę frontu.

§ 27. Formowanie linii plutonów.

354. W linii plutonów stoją plutony na równej wysokości na odstępie pełnego rozwinięcia lub innym, w szyku, wskazanym przez dowódcę kompanii. Linie plutonów formuje się na komendę:

„Linia plutonów w dwurzędzie (czwórkach, dwójkach)

Odstęp n . . . kroków!“

w razie potrzeby także z podaniem „*Na n -ty pluton*“.

Linie plutonów formuje się z reguły na 2-gi (z kolumny na 1-szy) pluton, który maszeruje na wprost względnie w podanym kierunku, inne zaś przybierają nakazany odstęp i równają czoła. Jeśli szyk, w jakim plutony mają się ustawić, nie został podany w zapowiedzi, dowódca każdego plutonu zarządza taki szyk, jaki uzna za najodpowiedniejszy do wyzyskania terenu. Pluton, na który formuje się linię plutonów, winien aż do jej wyrównania maszerować krótkim krokiem, jeśli nie sprzeciwiają się temu warunki bojowe.

Inne plutony uzyskują odstęp, w razie potrzeby maszerując skośnie.

§ 28. Formowanie schodów.

355. W szyku schodami (eszelonami) stoją plutony na dystansie i w odstępie pełnego rozwinięcia lub wskazanym przez dowódcę kompanii. Schody możemy formować na dowolny pluton. Każdy pluton stoi w szyku dowolnym lub wskazanym przez dowódcę kompanii.

Komenda brzmi:

„Schody (schody czwórkami i t. d.) na *n*-ty pluton!
(Odstęp . . . dystans . . .)“.

Przy formowaniu na 1-szy pluton, tenże stoi na przedzie, za nim kolejno w lewo 2-gi, 3-ci i 4-ty pluton.

Przy formowaniu na 2-gi pluton, tenże znajduje się na przedzie, za nim na prawo 1-szy, na lewo 3-ci i 4-ty pluton.

Formując schody na 3-ci pluton zostawiamy go na przedzie, za nim zaś stoją z prawej 2-gi i 1-szy, z lewej 4-ty pluton.

Przy formowaniu na 4-ty pluton, na przedzie będzie się znajdował 1-szy lub 4-ty pluton (zależnie od tego, czy formujemy z kolumny czy też z szyku rozwiniętego), za nim zaś w prawo 2-gi, 3-ci i 4-ty (1-szy).

Pluton, na który formujemy schody, maszeruje krótkim krokiem lub nawet zatrzymuje się, by ułatwić innym plutonom uzyskanie odstępu. W razie potrzeby jednak cała zmiana formacji może być wykonaną nawet biegiem. Dowódca kompanii może zarządzić również schody w szachownicę.

356. Do każdej z komend może dowódca kompanii

dodać kierunek, w którym ma się odbyć zmiana szyku. Kierunek podaje się w zapowiedzi. Nadto w czasie wykonywania zmiany szyku może dowódca kompanii wydawać dyspozycje dla poszczególnych plutonów, nakazując im ruszenie z miejsca, wstrzymanie się, skrócenie kroku lub zwykły krok, przybranie pewnego szyku itd.

357. W czasie parad należy przestrzegać przepisowego wykonywania komend; w czasie musztry bojowej należy dowódcom plutonów pozostawiać dużo samodzielności, przestrzegając jednak pilnie prostoty i celowości wykonywanych poruszeń.

§ 29. Marsze.

358. Marsz kompanii w każdym szyku należy ćwiczyć na znaczniejszej przestrzeni, zarówno na płaszczyźnie, jak w terenie nierównym i pełnym przeszkód. W ostatnim wypadku można zarządzić „*Dowolny krok*“, jednakże nie wolno utracić ścisłej łączności całej kompanii. Kompania musi umieć nadto w każdym terenie szybko zmieniać kierunek marszu.

359. Szarżą kierunkową jest w kompanii:

a) w szyku rozwiniętym i w kolumnie — prawoskrzydłowa szarża w pierwszym rzędzie 1-go plutonu. Zachowanie kierunku może być również nakazaniem lewemu skrzydłu lub środkowi.

Na zapowiedź: „*Środek w kierunku . . .*“, zachowuje kierunek w szyku rozwiniętym prawoskrzydłowa szarża 3-go, w półkompanii 2-go plutonu, a jeśli kompania ma trzy plutony, to rota środkowa 2-go plutonu.

b) W marszu czwórkami (dwójkami) — szarża czołowa lewa.

c) W marszu skośnym szarża najbardziej wysunięta w kierunku marszu.

360. W kolumnie szarże kierunkowe (roty środkowe) plutonów kryją i utrzymują dystans.

361. Rozpoczęcie i przerwanie marszu, zachodzenie i marsz skośny wykonuje się jak w plutonie, tylko przy zachodzeniu porusza się szarża na skrzydle wewnętrznym po kole o promieniu $2 \times$.

362. Na komendę:

„*Na prawo (lewo) — zachodź!*“

w kolumnie rozpoczyna 1-szy pluton natychmiast zachodzenie, pozostałe plutony maszerują zwykłym krokiem bez względu na dystans aż do miejsca zachodzenia i tam zachodzą, nie czekając na osobny rozkaz. Na komendę dowódcy kompanii:

„*W kierunku . !*“ lub „*Na wprost!*“

1-szy pluton maszeruje natychmiast w podanym kierunku, inne plutony kończą zachodzenie, kryją i wyrównują dystans.

363. Przy zachodzeniu linii plutonów czwórkami mają czoła każdego plutonu zachodzić jak w szyku rozwiniętym przy zachowaniu odstępów. Następnie czwórki maszerują zwykłym krokiem naprzód aż do miejsca zachodzenia, poczem wykonują zachodzenie.

Na komendę dowódcy kompanii:

„*Na — wprost!*“

skracają czoła pierwsze kroki.

II. Kompania w walce.

§ 30. Uwagi ogólne i formacje bojowe.

364. W formacji bojowej dzieli się kompania na „linię tyralierską“ i „rezerwę kompanijną“.

lłość plutonów, przeznaczonych do linii tyralierskiej przy rozpoczęciu boju, zależy od zadania i terenu, jeżeli zaś kompania występuje w związku z innymi oddziałami, także od wielkości przeznaczonego dla kompanii miejsca.

365. Zasadnicze znaczenie ognia w dzisiejszym boju sprawia, że już przy rozpoczęciu działań wstępnych należy plutony ugrupować tak, by w odpowiednim momencie mógł otworzyć skuteczny ogień. Z drugiej strony należy pamiętać o potrzebie zasilania linii bojowej rezerwami i wydzielenia w razie potrzeby ochrony skrzydeł.

Rezerwę wydziela się silniejszą lub słabszą, zależnie od tego, czy rozwiązanie danego zadania przypada kompanii samodzielnej, czy działającej w związku. Rezerwa zasadniczo musi być silniejszą wtedy, gdy kompania, działając samoistnie, rozpoczyna bój, nie mając jeszcze dostatecznych danych o nieprzyjacielu, albo gdy walczy na skrzydle linii bojowej.

Jeżeli okoliczności tego wymagają, nie należy obawiać się rozwinięcia odrazu całej kompanii w linię tyralierską. Konieczne w takich wypadkach zasilanie linii bojowej innymi kompaniami sprowadza jednak pomieszczenie jednostek.

366. Długość linii bojowej, którą ma kompania walcząca zająć samodzielnie względnie na skrzydle, zależy tylko od warunków bojowych i terenowych.

Rozciągłość frontu kompanii atakującej w związku z innymi oddziałami po obu jej stronach, wynosić będzie około 200×. W innych wypadkach można jednakowoż rozciągłość frontu zwiększać.

W terenie bardzo pokrytym należy plutony trzymać

jak najbliżej siebie, a odstępny i dystanse odpowiednio zmniejszać.

367. Formacyę bojową tworzy się z jakiegokolwiek uszykowania i w każdym kierunku, podczas marszu i z miejsca. Odpowiedni rozkaz powinien zawierać następujące dane, w porządku, zależnym od okoliczności:

Kierunek i cel rozwinięcia, wymienienie plutonów, które mają rozsypać się w tyraliery, rozciągłość frontu, który należy zająć, kierunek w jakim należy się posuwać, pluton kierunkowy i miejsce rezerwy.

Np.: *„W kierunku drogi — posuwać się wzdłuż potoku! 1-szy pluton w tyraliery! Rezerwa w schodach za lewem skrzydłem!*

albo:

„Atak na las! 1-szy i 3-ci pluton w tyraliery! Rozciągłość frontu dla plutonu 100 kroków! 3-ci pluton w kierunku krzyża! Rezerwa: 2-gi pluton za środkiem, 4-ty pluton zewnątrz lewego skrzydła!“

albo:

„Na lewo wskos! Pozycja strzelecka w rowie od mostu do drzewa! 1-szy pluton i 2-gi na lewo od niego w tyraliery! Rezerwa za stertą siana!“

albo:

„W miejscu — 1-szy, 2-gi i 3-ci pluton w tyraliery! 2-gi pluton w kierunku krzaków! Rezerwa za środkiem!“

albo:

„Ogień w kierunku zajeżdżającej artylerii! Naprzód! Wzdłuż rowu — kompania w tyraliery! Biegiem marsz!“

Takie rozkazy będą musiały wystarczyć w nagłych wypadkach i na większej linii bojowej. O ile zaś czas

na to pozwala i o ile można rozdać już w czasie marszu plutonom jasne zadania, wyda dowódca kompanii dyspozycję, jak np.:

„Atak na kamieniołomy na prawo od drogi! 1-szy pluton tu na wzgórzu w tyraliery! Ostrzeliwać nieprzyjaciela w kamieniołomach! Porucznik X. z 2-gim i 3-cim plutonem posunie się, wyzyskując zastony, skrajem lasu do leśniczówki, następnie zaskoczy ogniem i zaatakuje na bagnety skrzydło nieprzyjacielskie. 4-ty pluton w rezerwie za folwarkiem!“
albo:

„Obrona pozycji od zalesionego wzgórza do karczmy! 4-ty pluton obsadzi to zalesione wzgórze i będzie powstrzymywał posuwanie się nieprzyjaciela doliną. Okopać się! 2-gi pluton obsadzi karczmę i utrzyma ją w swym posiadaniu. Rezerwa: 1-szy pluton za prawem skrzydłem przy leśnym występie. Oslaniać prawe skrzydło! 3-ci pluton w tyle za 4-tym w kamieniołomach!“

368. Dowódcy plutonów, przeznaczonych do linii tyralierskiej, wprowadzają je natychmiast do linii właściwego frontu, o ile pozwala na to ogień nieprzyjaciela, najpierw w szyku zwartym, biorąc odpowiedni odstęp od plutonu kierunkowego. Rozsypkę w tyraliery zarządzają wtedy, gdy wymagają tego warunki boju (p. 267 i następne).

Jeżeli w formację bojową przechodzi się z kolumny, wtedy plutony, przeznaczone do linii tyralierskiej, rozwijają się na tych samych miejscach, jak w szyku rozwiniętym, o ile dowódca kompanii nie wyda innego zarządzenia.

Rezerwę kompanijną prowadzi najstarszy rangą do-

wódca plutonu, wchodzącego w jej skład, o ile plutony, przeznaczone do rezerwy, pozostają razem.

369. Przy dowódcy kompanii zostają: sierżant, którego obowiązkiem jest czuwać nad służbą łączności i dostarczaniem amunicji, oceniacze odległości i grajkowie, wymienieni w p. 329; reszta grajków zostaje przy swych plutonach, o ile dowódca plutonu nie rozporządzi inaczej.

Pionierzy i telefoniści kompanijni otrzymują specjalne zadania, odpowiadające ich wyekwipowaniu i wykształceniu. Jeżeli zaś nie zachodzi potrzeba takich specjalnych poruczeń, przydziela się ich do plutonu, o ile możliwości już z góry oznaczonego.

Sygnaliści zostają przy swym plutonie, jeżeli nie są potrzebni gdzieindziej.

Sanitariusze pełnią służbę według wskazówek swego bezpośredniego przełożonego, a w kompanii samostnej w myśl rozkazu dowódcy kompanii.

Dowódca kompanii wyznacza też stanowisko wózka amunicyjnego (zwierząt jucznych z amunicją), o ile go kompania posiada. Podoficer gospodarczy ma pieczę nad tym taborem lub nad kuchnią polową.

Ordynansi oficerów, o ile nie nakazano im sformowania jednego oddziału, stosują się do poruszeń kompanii w ten sposób, by każdej chwili być do dyspozycji swych przełożonych, gdyż są przeznaczeni do niesienia im pomocy w potrzebie.

370. Dowódca kompanii stara się o wywiady i ochronę, o zachowanie łączności wewnątrz kompanii, ze swym bezpośrednim przełożonym i oddziałami sąsiednimi.

Dowódcy plutonów w linii tyralierskiej i dowódca rezerwy winni w razie potrzeby sami starać się o wy-

danie w tym kierunku zarządzeń, uwzględniając właściwości terenu. Oprócz tego jest zadaniem rezerwy ochraniać tyły i skrzydła.

371. Dowódca kompanii ma się starać o bezwzględne utrzymanie w swem ręku kierownictwa kompanią przez cały czas boju. Stanowisko swe wybiera tam, skąd może najlepiej prowadzić i dozorować bój swego oddziału. Dowódca kompanii nie powinien wydawać szczegółowych zarządzeń, któreby odwracały jego uwagę od dowództwa całością.

Jeżeli prowadzenie plutonów głosem albo zapomożą ordynansów, wysłanych zakrytymi przejściami, jest niemożliwym, a znaki albo gwizdy nie wystarczają, należy utworzyć połączenie łańcuchowe z żołnierzami w takich odstępach, aby mogli się słyszeć, względnie dorzucić sobie rozkaz napisany na kartce. O ile okoliczności na to pozwalają, należy utworzyć połączenie optyczne lub telefoniczne.

372. Dowódcy plutonów, nie czekając na specjalne rozkazy, mają zawsze działać zgodnie ze swem zadaniem i z zamiarem dowódcy kompanii, tudzież stosować się do plutonu kierunkowego względnie tego plutonu, który dzięki sprzyjającym okolicznościom posunął się najbliżej ku linii nieprzyjacielskiej. Powinni oni zawsze pamiętać o tem, że należy się nawzajem wspierać i utrzymywać łączność w obrębie kompanii. O ile zaś warunki boju spowodowały rozluźnienie między plutonami w kompanii, względnie o ile osiągnięto już pewne szczególne zadanie, powinny plutony jak najszybciej połączyć się ze swoją kompanią.

Spostrzeżenia, które mogą mieć wpływ na ogólny przebieg boju, powinni dowódcy plutonów natychmiast

raportować, jeżeli zaś tego potrzeba, zawiadomić o tem sąsiednie oddziały.

373. Dowódca kompanii wyznacza, w myśl powziętego planu, miejsce rezerwy, którą trzyma w całości albo rozdziela za frontem lub za jednym ze skrzydeł, wyjątkowo za obu skrzydłami. Dystans rezerwy od linii tyralierskiej winien zawsze odpowiadać jej zadaniu: wziąć w porę udział w walce, nie narażając się jednak na przedwczesne straty.

Rezerwy kompanii, występującej samodzielnie względnie walczącej na skrzydle, należy użyć o ile możliwości do oskrzydlenia przeciwnika, względnie do odparcia nieprzyjacielskiego oskrzydlenia, nie tracąc przytem z oczu zasadniczego celu rezerwy t. j. wzmacniania linii tyralierskiej.

374. Dowódca rezerwy winien o ile możliwości wybierać swe stanowisko tak, aby nigdy nie stracić z oczu dowódcy kompanii. Jeżeli wskutek tego musiałby zanadto oddalić się od swego oddziału, powinien połączyć się z dowódcą kompanii zapomocą pojedynczych żołnierzy, za których pośrednictwem mógłby otrzymywać znaki, względnie rozkazy. W pokrytym terenie, w powyższym celu i w celu połączenia z linią tyralierską należy, o ile zachodzi tego potrzeba, wyznaczać pojedyncze rotę.

§ 31. Poruszenia i zmiany formacyi bojowej.

375. Nieprzerwane początkowo posuwanie się naprzód przy ataku może ustać po pewnym czasie wskutek ognia nieprzyjacielskiego i od tej chwili kompania będzie mogła posuwać się naprzód tylko skokami, wykonywanymi przez poszczególne plutony, przy wzajemnem poparciu skoków ogniem innych plutonów.

Przebiegania, wykonywane jednostkami mniejszemi od plutonu, opóźniają posuwanie się naprzód i utrudniają dowódcy plutonu kierownictwo i gospodarkę ogniem. W wypadkach jednakowoż, kiedy przebieganie całego plutonu jest niemożliwem, należy je przeprowadzać sekcjami (zastępami), a nawet jeszcze mniejszymi oddziałami, zaś w bardzo skutecznym ogniu nieprzyjacielskim należy nakazywać pełzanie i posuwanie się na czworakach, często nawet pojedynczo, by za wszelką cenę zbliżyć się do nieprzyjaciela na odległość ataku na bagnety. Im więcej plutonów posługuje się równocześnie powyżej wskazanymi sposobami przebiegania, tem więcej rozdrabia się ogień nieprzyjacielski na małe cele, tem ostrożniejsze jednak muszą być strzały oddziałów, wspierających ogniem przebieganie, aby nie razić przebiegających części własnej linii tyralierskiej.

Równoczesne przebieganie linii tyralierskiej całej kompanii jest tak długo możliwem, dopóki pozwalają na to warunki terenowe i skuteczność nieprzyjacielskiego ognia.

376. Pojedyncze skoki wykonują plutony albo na rozkaz dowódcy kompanii albo własnych plutonowych, którzy zarządzają je z własnej inicjatywy. Poruszenia linii tyralierskiej powinny odbywać się zgodnie z plutonem kierunkowym. Ten jednakowoż pluton, który wskutek sprzyjających okoliczności może w ataku znacznie posunąć się naprzód, powinien to natychmiast uczynić, nie oglądając się na pluton kierunkowy. Reszta plutonów jest obowiązana stosować się wtedy do niego, jako do plutonu najbardziej naprzód wysuniętego.

377. Rezerwa postępuje za linią tyralierską w spo-

sób, wskazany przez warunki terenowe i ogień nieprzyjacielski.

378. Linie tyralierską wzmacnia się przez jej przedłużanie, względnie zgęszczanie.

379. Przedłużając linię tyralierską, powinien oddział posunąć się bliżej do nieprzyjaciela od przedłużonej linii, co nierzadko może spowodować, że skrzydło przedłużonej linii tyralierskiej będzie musiało przerwać ogień.

380. Przy zgęszczaniu należy wypełniać luki linii tyralierskiej. Ażeby uniknąć zbytniego zgęszczania, muszą dowódcy plutonów rozdzielać przebieganie sekcjami (zastępami), zależnie od luk, widocznych w linii tyralierskiej.

Przy mniejszych odległościach należy dany oddział najpierw rozsypać w tyraliery, a następnie w jednym skoku dobiec do linii ognia. Ażeby jednakowoż przy większych odległościach uniknąć utworzenia się dwóch linii tyralierskich jedna za drugą, należy oddział, przeznaczony do zgęszczenia, podprowadzić w odpowiednim szyku zwartym, względnie zluzowanym i dopiero potem rozsypać go w tyraliery. Na terenie otwartym i w skutecznym ogniu nieprzyjaciela należy podprowadzić oddziały w jednym zluzowanym rzędzie. W obu jednakowoż ostatnich wypadkach należy nakazać żołnierzom zgęszczenie linii ognia jako cel ruchu przy rozpoczęciu wykonywania go.

Oddziałowi zgęszczającemu podają dowódcy plutonów i sekcji (zastępów), a nawet strzelający żołnierze natychmiast cel i celownik.

Bardzo często będzie koniecznem, aby zgęszczona linia tyralierska utrzymywała przez jakiś czas wzmożony ogień, ażeby tem umożliwić następny skok.

Jeśli oddział zgęszczający, dopadłszy linii tyralierskiej, może jeszcze dalej ruszyć naprzód, a nie sprzeciwia się to zamiarowi dowódcy kompanii, wówczas dowódca oddziału wzmacniającego wydaje komendę: „*Bezpiecznik! (Celownik n-set!) Naprzód!*“ — przy czem ostatni okrzyk powtarzają wszyscy jego żołnierze.

381. W razie pomieszania się plutonów i sekcji (zastępów), wyznaczają obecni w linii dowódcy najbliższą część linii tyralierskiej jako swój oddział, bez względu na podział organizacyjny. Tak żołnierze jak i oficerowie powinni być przyzwyczajeni do wypełniania rozkazów tych nowych dowódców, oraz do samodzielnego działania, o ile dowódców w boju wogóle zabraknie.

Należy wyzyskać każdą sposobność do przywrócenia normalnego podziału organizacyjnego.

382. Co się tyczy sposobu cofania się, obowiązują linię tyralierską kompanii te same przepisy, co linię tyralierską plutonu. O ile dowódca kompanii nakaże odwrót, należy natychmiast rozwinąć rezerwę, wybrawszy dla niej dogodną pozycję z boku linii tyralierskiej; rezerwa ta umożliwi silnym ogniem wycofanie się linii.

§ 32. Ogień.

a) Ogień kompanii w szyku zwartym.

383. Kompania w szyku zwartym strzela plutonami na rozkaz dowódcy kompanii. Gdy kompania występuje w związku batalionowym, przysługuje prawo otwarcia ognia dowódcy batalionu, wyjąwszy niespodziane wypadki, które zmuszają dowódcę kompanii do samodzielnego działania.

Dowódca kompanii zapowiada:

„*Ogień pojedynczy!* (salwa!) **Strzelać!**“

Stojący przed frontem udają się najkrótszą drogą za front, poczem dowódca kompanii podaje cel, nastawienie celownika (w razie potrzeby punkt celowania i podział lub koncentrację oraz rodzaj ognia).

Dla przejścia od ognia salwowego do pojedynczego zapowiada „*Ogień pojedynczy!*“, dla zmiany zaś tego na salwowy, podaje: „*Bezpiecznik!*“ „*Salwa! Cel! Pal!*“

384. Dowódcy plutonów powtarzają zapowiedź dowódcy kompanii tylko w razie potrzeby. Prowadzą swoje plutony, nadając im front najkorzystniejszy dla strzelania, tak jednak, by nie przeszkadzać innym plutonom, oraz nakazują przybranie odpowiedniej postawy do strzelania. Często przynajmniej skrzydłowe plutony będą mogły sformować do strzelania jeden rząd.

385. Dowódca kompanii może podać rozkaz strzelania również w czasie marszu lub zmiany szyku.

386. Plutony, które chwilowo nie widzą celu, zmieniają postawę; jeżeli przez to nie osiągną celu, stoją gotowe do strzału.

387. Do próbnej salwy zapowiada dowódca kompanii:

„*N-ty pluton salwa próbna!*“

określa cel, nastawienie celownika (punkt celowania), poczem wskazany pluton zaczyna strzelać, inne zaś plutony starają się ukryć.

Po określeniu rzeczywistej odległości zarządza się strzelanie całej kompanii. W razie potrzeby strzelają plutony (sekye (zastępy) z różnem nastawieniem celownika.

388. Dla chwilowego przerwania ognia zapowiada dowódca kompanii: „*Bezpiecznik!*“

Dla dalszego prowadzenia ognia określa w razie potrzeby nowy cel, nastawienie celownika (punkt celowania, podział lub koncentrację ognia), potem rodzaj ognia i zapowiada: „*Dalej strzelać!*“

Dla zupełnego przerwania ognia zapowiada: „*Bezpiecznik! Celownik zwykły!*“ „*Do nogi (w rękę, na ramię:) broń!*“

b) Ogień linii tyralierskiej.

389. Dowódca kompanii winien jaknajdłużej utrzymywać w swem ręku kierownictwo ogniem.

390. Dla rozpoczęcia ognia zapowiada:

„*Ogień pojedynczy! (Salwa wolna!) Strzelać!*“

określa odcinek pozycyi lub oddział nieprzyjacielski, na który trzeba skierować ogień, podaje nastawienie celownika i w razie potrzeby rozdział lub koncentrację ognia.

Obserwuje skuteczność strzałów i przebieg boju, szczegóły jednak walki ogniowej pozostawia dowódcom plutonów.

391. W pewnych wypadkach jest dobrze także w linii tyralierskiej rozpocząć ogień jednym tylko plutonem.

Gdy ten należycie określi odległość, powinny pozostałe, dotychczas ukrywające się plutony, rozpocząć ogień, z podanem nastawieniem celownika.

392. Ogień przerywa się na zapowiedź (kilka urywanych gwizdów, wyjątkowo sygnał na trąbce) dowódcy kompanii lub plutonu.

Jeśli rozkaz „*Bezpiecznik!*“ odnosi się tylko do

części linii tyralierskiej, ustanawia dowódca kompanii podział ognia dla dalej strzelających plutonów.

§ 33. Szturm.

393. W kompanii, występującej samodzielnie, należy zarządzenie szturm do jej dowódcy. Szturmy, prowadzone przez poszczególne plutony, są wtedy tylko dopuszczalne, gdy nadarzają się wyjątkowo dogodne momenty.

Również w działaniu w związku batalionowym będzie mógł często dowódca kompanii zauważyć w linii bojowej, że przeciwnik jest już na tyle pobity i nasz atak na tyle postąpił naprzód, że szturm obiecuje pomyślny skutek. W takich razach zarządza on szturm na własną odpowiedzialność.

394. Dowódca kompanii powinien jak najprędzej zawiadomić swego zwierzchnika o zamiarze wykonania szturm, by tenże mógł poczynić stosowne zarządzenia dla innych oddziałów, które muszą wesprzeć szturm (patrz p. 24).

395. Dowódca kompanii pilnuje współdziałania wszystkich jednostek w czasie ataku na bagnety. W wystąpieniach samoistnych określa oddział, który ma wesprzeć szturm swoim ogniem. Jeśli posiada jeszcze rezerwy, posyła je do ataku. Rezerwom może między innymi przypaść zadanie porwania za sobą całej linii tyralierskiej. W ogólności służą dla zarządzenia i wykonania szturm przepisy, podane przy plutonie.

Oddział, wyznaczony do wspierania ataku swym ogniem, dołącza się do kompanii wtedy dopiero, gdy ta wedrze się na pozycję przeciwnika.

§ 34. Zasady kształcenia bojowego kompanii.

396. Podstawą dobrego, umiejętnego kształcenia kompanii do walki, jest gruntowne, wyrabiające umysł jednostki, wykształcenia tyraliera, sekcji (zastępu), plutonu. Wykształcenie w plutonie musi nauczyć żołnierzy dobrze stosować ogień, zręcznie korzystać z terenu, przyzwyczaić sekcye (zastępy) do umiejętnego współdziałania wewnątrz plutonu, pod wodzą jego dowódcy; przy kształceniu kompanii chodzi znowu głównie o rozumne współdziałanie plutonów.

397. Plutony muszą wykonywać wszelkie potrzebne w walce szyki i marsze w różnych okolicznościach, szybko i spokojnie, na komendę lub nawet tylko znak dowódcy kompanii.

Tyralierzy, dowódcy sekcji (zastępów) i plutonów muszą się nauczyć działać samodzielnie, gdy kierownictwo boju częściowo lub zupełnie ustaje; stale muszą dążyć do wspólnego celu przez wzajemne wspieranie się.

398. By oznajmić żołnierzy i szarże z formalną stroną przechodzenia do formacji bojowej, poruszeniami i kierownictwem oddzielnych części, należy urządzać częste ćwiczenia w terenie lub na placu musztry.

399. Stosowanie różnych formacji trzeba ćwiczyć w rozmaitych warunkach i na różnorodnym terenie. Z początku należy ćwiczyć poszczególne momenty bojowe, nie całą walkę.

Takimi momentami będą np.:

Marsz od chwili wejścia w obręb działania ognia artylerji nieprzyjacielskiej do chwili rozsypania linii tyralierskiej.

Tworzenie linii tyralierskiej z różnych szyków, w każdym kierunku, z poza osłon, ze wsi i t. p., z ciasniny.

Marsz linii tyralierskiej do chwili rozpoczęcia ognia; rozpoczęcie ognia.

Przedłużanie, zgęszczanie i porywanie linii tyralierskiej.

Zbliżanie się skokami.

Użycie rezerwy; zmiany szyków w rezerwie.

Szturm; zachowanie się w razie zwycięstwa lub klęski.

Obrona; obsadzanie różnych obiektów; umacnianie.

Oskrzydlanie i przeciwdziałanie mu.

Kontratak na bagnety i jego odparcie.

Rozwijanie się kompanii jako straży przedniej, bocznej lub tylnej.

Zachowanie się w razie ataku kawaleryi.

400. Poszczególne momenty bojowe należy ćwiczyć w różnych okolicznościach, więc z założeniem, że kompania walczy samoistnie, wewnątrz lub na skrzydle linii bojowej. Zawsze należy markować linię nieprzyjacielską, a w razie potrzeby także i oddziały sąsiednie. Obronę należy ćwiczyć wspólnie z drugą kompanią, która będzie prowadzić atak.

W czasie wykonania dowódca kompanii powinien informować żołnierzy o tem, czego nie mogą przedstawić żołnierze markujący przeciwnika, co jednak ma miejsce w walce.

Należy zaczynać od najprostszych ćwiczeń, stopniowo obostrzając wymagania. Przy każdej sposobności trzeba ćwiczyć służbę wywiadowczą, ubezpieczenia i łączności oraz przenoszenie rozkazów i urządzić odpowiednie omówienia.

401. Specyjalny nacisk kłaść należy na prawidłowe stosowanie ognia, dyscyplinę ogniową i kierownictwo ogniem.

402. Gdy już gruntownie przećwiczono wszystkie poszczególne momenty bojowe, należy przystąpić do ćwiczeń taktycznych; wykonywać je również w różnorodnym terenie, oraz nocą; przez nagłe wycofywanie poszczególnych dowódców należy uczyć obejmowania kierownictwa i samodzielnego działania niższych dowódców.

403. W razie zauważenia błędu, który zmienia wykonanie ćwiczenia, winien dowódca kompanii ćwiczenie przerwać, omówić błąd i w razie potrzeby powtórzyć ćwiczenie. W czasie przerw w ćwiczeniu dowódcy plutonów mają objaśniać żołnierzom cel ćwiczeń.

404. By dowódców plutonów wykształcić w samodzielnem i zręcznem kierowaniu swymi oddziałami, należy jak najczęściej zarządzać ćwiczenia obustronne.

Również możliwie często trzeba wykonywać ćwiczenia z plutonami, wzmocnionymi na stopę bojową, zmieniając szarże i oficerów.

Batalion.

I. Batalion w szyku zwartym.

§ 35. Zasady ogólne.

405. Batalion składa się zwykle z czterech, czasem z trzech lub pięciu kompanii.

Dwie kompanie tworzą półbatalion; półbatalion prowadzi się tak samo jak batalion.

406. Jednostkami dyspozycyjnymi w batalionie są kompanie; komendant batalionu kieruje nimi, wydając odpowiednie zapowiedzi, lub krótkie, jasno i wyraźnie określające jego zamiary rozkazy, które można komunikować również w razie potrzeby przez telefon, sygnały optyczne, adjutanta, trębacza lub ordynansów, wreszcie można je podawać zapomocą umówionych znaków.

407. Rozkazy komendanta batalionu wykonuje się na rozkaz dowódcy kompanii. Równoczesne i jednakowe ich wykonywanie niema w boju znaczenia, nie należy przeto wymagać go i na ćwiczeniach.

408. Dowódcy kompanii mają samodzielnie wyzyskiwać teren i zarządzać odpowiednie szyki, należy jednak przestrzegać przytem utrzymania łączności i ciągłego czucia między kompaniami oraz utrzymywania podanej linii frontu.

Nawet w szyku zwartym winni dowódcy kompanii okazywać inicjatywę w prowadzeniu swego oddziału.

409. Przy oddawaniu honorów w miejscu, w czasie parad, przy równaniu, salwie honorowej i t. d., spełnia batalion wszystkie czynności, które mają być wykonane jednocześnie przez cały batalion, bezpośrednio na rozkaz komendanta batalionu, który w tym celu poprzedza odpowiedni rozkaz zapowiedzią „*Batalion*“, np.: „*Batalion — w prawo patrz!*“

410. Jeżeli komendant batalionu rozkaże grać pobudkę do marszu, zaczynają ją grać najpierw trębacze kompanii kierunkowej. W uszykowaniach frontowych grają następnie trębacze kompanii, stojących z prawej strony kompanii kierunkowej, następnie z lewej;

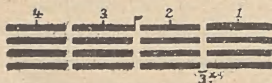
w uszykowaniach kolumnowych grają trębacze kolejno od czoła ku tyłowi.

§ 36. Uszykowanie.

Szyki frontowe.

M a s a.

411. Kompanie stoją w kolumnach, czoła na równej wysokości, obok siebie, odstęp między kompaniami $3\times$.

L i n i a k o l u m n o w a.

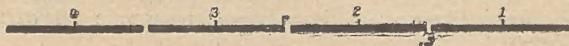
412. Kompanie stoją w kolumnach na równej wysokości, na odstępie pełnego rozwinięcia.

L i n i a k o m p a n i a m i.

413. Kompanie stoją na równej wysokości w dowolnym szyku, w odstępie pełnego rozwinięcia, względnie podanym przez komendanta batalionu.

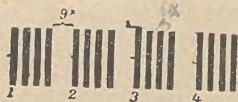
S z y k r o z w i n i ę t y.

414. Kompanie stoją obok siebie w szyku rozwiniętym, odstęp między kompaniami $3\times$.

Szyki kolumnowe.

415. W kolumnie stoją kompanie w kolumnach, dystans między kompaniami $9\times$.

416. W kolumnie kompaniami stoją kompanie w szyku rozwiniętym na dystansie $9\times$.

417. W kolumnie półkompaniami stoją półkompanie na dystansie $6\times$ między półkompaniami, $9\times$ między kompaniami.

418. W kolumnie czwórkowej (dwójkowej) stoją kompanie w czwórkach (dwójkach), dystans między kompaniami $9\times$.

419. Szarże kierunkowe każdej kompanii kryją wzajemnie.

420. W schodach stoją kompanie w dowolnym szyku, na odstępie i dystansie pełnego rozwinięcia.

Dla szykowania rezerwy stosuje się nadto ustawienie „*schodem w prawo (lewo)*“, przyczem kompania rezerwowa ustawia się tak, że jej lewe (prawe) skrzydło kryje na środek kompanii skrzydłowej w linii tyralierskiej, oraz „*schodem w prawo (lewo) nazewnątrz*“, kiedy lewe (prawe) skrzydło kompanii w rezerwie kryje na prawe (lewe) skrzydło kompanii, znajdującej się w linii tyralierskiej.

421. Komendant batalionu może nakazać inne uszykowanie kompanii oraz zmieniać podane wyżej odstępy i dystanse. Zasady podane w tym względzie dla kompanii, stosują się również do batalionu.

422. Kompanie liczą się kolejno od prawego skrzydła ku lewemu w uszykowaniach frontowych, zaś od czoła ku tyłowi w uszykowaniach kolumnowych; nadto mogą być oznaczone jako prawo-(lewo-)skrzydłowe, prawo-(lewo)środkowe, względnie jako przednie, przednie (tylne) środkowe, tylne lub podług nazwiska dowódcy.

423. Kolejność kompanii przy pierwszym uszykowaniu batalionu jest widoczna na rysunkach. W batalionach o trzech (dwóch) kompaniach stoi sztandarowy przy środkowej (lewo-skrzydłowej, tylnej) kompanii; zmienia on swe miejsce tylko na rozkaz komendanta batalionu. W czasie boju pozostaje sztandar przy jednej z kompanii rezerwowych.

424. Komendant batalionu stoi przed uszykowaniem kolumnowemi i masą na $20\times$, przed frontowemi na $60\times$ przed frontem batalionu, twarzą do niego zwrócony.

425. Adjutant i trębacz batalionowy stają w pobliżu komendanta batalionu, nieco w lewo za nim.

426. Po uszykowaniu kompanii przy pierwszym ustawianiu się batalionu, oddają dowódcy kompanii honory wojskowe, meldują komendantowi batalionu ilość ludzi, komenderują następnie „*Baczność!*“, „*Spocznij!*“ i stają na $1\times$ przed prawem skrzydłem kompanii (konni dowódcy stają tak, by głowa konia była o $1\times$ przed linią frontu).

427. Karabiny maszynowe stają w uszykowaniach kolumnowych za tyłem, na odstepie, względnie dystansie $10\times$.

428. Zbiórkę batalionu wykonuje się w masie, o ile nie było innego rozkazu.

429. Kompania, która najpierw przyjdzie na miejsce

zbiórki, względnie przy uszykowaniu podług numerów służbowych kompania 1-sza staje na 20× przed komendantem batalionu, względnie na wskazanem przez niego miejscu.

§ 37. Wyrównywanie frontu.

430. Dla wyrównania batalionu, stojącego w uszykowaniu frontowym, komenderuje jego komendant:

„*Równanie na N-tą kompanię!*“

Dowódcy kompanii nakazują równanie na wskazaną kompanię.

431. Dla przygotowania równania w większych oddziałach komenderuje komendant batalionu:

„*Równanie w prawo (lewo)! Szarże skrzydłowe batalionu — marsz!*“ „*Stój!*“

Po określeniu linii nowego frontu nakazuje „równanie szarż“, sprawdza je (odstępny między szarżami sprawdzają dowódcy kompanii) i komenderuje następnie:

„*Równaj w pra-wo (lewo)!*“

§ 38. Zmiany uszykowania.

432. Z każdego szyku można przejść w inny na dowolną kompanię i w dowolnym kierunku.

433. Przy formowaniu nowego szyku prowadzą dowódcy swoje kompanie drogą, która najlepiej odpowiada warunkom.

434. Jeśli kompanie mają drogi nierówne, to kompania, mająca najkrótszą drogę, ma być zatrzymana przez swego dowódcę, gdy dojdzie do wskazanego miejsca lub gdy komendant batalionu da zapowiedź: „*N-ta kompania — stanąć!*“ Dowódca kompanii w obu wypadkach nakazuje „*Spocznij!*“

435. Dla miejsc i kolejności kompanii przy prze-

chodzeniu z uszykowań kolumnowych do frontowych i odwrotnie, służą te same zasady, według których zmieniają swe miejsca plutony w każdej kompanii, o ile komendant batalionu nie wyda innego rozkazu.

Oddział karabinów maszynowych staje w miejscu podanem w p. 427, o ile nie było innego rozkazu.

Dla formowania szyku rozwiniętego służą następujące zasady:

Przy formowaniu z szyku kolumnowego rozwija się czołowa kompania w obydwie strony, pozostałe na zewnątrz (na prawo (lewo) od czoła). Przy formowaniu szyku rozwiniętego z masy rozwija się kompania kierunkowa (wskazana przez komendanta batalionu) i najbliższe środka batalionu natychmiast, inne po zwiększeniu odstępów, wszystkie na zewnątrz. W batalionie o 3-ech lub 5-ciu kompaniach, gdy szuk rozwinięty formujemy na środkową kompanię, rozwija się ona w obie strony, inne zaś nazewnątrz.

436. Jeśli wykonanie pewnej zmiany szyku wymaga pośpiechu, może dowódca kompanii po swojej komendzie lub w czasie jej wykonania dać zapowiedź: „*Biegiem!*“. Kompanie w batalionie zachowują się jak plutony w musztrze kompanijnej.

437. Zmiany uszykowań należy ćwiczyć z reguły przez określone, krótko zapowiadanie formacye, przy czem największy nacisk kłaść należy na zachowanie się dowódców kompanii, odpowiadające warunkom walki i terenu.

438. Na ćwiczenie przepisowego formowania kolumny marszowej z szyków szerszych i odwrotnie, oraz dłuższego marszu w różnych zwartych uszykowaniach, musi wystarczyć czas, jakim rozporządzamy przy wcho-

dzeniu i wychodzeniu z pola ćwiczeń, na początku i końcu ćwiczeń taktycznych.

Formowanie szyków batalionu.

Z masy.

439. Dla przejścia z masy do formacyi liniowych i szyku rozwiniętego, w miejscu i w czasie marszu, zapowiada komendant batalionu:

„*Rozwinięty (Linia kolumnowa, kompaniami) (w kierunku...) na N-tą kompanię!*“

Kompania, wskazana przez komendanta batalionu, pozostaje w miejscu, względnie szykuje front w nowym kierunku, inne stosują się do komendy; formowanie szyku rozwiniętego następuje podług p. 435, skoro tylko znajdzie się po temu miejsce.

440. Dla formowania szyków liniowych i rozwiniętego z miejsca, zapowiada komendant batalionu:

„*Rozwinięty (Linia kolumnowa, kompaniami) (w kierunku...) na N-tą kompanię! Maszerować!*“

Wskazana kompania posuwa się naprzód w dotychczasowym (podanym) kierunku, inne postępują podług p. 435.

441. Dla formowania kolumn w miejscu i w czasie marszu, zapowiada komendant batalionu:

„*Kolumna (kompaniami, półkompaniami) (w kierunku...) na N-tą kompanię!*“

Do tej samej zapowiedzi, jeśli ma być wykonana z miejsca, dodaje:

„*Maszerować!*“

Dowódca odpowiedniej kompanii nakazuje zachodzenie (rozpoczęcie marszu). Inne kompanie wykonują rozkaz, skoro tylko znajdą miejsce. W czasie marszu

można je w razie potrzeby zatrzymać („*Stój!*“, „*Kłęknij!*“, „*Padnij!*“).

Z szyku rozwiniętego (linii kolumnowej, kompaniami).

442. Dla przejścia do dowolnego szyku prowadzą dowódcy kompanii, na zapowiedź komendanta batalionu, swoje kompanie w odpowiednim szyku na wskazane miejsce.

Z kolumny.

443. Dla przejścia do uszykowania frontowego z obu stron kompanii czołowej, zapowiada komendant batalionu:

„*Masa (linia kolumnowa, kompaniami, rozwinięty)!“*
a dla sformowania po jednej stronie kompanii czołowej:

„*Masa (i t. d...) wprzód na prawo (lewo)!“*

444. Dla sformowania szyku frontowego w miejscu, czołowa kompania nie rusza się z miejsca, w czasie marszu może komendant batalionu zatrzymać ją („*Stój!*“, „*Kłęknij!*“, „*Padnij!*“).

445. Dla sformowania innego szyku w kierunku skrzydeł, komendant batalionu nakazuje zwykle kompaniom zachodzenie w odpowiednią stronę.

446. By móżd przy przejściu z kolumny lub masy w linię kolumnową lub szyk rozwinięty odrazu zarządzić równocześnie z uszykowaniem wszczep odpowiednie uszykowanie wglęb, może komendant batalionu przesunąć odpowiednie kompanie na odpowiedni dystans, zatrzymać w tyle lub ustawić w schody.

Oddział karabinów maszynowych postępuje stosownie do otrzymanego zadania.

Przykłady z uszykowania kolumnowego:

„*Na lewo wskos! Marsz na wzgórze! 2-ga, 3-cia i 4-ta kompania linia kompaniami wprzód na lewo! 3-cia kompania w kierunku krzyża na wzgórze, 2-ga domek na prawo od wzgórza, 4-ta lasek na lewo od wzgórza! 1-sza kompania i oddział karabinów maszynowych schodami w prawo!*“

Z m a s y :

„*Nasz pułk atakuje tę wieś! III. batalion idzie za I. w schodach w prawo, jako rezerwa pułkowa. 9-ta 10-ta i 11-ta kompania linia kolumnowa! 10-ta kompania w kierunku wieży kościelnej! Karabiny maszynowe do linii ogniowej razem z 9-tą kompanią! 12-ta kompania przy folwarku!*“

§ 39. Czwórki i dwójki.

447. Dla marszu w czwórkach (dwójkach) zapowiada komendant batalionu, bez względu na szyk, w jakim się batalion znajduje:

„*Kolumna czwórkowa (dwójkowa) w prawo (lewo) (w kierunku...) na N-tą kompanię!*“

Poczem dowódcy kompanii dają odpowiednie komendy. Wskazana kompania maszeruje natychmiast w dotychczasowym (podanym) kierunku, inne idą za nią, skoro tylko znajdą miejsce.

448. Dla przejścia z kolumny czwórkowej (dwójkowej) do kolumny (kolumny kompaniami, półkompaniami), zapowiada komendant batalionu:

„*Kolumna (kolumna kompaniami, masa) wprzód na prawo!*“

Względnie dla przejścia w odpowiedni szyk w kierunku skrzydła:

„*Kolumna (kolumna kompaniami, masa) w prawo!*“

449. Dla przejścia do innego szyku postępujemy podług p. 443 lub 445, albo podobnie jak w kompanii.

§ 40. Marsze.

450. W uszykowaniach frontowych zachowuje kierunek lewo-środkowa kompania, w kolumnowych — czołowa, jeśli nie było innego rozkazu. W czasie marszu skośnego lub skrzydłowego zachowuje kierunek kompania najbardziej wysunięta w kierunku marszu. W linii kolumnowej lub kompaniami należy często nadać kierunek każdej kompanii.

451. Dla rozpoczęcia marszu zapowiada komendant batalionu:

„*Maszerować!* (*N-ta kompania w kierunku...*)“
poczem dowódcy kompanii podają komendę „*Marsz!*“.

Kompania kierunkowa maszeruje wprost we wskazanym kierunku, inne stosują się do niej, biorąc, jeśli wzgląd na wyzyskanie terenu i warunki bojowe na to pozwalają, równanie i odstęp, w kolumnie zaś krycie i dystans. Równy krok zachowuje się w każdej kompanii; w całym batalionie tylko wtedy, gdy trębacze grają marsz.

452. Dla marszu skrzydłowego zapowiada komendant batalionu:

„*W prawo (lewo) (w kierunku...) — maszerować!*“

453. Dla zatrzymania batalionu podaje jego komendant zapowiedź:

„*Stanąć!*“

poczem dowódcy kompanii komenderują według swego uznania: „*Stój!*“, „*Kłęknij!*“ lub „*Padnij!*“.

454. Dla zmiany kierunku wskazuje komendant batalionu kompanię kierunkową (w razie potrzeby) i nowy kierunek. Kompania kierunkowa zwraca się szybko we wskazanym kierunku, inne stosują się do niej.

II. Batalion w walce.

§ 41. Ogólne uwagi i formacja bojowa.

455. Kompanie, będące w formacji bojowej (t. j. linia tyralierska i rezerwy kompanijne) tworzą „linię ognia“, reszta kompanii tworzy „rezerwę batalionową“.

456. Walkę ogniową należy rozpoczynać od samego początku z odpowiednią siłą. Komendant batalionu powinien jednakowoż przy wysyłaniu kompanii do linii ognia pamiętać, że będzie mógł wpływać na wzmożoną i zaciętą walkę tylko wtedy, jeżeli będzie miał w ręku silną rezerwę batalionową. Szczególnie komendant samodzielnego batalionu będzie musiał dysponować kompaniami bardzo ostrożnie i uzależnić swoje dyspozycje od coraz bardziej wyjaśniających się warunków walki.

Jeżeli jednak batalion, walcząc w związku z innymi, będzie musiał wywrzeć decydujący wpływ na walkę, należy już przy pierwszych dyspozycjach wysłać do linii ognia więcej kompanii, aby uniknąć mieszania się oddziałów.

457. Szerokość frontu samodzielnego batalionu zależy od zadania (atak, obrona), od warunków walki i terenu.

458. Szerokość frontu batalionu walczącego w związku zależy od miejsca, jakie dlań przeznaczono. Jeżeli

batalion taki będzie miał wykonać rozstrzygający atak, to rozciągłość jego frontu w najczęstszych wypadkach będzie taka, jak w szyku rozwiniętym. Batalion na stopie pokojowej powinien zajmować w tym wypadku front 300 do 400 kroków.

459. Batalion powinien przejść do formacyi bojowej z każdego ugrupowania i uszykowania, w każdym kierunku i bez opóźnienia z powodu zmiany formacyi.

460. Już przy zbliżeniu się do pola walki należy wydać dyspozycyę przejścia do formacyi bojowej. O ile jednak batalion jest w sferze ognia artyleryi nieprzyjacielskiej, a kompaniom nie można dać zadań bojowych albo trzeba jeszcze czekać na rozkazy przełożonego, to komendant batalionu powinien zarządzić odpowiednią formacyę wszerz i w głąb. Często, szczególnie przy potyczce (*rencontre*), trzeba będzie kompaniom, przeznaczonym do linii ognia, kazać maszerować w linii kolumn, aby im przez to umożliwić szybkie rozwinięcie się do boju.

461. Komendant batalionu wydaje rozkaz przejścia do formacyi bojowej, o ile to jest możliwe ze względu na sytuacyę i czas, w formie krótkiej zapowiedzi albo dyspozycyi.

O ile to jest potrzebne i dopuszczalne, podaje komendant batalionu wiadomości o położeniu i swoim zamiarze, oznacza kierunek i cel rozwinięcia, określa każdej kompanii, wysłanej do linii ognia, jej zadanie bojowe, jej kierunek, w razie potrzeby odcinek terenu, oraz wskazuje miejsce rezerwy batalionowej. Jeżeli każdej kompanii z osobna nie można wyznaczyć kierunku, wyznacza się kompanię kierunkową.

Jeżeli do batalionu jest przydzielony oddział kara-

binów maszynowych, to komendant batalionu określa mu zadanie i podaje przestrzeń, na której ma działać. Podczas przechodzenia batalionu do formacji bojowej nie zawsze można wyraźnie określić zadanie oddziału. Wówczas dowódca oddziału obiera tam stanowisko, gdzie według jego uznania użycie karabinów będzie najprawdopodobniejsze i skąd szybko w ukryciu będzie się mógł wdać w walkę ogniową.

462. Do zakresu obowiązków komendanta batalionu należy staranie się o wywiady, ubezpieczenie i łączność wewnątrz batalionu, z przełożonym i oddziałami sąsiednimi. Dowódcy kompanii są obowiązani uzupełniać samodzielnie jego zarządzenia.

Szczegółowe zarządzenia co do dostarczenia amunicji i służby łączności — w razie potrzeby z wyyskaniem połączeń telefonicznych i optycznych — należą w myśl rozkazu komendanta batalionu do jego adjutanta lub do innego, do tych zadań wyznaczonego oficera.

Służbie sanitarnej wydaje zarządzenia przy rozpoczęciu boju lekarz batalionowy według wskazówek komendanta batalionu i dyspozycji wyższych komend sanitarnych. Stanowisko i sposób zachowania znajdujących się przy batalionie wozów (zwierząt jucznych) z amunicją i taboru określa komendant batalionu.

463. Dowódcy kompanii w linii ognia zachowują się i działają według p. 404.

464. Rezerwę batalionową umieszcza się w całości albo rozdzieloną za środkiem albo za skrzydłami linii ognia. O ile możności należy ją umieścić w schodach

za wewnętrznym skrzydłem przy walczącym w związku batalionie skrzydłowym.

465. Co do odstępów, dystansów i stanowiska dowódcy, obowiązują rezerwę batalionową postanowienia, odnoszące się do kompanii; również sposób użycia rezerwy batalionowej w walce jest w ogólności taki sam, jak rezerwy kompanijnej.

466. Karabinów maszynowych należy użyć w punktach, skąd ogień ich może być najskuteczniejszy lub skąd silnym ogniem można opanować zupełnie wąską przestrzeń terenu.

W razie potrzeby określa dowódca karabinów maszynowych samodzielnie ich sposób użycia.

467. Zachowanie przy mieszaniu się kompanii i podczas odwrotu określają odpowiednie postanowienia dla kompanii.

§ 42. Ogień.

468. Obowiązkiem komendanta batalionu względem kierownictwa ogniem jest:

Określanie zadania bojowego dla kompanii, zasila-
nie w porę będących w ogniu kompanii, wydawanie
zarządzeń odnośnie do uzupełniania i dostarczania
amunicji.

469. Otwarcie i kierownictwo ognia w formacji
bojowej należy do dowódców kompanii, o ile ze szcze-
gólnych powodów (gdy idzie o niespodziewanie zasko-
czenie nieprzyjaciela, przy działaniach w nocy i t. p.)
komendant batalionu nie poczyni żadnych zastrzeżeń.

470. We wszystkich innych wypadkach oznacza
komendant batalionu kompanie, które mają strzelać,
cel (rozdział albo skupienie ognia) i ewentualnie miej-

sca, skąd należy strzelać. Wtedy też on sam wydaje rozkaz wstrzymania ognia.

§ 43. Szturm.

471. Jeżeli komendant batalionu może zauważyć odcinek bojowy, w którym nieprzyjaciel się chwieje wskutek przewagi ognia i wskutek zbliżenia się własnej linii ognia do pozycji nieprzyjacielskiej tak dalece, że można zdecydowanym szturmem rozstrzygnąć walkę, powinien natychmiast wydać potrzebne zarządzenia.

Również jeżeli kompania, będąca w linii ognia, zawiadomi komendanta batalionu o swym zamiarze atakowania na bagnety, lub jeżeli ten zauważy przejście jednej kompanii do szturm, powinien wprowadzić do boju swe ostatnie rezerwy, dla zapewnienia szturmowi powodzenia.

Od tego obowiązku mogą go zwolnić tylko bardzo ważne powody lub konieczność innego użycia rezerw. Zależnie od okoliczności używa on rezerw do wzmożenia części szturmującej albo do podtrzymania ataku silnym ogniem.

§ 44. Kształcenie batalionu.

472. Kształcenie w batalionie powinno nauczyć kompanie dokładnego i szybkiego pojmowania i wykonywania rozkazów komendanta batalionu, utrzymywania między sobą łączności, wspierania się wzajemnego w dążeniu do osiągnięcia przewagi nad wrogiem oraz samodzielnego działania tam, gdzie tego wymagają okoliczności; bataliony natomiast jako całość powinny się nauczyć celowego i zwycięskiego przeprowadzania

walki wśród najrozmaitszych okoliczności i w każdym terenie.

Im mniej jest czasu na kształcenie, tem większą uwagę powinien zwrócić komendant batalionu na to, aby przez częste uprzednie omawianie rozmaitych ćwiczeń bojowych nauczyć podwładnych dowódców rozwiązywania licznych pomniejszych zadań bojowych.

Wszystkie tego rodzaju zadania, rozwiązywane o ile możliwości w terenie albo na planach i szkicach, należy przerabiać z podawaniem rozkazów, komend i z dokładnym opisem przeprowadzenia.

Należy przytem zwracać baczną uwagę na szybkie orientowanie się w sytuacji i na stanowczą i odpowiadającą zadaniu decyzję oraz na przepisowość i dokładność w słownictwie rozkazodawstwa.

473. Do kształcenia batalionu odnoszą się zasady, podane w § 34, zwłaszcza dotyczące się pokojowych założeń dla ćwiczeń, wyzyskania placu musztry, ćwiczeń w terenie, ćwiczeń w pojedynczych fazach boju, systematycznego postępowania od ćwiczeń lżejszych do cięższych, jakoteż markowania nieprzyjaciela. Szczególnie należy zwrócić uwagę na wyszkolenie kompanii we właściwem współdziałaniu wewnątrz batalionu.

474. Ćwiczenia kompanii, walczących wzajemnie ze sobą, prowadzi komendant batalionu.

Oficerowie, nie użyci do tych ćwiczeń, mogą być przydzieleni do poszczególnych oddziałów jako rozjemcy.

475. Dobrze jest urządzać czasem ćwiczenia batalionów o wzmożonej ilości ludzi.

476. W ćwiczeniach batalionowych powinien brać również udział oddział karabinów maszynowych (choćby markowany).

Pułk.

§ 45. Pułk w szyku zwartym.

477. Pułk składa się z dwóch do czterech batalionów. Jednostkami dyspozycyjnymi w pułku są bataliony. Dowodzi i kieruje nimi komendant pułku, podobnie jak komendant batalionu kompaniami.

478. W przestrzeni o niewielkich rozmiarach pułk staje w „uszykowaniu zwartem“ z batalionami w kolumnach lub w masie, zgrupowanymi w jednym lub więcej rzutach, albo też w „kolumnie marszowej“.

Komendant pułku wydaje dyspozycje co do ugrupowania i jeśli potrzeba, także co do formacyi, które poszczególne części pułku mają przybrać, dalej określa odstępny i dystanse zgodnie ze swoimi zamiarami i stosownie do rozporządzalnej przestrzeni i terenu, oraz ze względu na potrzebę ukrycia się i osłony przed ogniem. Gdy pułk stoi w formacyi zwartej, odstępny między batalionami z reguły wynoszą $10\times$, dystanse między rzutami $40\times$; w kolumnie stoją bataliony na dystansie pełnego rozwinięcia plutonu, zwiększonym jeszcze o $10\times$, w kolumnie marszowej na dystansie $20\times$.

479. W pierwszym uszykowaniu stoją bataliony, zgrupowane w myśl rozkazów pułkownika, ustawiając się wedle swych numerów służbowych od prawego ku lewemu skrzydłu, względnie ku tyłowi, o ile nie było innych dyspozycyi.

Miejsce ustawienia się muzyki pułkowej, oddziału pionierskiego, kompanijnych wozów (zwierząt jucznych) amunicyjnych oznacza komendant pułku.

Oddziały karabinów maszynowych, o ile nie zostały

poprzydzielane do poszczególnych batalionów lub gdzieindziej skierowane, ustawiają się w linii jeden obok drugiego na lewym skrzydle pierwszego rzutu, zachowując przytem w stosunku do siebie oraz do stojących obok części pułku odstęp (dystans) $10\times$.

480. Sztandarowy staje z reguły przy prawoskrzydłowym (czołowym) batalionie, za wyjątkiem wypadku, gdy odznaczono inny batalion pułku przydzieleniem doń sztandaru. W boju zostaje sztandar pod opieką pułkowej rezerwy.

Adjutant pułkowy, przydzieleni do sztabu pułku oficerowie, trębacz pułkowy i cykliści, znajdują się w pobliżu pułkownika.

481. Komendant pułku nazywa bataliony pułku, oddziały karabinów maszynowych oraz poszczególne kompanie bądź wedle nazwisk ich dowódców, bądź wedle ich numerów służbowych.

482. Nakazane przez komendanta pułku poruszenia i zmiany formacyi wykonują komendanci batalionów w myśl zasad, obowiązujących dowódców kompanii wewnątrz batalionu, przestrzegając zachowania wewnętrznej spójni poszczególnych części pułku i wyzyskując odpowiednio teren.

§ 46. Pułk w walce.

483. Rzeczą komendanta pułku jest wydawać zarządzenia względem wywiadów, ubezpieczenia i służby łączności.

Przed rozpoczęciem akcji bojowej, nie wstrzymując ruchu wojsk naprzód, przywołuje do siebie komendant pułku — o ile na to pozwalającą okoliczności — komendantów batalionów, oraz innych potrze-

nych oficerów i wydaje im rozkazy w sposób, umożliwiający im szybkie zorientowanie się.

Następnie wydaje w miarę potrzeby dyspozycje względem zachowania się i użycia sanitaryuszy, muzyki pułkowej, kompanijnych wozów (zwierząt jucznych) amunicyjnych, wreszcie taboru (kuchni polowych).

484. Zmierzając do osiągnięcia wytkniętego celu bojowego, wysyła komendant pułku stosownie do potrzeby poszczególne bataliony do walki i regulując ich wzajemne współdziałanie, zatrzymuje z zasady do własnej dyspozycji część pułku, jako pułkową rezerwę.

Prócz zaznajomienia komendantów batalionów z własnymi zamiarami lub zadaniem, dobrze jest określić poszczególnym komendantom batalionów ich zadanie bojowe i kierunek posuwania się oraz miejsce rozwinięcia się do boju, względnie wyznaczyć odcinek linii bojowej, który ma być danym batalionem objęty.

Pułk, walczący w większych związkach, może być zmuszonym do przyjęcia formacji bojowej, zanim sytuacja bojowa na tyle się wyjaśni, by poszczególnym batalionom określić można ściślej ich zadanie. Wówczas pułk jako całość przybiera formację bojową, grupując się odpowiednio wszerz i w głąb, przyczem komendant pułku podaje kierunek posuwania się naprzód, oraz wyznacza batalion kierunkowy.

485. Oddziały karabinów maszynowych pozostawia komendant pułku do dyspozycji komendantów batalionów, do których one przynależą, bądź też przydziela je wedle potrzeby tym batalionom względnie grupom bojowym, z którymi mają współdziałać w przeprowadzeniu zadania bojowego. Również może komendant pułku, gdy uzna tego potrzebę, zatrzymać po-

szczególne bądź wszystkie oddziały karabinów maszynowych do swej wyłącznej dyspozycji i zarządzić w rozstrzygającym punkcie użycie zjednoczonych oddziałów karabinów maszynowych tam, gdzie zamierza rozwinąć największe działanie ogniowe.

486. Zasady, tyjące się umieszczenia i użycia rezerwy pułkowej są analogiczne do zasad, obowiązujących w batalionie. Komendant pułku baczy, by poszczególne części jego pułku, zatrzymane w rezerwie, zostały w miarę rozwoju walki na czas użyte, celem pomyślnego rozwiązywania zadania bojowego.

487. Pułk przeprowadza szturm analogicznie jak batalion.

488. Zarządzenia w odniesieniu do uzupełniania amunicji i organizacji służby połączeń wydaje w myśl wskazówek komendanta pułku pułkowy adjutant, lub też inny do tego wyznaczony oficer.

§ 47. Wykształcenie pułku.

489. Pułk musi umieć przeprowadzać walkę samodzielnie oraz w większym związku. W ćwiczeniach taktycznych pułku przeciwna strona bądź jest markowaną, bądź też występuje rzeczywiście.

Brygada.

§ 48. Zasady ogólne.

490. W zasadzie tworzą brygadę dwa pułki, przy czem mogą być do nich ponadto dodane samoistne bataliony.

491. Jednostkami dyspozycyjnymi wewnątrz brygady są pułki i samoistne bataliony, które komendant

brygady wedle potrzeby odpowiednio łączy w grupy. Gdy zajdzie potrzeba rozdzielenia pułku, należy następnie starać się o możliwie rychłe przywrócenie dawnego jego związku organizacyjnego.

492. Pułki oznacza się numerem bądź nazwą, bataliony numerem oraz wedle ich przynależności pułkowej. Pułki i bataliony oznaczać można też wedle nazwisk ich dowódców.

493. Brygada ustawia się, zależnie od zadania jakie ma spełnić oraz stosownie do rozmiarów rozporządzalnego miejsca w ten sposób, iż poszczególne jej części tworzą jeden lub więcej rzutów lub też oddzielne grupy. Formacja poszczególnych części brygady i brygady jako całości zależy od potrzeb gotowości bojowej, łatwego i szybkiego odmarszu, celem spełnienia poruczonego zadania i odpowiedniego ukrycia oraz osłony przed ogniem.

Odpowiednie też tym względom zarządza się odstępy i dystanse.

§ 49. Brygada w walce.

494. Przed rozwinięciem brygady do boju wydaje się odpowiednie dyspozycje co do wywiadów, ubezpieczenia i służby połączeń, oraz co do uzupełniania amunicji, służby sanitarnej i taboru.

495. Jeśli sposób rozwinięcia się brygady do boju nie został już poprzednio określony, trzeba przez odpowiednie ugrupowanie poszczególnych jej części przybrać odpowiednią formację wszerek i w głąb.

496. Poszczególne jednostki dyspozycyjne brygady rozwija brygadyer jedną obok drugiej. Ten sposób użycia jednostek dyspozycyjnych ułatwia tworzenie i prowadzenia grup, przeznaczonych do spełnienia po-

szczególnych zadań bojowych, oraz przeciwdziała szkodliwemu mieszanemu się związków pułkowych.

Skład i zadania grup, siłę i umieszczenie rezerwy brygady określa się wedle sytuacji bojowej, wedle zamiarów brygadiera, stosownie do terenu oraz wedle stosunku do sąsiednich oddziałów wojsk. W miarę potrzeby wydzielają też rezerwę dowódcy grup.

497. Sposób wydawania rozporządzeń oraz kierowania brygadą jest zresztą analogiczny do zasad dowodzenia pułkiem.

Parady.

§ 50. Zasady ogólne.

498. W miejscu oraz w marszu oddziały wojsk oddają honory na komendę: „*W prawo (lewo) patrz!*“

499. Dowódca maszerującego oddziału zarządza jako oddanie honoru zwrot głowy i salutuje; następnie najpierw sam powraca do postawy „*baczność*“, potem nakazuje to żołnierzom.

§ 51. Przyjmowanie zwierzchników.

500. Na przyjęcie zwierzchnika ustawiają się:
pluton w dwurzędzie;
kompania w szyku rozwiniętym;
batalion w masie;
pułk w uszykowaniu zwartem, z batalionami w „*masach*“, zgrupowanymi w jednym rzucie;
większe oddziały wojsk w kilku rzutach „*masami*“;
wojska piesze ze swymi oddziałami karabinów maszynowych w przednich, artylerya, kawalerya, tabory kolejno w tylnych rzutach.

Dystans między rzutami wynosi zwykle dla wojsk pieszych $40\times$, dla artylerji, kawaleryi i taborów $50\times$.

Odstęp między brygadami wojsk pieszych wynosi $20\times$, innych rodzajów broni $50\times$.

501. Skrzydło oddziału od strony, z której przybywa zwierzchnik, zwie się skrzydłem przyjmującym; wedle tego skrzydła bierze się odstęp, krycie i dystans. Na skrzydle tem staje też sztandarowy ze sztandarem.

502. Trębacze i dobosze, zebrani w każdym batalionie razem, stoją na dystansie $6\times$ za kompanią kierunkową, dobosze w pierwszym, trębacze w drugim rzędzie, kryjąc na szarże prawoskrzydłowe. W piechocie trębacz batalionowy (pułkowy) stoi o $1\times$ za adjutantem batalionowym (pułkowym).

503. Muzyka pułkowa stoi na skrzydle przyjmującym w linii frontu w odstępnie $10\times$ od szarż skrzydłowych.

504. Miejsca dowódców, ich towarzyszy, oficerów do specjalnych poruczeń, adjutantów:

Samoistni dowódcy plutonów i kompanii: $4\times$ przed szarżą skrzydłową przyjmującego skrzydła.

Komendant batalionu: $20\times$ przed jego środkiem, zwrócony frontem do batalionu; adjutant batalionowy na przyjmującym skrzydle $1\times$ na zewnątrz od dowódcy kompanii.

Komendant pułku na skrzydle przyjmującym $4\times$ przed szarżą skrzydłową. Adjutant pułkowy na zewnątrz od adjutanta batalionu; oficerowie do specjalnych poruczeń na zewnątrz od adjutanta pułkowego.

Każdy wyższy dowódca o $2\times$ przed niższym. Oficerowie, towarzyszący wyższemu dowódcy, stoją obok muzyki pułkowej według starszeństwa od prawego.

505. Nadliczbowi oficerowie oraz lekarze stają na drugim skrzydle swego oddziału w jednym lub kilku rzędach, wedle starszeństwa od prawego.

506. Przy zbliżeniu się zwierzchnika należy zakomenderować oddanie honorów: w plutonie i kompanii gdy zwierzchnik zbliży się na 30×, od batalionu w górę na 100× od danego oddziału.

507. Jeśli dla przyjęcia wyruszyła większa ilość batalionów, podaje komendant całości skinieniem szabli znak dla oddania honorów komendantowi najbliższego batalionu. Ten natychmiast zarządza oddanie honorów, zaś komendanci innych batalionów dopiero wtedy, gdy zwierzchnik zbliży się do ich batalionu na 30×.

508. Po oddaniu honorów podjeżdża dowódca całości do zwierzchnika, melduje mu ilość ludzi pieszych, jeźdźców, karabinów maszynowych, dział, wozów i towarzyszy mu w czasie przeglądu, jadąc (idąc) po stronie zewnętrznej. Wszyscy inni oficerowie oczekują zwierzchnika na swoich miejscach i salutują.

Komendanci batalionów (dowódcy samoistnych kompanii i plutonów) salutują po komendzie na oddanie honorów i powracają do postawy przed wydaniem komendy „*Baczność*“.

509. Adjutant (szef sztabu) dowódcy wojska, które wyruszyło na przyjęcie, opuszcza swoje miejsce z chwilą, kiedy zwierzchnik go minął, melduje adjutantowi (szefowi sztabu) zwierzchnika ilość ludzi itd. i pozostaje następnie w pobliżu swego dowódcy.

Dowódcy poszczególnych oddziałów towarzyszą zwierzchnikowi w czasie przeglądu podległych im oddziałów, następnie wracają na swoje miejsca.

510. Szarże i żołnierze patrzą podczas przeglądu na czyniącego przegląd, zwracając odpowiednio głowę.

Jeśli na przegląd wyruszyła większa ilość batalionów, to każdy komendant batalionu komenderuje po przejściu zwierzchnika $30\times$ za batalion: „*Baczność!*“, i „*Do nogi broń!*“

511. Po skończonym przyglądzie wydaje komendant parady rozkaz „*Baczność!*“, poczem dowódcy oddziałów komenderują „*Na ramię broń!*“ i zwrot głowy. Komendant parady udaje się następnie do najstarszego rangą z obecnych, prosi o dalsze rozkazy i wydaje odpowiednie zarządzenia.

§ 52. Defilada.

512. Dla defilady uszykują się:

pluton w dwurzędzie;

kompania w kolumnie;

batalion w kolumnie (kolumnie kompaniami).

Między kompaniami dystans $20\times$, batalionami $40\times$
Karabiny maszynowe maszerują za tylną kompanią na dystansie $20\times$.

Większe oddziały maszerują w następującym porządku:

1. Wojska piesze; oddziały techniczne na czole lub tyłach swojej brygady lub dywizyi,

2. Artylerya,

3. Jazda,

4. Tabor.

Pułki idą na dystansie $26\times$, poszczególne rodzaje broni zachowują dystans $50\times$; dystans liczy się od tyłu przedniej do dowódcy tylnej kolumny.

513. Sztandarowy pozostaje zawsze przy tej kom-

panii, do której został przydzielony przy początkowym uszykowaniu i kryje na szarże prawoskrzydłowe.

514. Grajkowie batalionu i pułku maszerują razem na tegoż czele; w batalionie szykują się w dwa rzędy (dobosze w pierwszym rzędzie); w pułku grajkowie każdego batalionu stają w jeden rząd kolejno uszykowani. Między ostatnim rzędem grajków a środkiem następnego oddziału ma być dystans $24\times$. Trębacz batalionowy (pułkowy) idzie (jedzie) za adjutantem batalionu (pułku).

515. Muzyka pułkowa staje na dystansie 120 cm. przed pierwszym rzędem grajków.

516. Linie, wzdłuż której mają maszerować defilujące oddziały wojsk, wytycza się przy pomocy rozstawionych adjutantów batalionowych (pułkowych).

517. Miejsca dowódców i ich towarzyszy:

Dowódcy plutonów i kompanii (pierwsi tylko wtedy, gdy pluton defiluje samodzielnie) $6\times$, komendanci batalionów $12\times$ przed środkiem swego oddziału;

Komendant pułku $6\times$ przed środkiem muzyki;

Komendant brygady $2\times$ przed komendantem pułku;

Komendant dywizji $2\times$ przed komendantem brygady;

Komendant korpusu $9\times$ przed komendatem dywizji.

Inni oficerowie jak w p. 504 i 505.

Sztab korpusu $3\times$ w bok za komendantem korpusu.

518. Oficerowie sztabowi, adjutanci i oficerowie ordynansowi komendanta, przed którym się defiluje, stają $3\times$ za nim według starszeństwa od prawego; salutują tylko przed sztandarami.

519. Po uszykowaniu wojsk do defilady zapowiada dowódca:

„*Defilada w prawo (lewo)!*“

poczem bierze się kierunek i krycie na defilujące skrzydło.

Komendanci batalionów (lub mniejszych oddziałów) komenderują:

„*Batalion (kompania, pluton) w prawo (lewo)— patrz!*“
(Szarże skrzydłowe na skrzydle defilującym zwracają głowę dopiero 3× przed dowódcą, przed którym się defiluje). Następnie nakazuje rozpoczęcie marszu.

520. Wszyscy oficerowie, znajdujący się przed oddziałem lub na jego skrzydle, salutują równocześnie.

521. Dowódca defilującego oddziału i jego adjutanci, oraz wyżsi komendanci od komendanta pułku (samodzielnego batalionu) począwszy i ich towarzysze, przeprowadzają swe oddziały przed zwierzchnikiem, przed którym się defiluje, poczem odjeżdżają (odchodzą) na bok i stają za nim (oni sami na przedzie, adjutanci za nimi); po przedefilowaniu całego oddziału wracają na swoje miejsce.

Z początkiem marszu trębacze i dobosze grają marsz paradny, kończą grać, gdy ostatnia jednostka oddziału, do którego należą, znajduje się 10× za miejscem defilady.

522. Przy defiladzie w dwójkach (czwórkach) idą oficerowie plutonowi po tej stronie oddziału, przed którą się znajduje zwierzchnik, maszerując obok szarż czołowych swych plutonów.

§ 53. Salwa honorowa.

523. Przed daniem salwy honorowej staje dowódca na odpowiedniej odległości przed środkiem oddziału.

Jeśli w salwie bierze udział większa ilość batalionów, komendant całości zapowiada:

„*Salwa honorowa!*“

poczem prawoskrzydłowy batalion na rozkaz swego komendanta pierwszy daje salwę; dalej kolejno powtarzają ją następne bataliony.

Jeśli wojsko stoi w kilku rzutach, to pierwszy rzut strzela batalionami od prawego; następnie zaczyna strzelać drugi rzut, poczynając od lewego skrzydła, dalej trzeci rzut, zaczynając znów od prawego skrzydła itd.

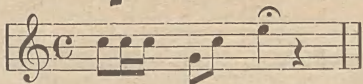
524. Gdy wojska piesze dały salwę honorową, nakazuje dowódca odegranie pobudki, oddanie honorów i saltuje, pozostając na swem miejscu.

Artylerya daje salwę dopiero wówczas, gdy skończy strzelać piechota.

Sygnaly trąbkowe.

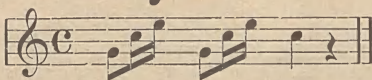
Baczność.

$\text{♩} = 126 \text{ M. M.}$ (3 razy)

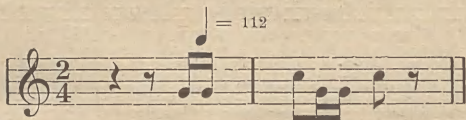
Naprzód.

$\text{♩} = 100$

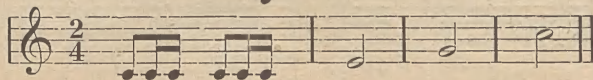
Stój.

$\text{♩} = 112$

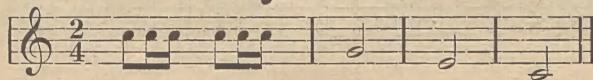
W prawo.

$\text{♩} = 100$

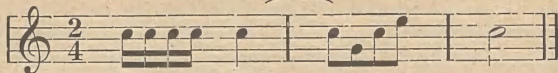
W lewo.

$\text{♩} = 100$

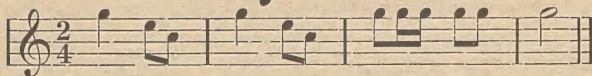
W tył zwrot.

$\text{♩} = 100$

Biegiem.

$\text{♩} = 168$

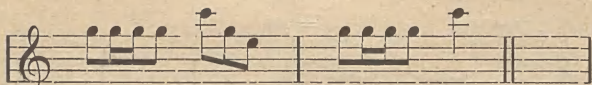
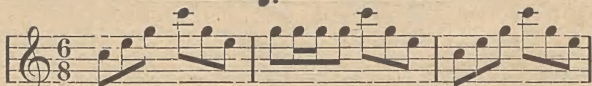
Zwykły krok.

$\text{♩} = 100$

Szturm.

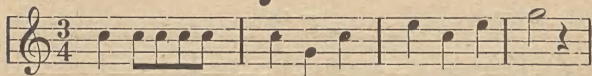
$\text{♩} = 138$

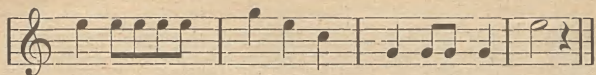

Spoczynek.

$\text{♩} = 84$

(3 razy)

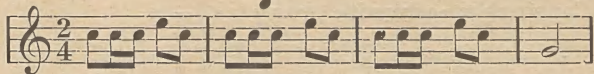

Zbiórka.

$\text{♩} = 116$

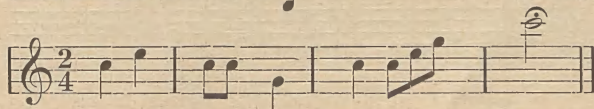
(3 razy)

Zbiórka dla oficerów.

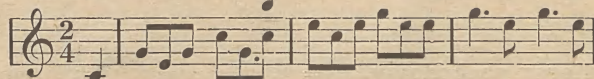
$\text{♩} = 116$

(3 razy)

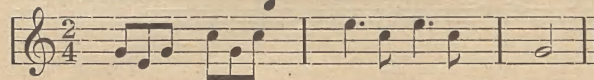
Alarm.

$\text{♩} = 123$

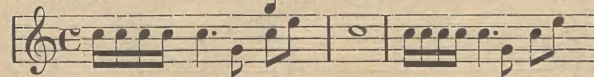
Odrąbienie.

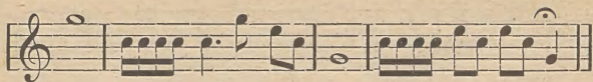
$\text{♩} = 100$

Odwrót.

$\text{♩} = 100$

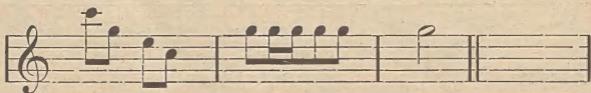
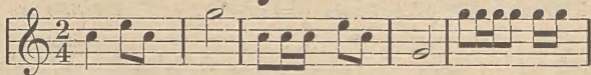

Capstrzyk: »odwrót« grany $\text{♩} = 76$

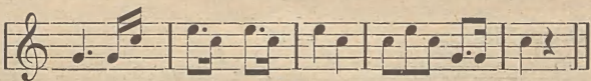
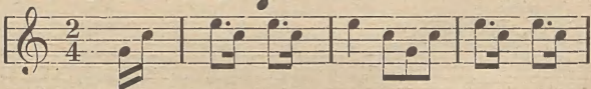
Pobudka.

$\text{♩} = 100$

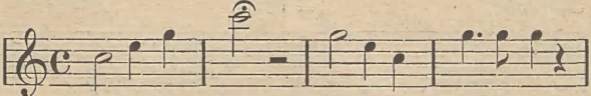
Marsz pochodowy. $\text{♩} = 100$

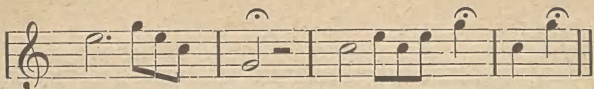
(2 razy)

Modlitwa.

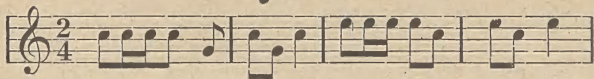
$\text{♩} = 76$

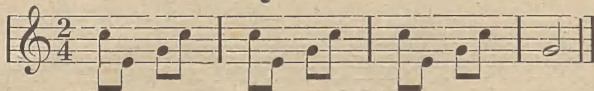
Parada.

$\text{♩} = 100$

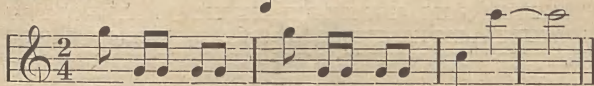
Przyspieszenie.

$\text{♩} = 126$

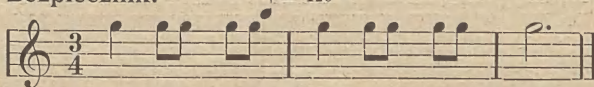
Strzelać.

$\text{♩} = 126$

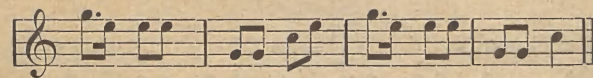
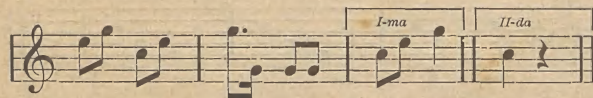
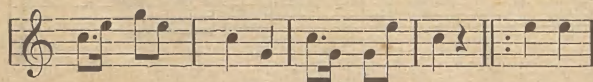
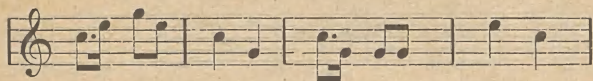
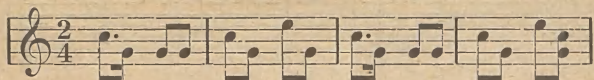
Bezpiecznik.

$\text{♩} = 126$

Marsz paradny.

$\text{♩} = 100$

- Chłopski Józef. Znak konwencyonalne do czytania map austr., pruskich i rosyjskich, sygnatury wojsk. 50 hal.
- De Gruyther, major. Zasady taktyki. 8 koron.
- J. W-l. Dylokacja wojsk rosyjskich w Królestwie Polskim. 50 hal.
- Królestwo Polskie jako teren strategiczny. 3 korony.
- Meyer, kapitan, Alfr. Wojna w dobie dzisiejszej. 2 kor. 60 h.
- Mieczysławski Z. Geografia militarna Królestwa Polskiego. 50 hal.
- Zadania praktyczne rewolucyi w zaborze rosyjskim. (Po konfiskacie zimunizowane!) 30 hal.
- Rawicz Witold. Instrukcja strzelecka do użytku Drużyn strzeleckich, i t. d. 1 korona.

Regulaminy i Instrukcje.

Część I. **Regulamin wojsk pieszych.**

Rozdział I. Musztra.

Rozdział II. Walka. 60 hal.

Część II. **Regulamin służby polowej.** 1 kor. 20 hal.

II. Dodatek Nr 1. Sygnalizacja optyczna. 30 hal.

Wydawnictwa wydziału bojowego P. P. S.:

Zeszyt I.: Komendy i musztra. 15 hal.

Zeszyt II.: Pistolet Browninga. 40 hal.

Zeszyt III.: Pistolet Mauzera. 50 hal.

Zeszyt IV.: Nauka strzelania. 75 hal.

Zeszyt V.: Karabin wojska rosyjskiego. 40 hal.

Zeszyt VI.: Niszczenie broni wojska rosyjskiego. 40 hal.

Zeszyt VII.: O planach i mapach topograficznych. 40 hal.

Zeszyt VIII.: Służba wywiadowcza. 50 hal.

Zeszyt IX.: Materiały wybuchowe. 25 hal.

Zeszyt X.: Unieruchomienie komunikacji. 15 hal.

Zeszyt XI.: Fortyfikacja. 25 hal.

Cena kompletu, 11 zeszytów razem, 4 korony.

DO NABYCIA:

**W Administracyi Spółki nakładowej „KSIĄŻKA“ w Krakowie,
Rynek L. 44, oraz we wszystkich księgarniach.**